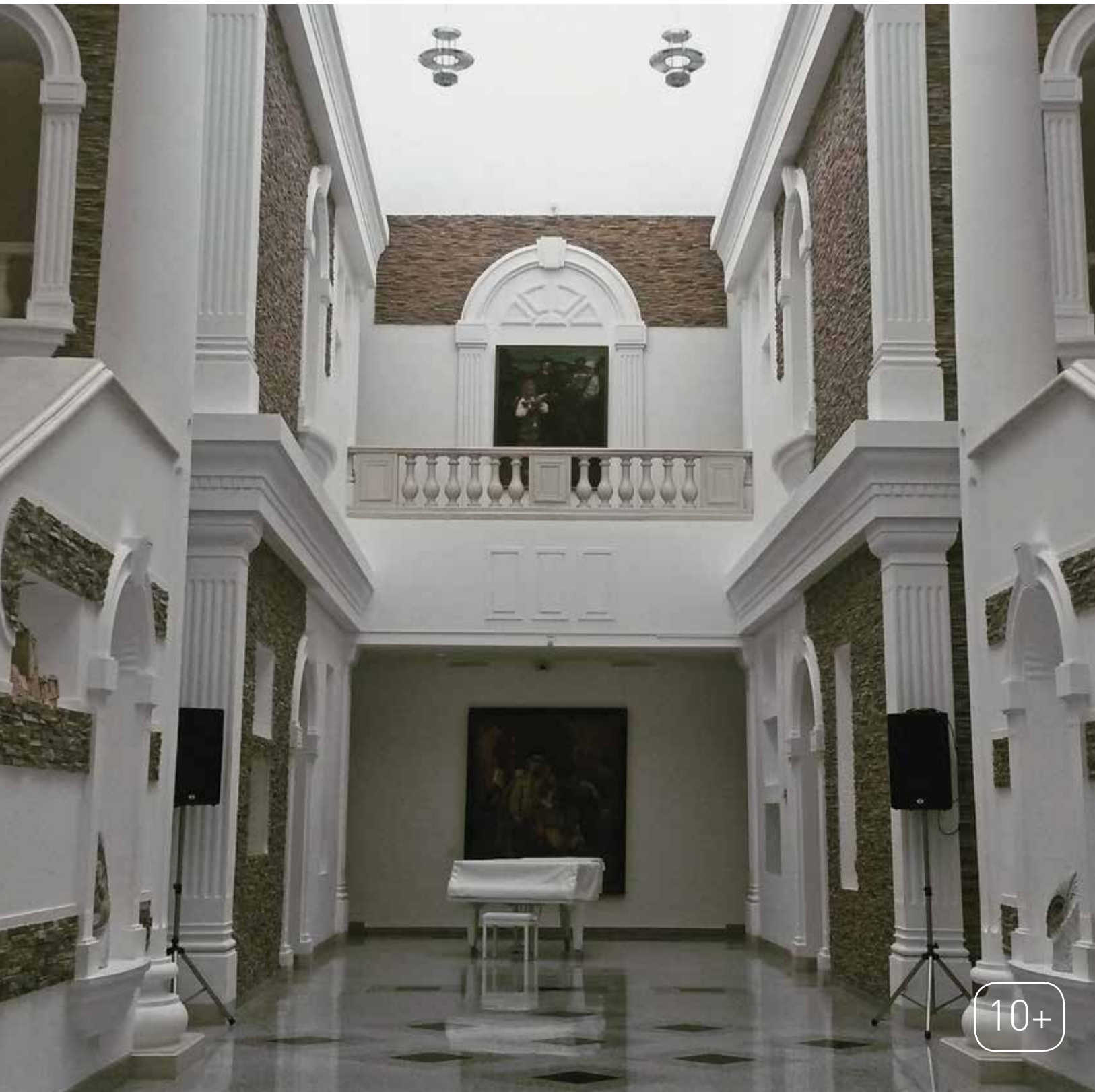

Беларускі Музей

кастрычнік 2019

10+

МУЗЕІ БЕЛАРУСІ ПЕРАД ВЫКЛІКАМІ XXI СТАГОДДЗЯ

ЗАСНАВАЛЬНІК —
ДЗЯРЖАЎНАЯ ЎСТАНОВА
«НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТАРЫЧНЫ
МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ»

Беларускі Музей

кастрычнік 2019

ЗМЕСТ

3 • ПРЫВІТАЛЬНАЕ СЛОВА МІНІСТРА
КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Ю.П. БОНДАРА

4 • СЛОВА ДА ЧЫТАЧА. ДЫРЭКТАР
НАЦЫЯНАЛЬНАГА ГІСТАРЫЧНАГА
МУЗЕЯ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
П.М. САПОЦЬКА

5 • IV НАЦЫЯНАЛЬНЫ ФОРУМ
«МУЗЕЙ БЕЛАРУСІ»

ІНТЭРВ'Ю

6 • ГЕРОІ ГЛЯДЗЯЦЬ
З ФОТАЗДЫМКАЎ
Інтэрв'ю з дырэктарам Беларускага
дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай
Айчыннай вайны У. С. Варапаевым

ВЫТОКІ

10 • Оксана Торопова,
Владимир Литвинов
ИСТОРИЯ ДЛИНОЙ В СТОЛЕТИЕ

АСОБЫ

15 • Уладзімір Пракапцоў
АДДАНАСЦЬ МУЗЕЙНАЙ СПРАВЕ

18 • ЧАЛАВЕКГОДА — АЛЕНА РЫСЬ

19 • ГУКІ З НЯБЁСАЎ
САЛІСТКА КАНЦЭРТНАЙ ЗАЛЫ
САФІЙСКАГА САБОРА Ў ПОЛАЦКУ
КСЕНІЯ ПАГАРЭЛАЯ

МУЗЕЙ Ў ХХІ СТАГОДДЗІ

20 • Аляксандр Гужалоўскі
МУЗЕЙ БЕЛАРУСІ ПЕРАД НОВЫМІ
ВЫКЛІКАМІ

25 • Светлана Строгина
МУЗЕЙ В.К. БЯЛЫНИЦКОГО-БИРУЛИ
В МОГИЛЕВЕ

МУЗЕЙНЫ ЗБОР

28 • Марина Казанцева
ПОИСКИ И НАХОДКИ.
ПО МАТЕРИАЛАМ МУЗЕЙНЫХ
ЭКСПЕДИЦИЙ 1960-Х ГГ.

34 • Галіна Нячаева
ТАЯМНІЦА «АГНЯВІДНАЙ».
АСАБЛІВАСЦІ ВЕТКАЎСКАГА
ІКАНАПІСУ

ЭКСПАЗІЦЫЙНЫЯ ПРАЕКТЫ

40 • Андрэй Блінец
НЯСВІЖ: ПАМІЖ УСХОДАМ
І ЗАХАДАМ

МУЗЕЙ І НАВЕДВАЛЬНІК

45 • Вольга Пархімовіч
ЗМЯНЯЮЧЫ ПРЫЯРЫТЭТЫ

47 • Жанна Обламская
НОВОЕ В СТАРЫХ СТЕНАХ

50 • Татьяна Кожух
НЕОБЫЧНЫЕ ПРОЕКТЫ В ОБЫЧНЫХ
МЕСТАХ

МУЗЕЙ І ІТ-ТЭХНАЛОГІІ

53 • Анастасия Долгонок
ЧТО НА ВАШЕЙ СТРАНИЦЕ?

ФОТАРЭПАРТАЖ

56 • МІЖНАРОДНАЯ АКЦЫЯ «НОЧ
МУЗЕЯЎ — 2019»

На першай старонцы вокладкі:
Інтэр'ер залы Нацыянальнага мастацкага музея.

Заказчык — Дзяржаўная ўстанова
«Нацыянальны гістарычны музей
Рэспублікі Беларусь»

АДКАЗНЫ ЗА ВЫПУСК
Алег Ладзісаў

НАВУКОВА-РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА
Т. А. Бембель, М. А. Бяспалая,
А. А. Гужалоўскі, В. В. Даніловіч,
Т. А. Джумантаева, Н. І. Задзяркоўская,
Н. У. Карчэўская, Ю. В. Кітурка, С. М. Клімаў,
А. Р. Ляшковіч, У. І. Пракапцоў,
П. М. Сапоцька

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ
В. В. Акудовіч, Н. У. Калымага,
А. І. Красоціна, З. М. Кур'янава, А. І. Ладзісаў,
А. А. Лесін, А. А. Леус

АРЫГІНАЛ-МАКЕТ ПАДРЫХТАВАНЫ ў
Рэдакцыйна-выдавецкай установе
«КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА»

Падпісана ў друк 27.09.2019. Фармат 60х90 1/8.
Папера мелапаная. Друк лічбавы. Гарнітура
«PT Sans».
Наклад 30 экз. Прэзентацыйны спецвыпуск.
Не падлягае продажу.

Надрукавана ООО «ПОЛИКРАФТ»,
info@polycraft.by.

SUMMARY

The Greeting of Yu.P. Bondar, Minister of Culture of the Republic of Belarus (p. 3)
Address to the Reader. P.M. Sapotska, Director of the National History Museum of the Republic of Belarus (p. 4)
Heroes Look from Photos (p. 6)
The interview with U.S. Varapayew, Director of the Belarusian State Museum of the Great Patriotic War, dwells on the events organized by the Museum for the celebration of the 75th anniversary of the liberation of Belarus from the Nazi invaders.
The Museum of the Gomel Palace-and-Park Ensemble. The Century-long History (p. 10)
The article is dedicated to the 100th anniversary of the foundation of the Gomel Palace-and-Park Ensemble. The authors talk about the history of the formation of the Paskievich Palace architectural ensemble during the second half of the 18th - beginning of the 20th centuries, the destiny of the Museum during the Soviet period and the Great Patriotic War. The article presents the Museum collection comprising over 240 thousand of storage units, and the events prepared for the Museum's 100th anniversary.
Devotion to Museum Business (p. 15)
The publication is about Zinaida Kamarowskaya, honoured for her service to the culture of the Republic of Belarus, a winner of the Special Prize of the President of the Republic of Belarus for Culture and Art Workers. For 32 years, she worked at the Yakub Kolas State Literary Memorial Museum.
The Person of the Year (p. 18)
The winner of this year's Republican competition "The Person of the Year in the Field of Culture", the Museum Business Nomination, is Alena Mikalayewna Rys, director of the science and exposition department of the Kobryn A.V. Suvorov Military History Museum.
Sounds from Heaven. The Soloist of the Sophia Cathedral Concert Hall Ksieniya Pagarelaya (p. 19)
Museums of Belarus Facing the Challenges of the Century (p. 20)
According to the author of the article, museums in the 21st century "...are coming to realize the necessity of changing the approaches to the work with visitors, advancing marketing strategies and creating museum brands. Gradually, from the occasional creative events of the late 1990s, the museums are getting closer to the realization of project activities. All this promotes the emergence of competitive cultural products and, as a result, the expansion of the real audience and development of efficient partner activity."
K. Bialynitski-Birulia's Museum in Magiliow (p. 25)
V.K. Bialynitski-Birulia's Museum takes a special place in the cultural space of Magiliow. After the reconstruction, in 2018, it became an important exhibition and cultural centre of the region. It is a venue of the highest-level exhibitions and numerous other events: classical music concerts, dancing parties, shows of the world film masterpieces, etc. The article presents some of the most notable 2018-2019 exhibitions, cultural and educational projects of V.K. Bialynitski-Birulia's Museum.
Quests and Finds. After the Materials of the 1960s Museum Expeditions of the BSSR State Museum (p. 28)
The article is about the 1961 expedition undertaken by the workers of the Belarusian State Museum - predecessor of the National History Museum of the Republic of Belarus. The field diaries and inventories of the museum expedition that have been preserved in the Museum's archive form an understanding of the history of the development of glass manufacturing and creative search of various generations of workers of the Nioman Glassworks - one of the oldest industrial enterprises in Belarus.
The Secret of "The Fire-like Icon". Special Features of the Vetka Icon Painting (p. 34)
Niasvizh: between East and West (p. 40)
The central exhibition project of the Niasvizh National Historical and Cultural Museum Reserve in 2017 was the exhibition "Western Belarus: the History of Everyday Life". The workers of the Museum Reserve dismissed illustration in the exposition of social and political themes, such as the anti-Polish partisan movement of the early 1920s, the activities of the Belarusian political parties and organizations, spreading of Polish settlements and the agricultural policy of the government, the legal assessment of the events of March 1921 and September 1939. In the focus of attention was mainly "a small person" with his or her daily cares and joys in the difficult interwar period.
Changing priorities. The Museum as a Space of Social Adaptation of Children with Autism in the Inclusive Project "Side by Side and Together" (p. 45)
The author of the article shares the experience of the development and implementation of the museum and pedagogical program "Side by Side and Together", which presupposes the use of the museum space facilities for the development of children with autism. With the assistance of the International Public Charity "Children. Autism. Parents" a system of lessons was devised, which could be called "museum therapy".
New in old walls. Museum Projects in the Cultural and Educational Practice of the Brest Regional Museum of Local History (p. 47)
The article presents the "Museum Week" project, which has been run by the Brest Regional Museum of Local History since 2015 and is evolving and embracing new contents. The project has united all the trends of the scientific research, cultural and educational activities. Its main objective is overcoming the framework of a traditional museum by way of creating new formats: "museum-workshop", "museum-theatre", "museum-playing space", "museum-creative laboratory", "museum-scientific centre".
Unusual projects in the usual places. The Museum as a Space for Education and Entertainment (p. 50)
The article deals with the problems of communication of the museum with the public. It shows different aspects of the activities of museums and reveals the content and the socio-cultural direction of their work at the present stage.
What is there on your site? Representation of an Immovable Object of Cultural Heritage by Means of a Museum Site. (p. 53)

Перыядычнае выданне, прысвечанае пытанням музейнай справы, падрыхтавана ў адпаведнасці з даручэннем Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь і бачыцца новым важкім крокам у паступальным развіцці гэтай запатрабаванай грамадствам сферы культуры. Спадзяюся, што на старонках выдання знойдуць месца змястоўныя і карысныя матэрыялы, а іх аўтарамі выступяць сапраўдныя энтузіясты, дзе б і на якой пасадзе яны ні працавалі — у сталічных ці малых раённых музейных установах, кіраўнікамі альбо шараговымі супрацоўнікамі. Сёння галоўнымі ўмовамі эфектыўнай дзейнасці музеяў выступае глыбокая навуковасць экспазіцыйных, выдавецкіх, культурна-адукацыйных праектаў поруч з іх жывой, эмацыянальнай прэзентацыяй шырокай культурнай грамадскасці. Гэтымі прынцыпамі намераны кіравацца ўкладальнікі часопіса, які будзе спалучаць як грунтоўны навуковы змест публікацый, так і актуальную інфармацыю пра вірлівае музейнае жыццё. Пажадаем часопісу «Беларускі музей» шчаслівага лёсу!

*Міністр культуры
Рэспублікі Беларусь
Ю. П. Бондар*

Слова да чытача

Вы трымаеце ў руках пілотны нумар перыядычнага выдання «Беларускі музей». Гэта першы ў гісторыі айчынных музеяў рэспубліканскі часопіс, адрасаваны перш-наперш музейным спецыялістам. Ён — своеасаблівая пляцоўка для абмену вопытам, актуальнымі напрацоўкамі ў галіне збіральніцкай, навуковай, фондавай, экспазіцыйнай, культурна-асветніцкай і культурна-адукацыйнай дзейнасці. Мы зыходзілі з таго, што кожны музей мае пра што распавесці: само жыццё патрабуе і падказвае, як рухацца далей, каб не апынуцца на ўзбочыне сусветных культурных працесаў.

Спадзяемся, што часопіс будзе цікавым для даследчыкаў айчыннай і сусветнай гісторыі, супрацоўнікаў архіваў — хто, як не музеі, сёння выступае ў якасці інстытутаў сацыяльнай памяці, захоўваючы матэрыяльныя помнікі мінулага. Краязнаўцы, прыватныя калекцыянеры, выкладчыкі школ і ВУЗнойдуць у публікацыях неабходную для іх прафесійнай дзейнасці інфармацыю.

Поруч з пастаяннымі рубрыкамі — «Музеі ў XXI стагоддзі», «Музей ва ўмовах сучаснай культуры», «З гісторыі фармавання музейных збораў», «Экспазіцыйныя праекты», «Музей і наведвальнік», «Музейны менеджмент» і іншымі — на старонках выдання з'яўца матэрыялы, прысвечаныя юбілейным датам, фотарэпартажы з музейных імпрэз, інтэрв'ю. Плануюцца асобныя тэматычныя выпускі: музеі-запаведнікі, літаратурныя музеі, музеі рэгіёнаў, прыватныя калекцыі, з вопыту працы музеяў з наведвальнікамі, якія маюць абмежаваныя фізічныя магчымасці, і іншыя.

Тэматыка выпускаў, змест часопіса, цікавасць да яго з боку шырокай культурнай грамадскасці ў рэшце рэшт будзе цалкам залежаць ад вас. Вось чаму ў вашых асобах мы бачым і чытачоў, і стваральнікаў часопіса.

*Дырэктар
Нацыянальнага гістарычнага
музея Рэспублікі Беларусь
П. М. Сапоцька*

IV Нацыянальны форум «Музеі Беларусі»

БРЭСТ. 4-6 КАСТРЫЧНІКА 2019 ГОДА

4-6

кастрычніка 2019 года ў чацвёрты раз у Рэспубліцы Беларусь пройдзе Нацыянальны форум «Музеі Беларусі». Цягам сямі гадоў форум стаў важнай і доўгачаканай падзеяй у культурным жыцці краіны. Прадстаўнікі музейнай садружнасці Беларусі, а таксама госці з замежжа збіраюцца разам на некалькі дзён у адным з гарадоў краіны, каб абмеркаваць актуальныя пытанні музейнай дзейнасці, вызначыць тэндэнцыі яе развіцця, прадэманстраваць свае дасягненні: праекты, праграмы, канцэпцыі.

Традыцыйна форум складаецца з чатырох мерапрыемстваў: экспазіцыя, дэманстрацыйная праграма, дэлававая праграма і конкурс прафесійнага майстэрства. Штогод Арганізацыйны камітэт абірае тэму форума, якая задае напрамак усяму мерапрыемству. Тэма сёлетняга форума: «Музей: наука, інавацыя, камунікацыя». Розныя акцэнтны — адна сутнасць: форум адлюстроўвае тую трансфармацыю, якая адбываецца сёння з беларускімі музеямі. Ён дэманструе нам Музей, нацэлены ў будучыню, Музей, які стварае перамены, Музей, які гатовы да дыялогу і супрацоўніцтва.

Героі глядзяць з фотаздымкаў

Інтэрв'ю з дырэктарам Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Уладзімірам Сяргеевічам Варапаевым

Паважаны Сяргей Уладзіміравіч! Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны напярэдадні юбілейнай даты распачаў серыю мерапрыемстваў, прысвечаных 75-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Я маю на ўвазе, у прыватнасці, акцыю ў сацыяльных сетках «Героі глядзяць з фотаздымкаў». Раскажыце, калі ласка, як адгукнуліся на прапанову музея размяшчаць у сацыяльных сетках фотаздымкі ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны іншыя музеі, архівы, а таксама жыхары нашай краіны і замежжа.

— Сапраўды, з 23 чэрвеня па 3 ліпеня наш музей праводзіў міжнародную акцыю памяці «Героі глядзяць з фотаздымкаў». Гэтая акцыя — працяг нашага праекта «Вызваленне Беларусі», які праходзіў 23 верасня 2018 года. Тады да нас далучыліся 27 музеяў, 16 з іх былі расійскія, а таксама зацікаўленыя карыстальнікі сацыяльных сетак, якія падзяліліся сваімі сямейнымі матэрыяламі — фотаздымкамі і дакументамі. У ходзе акцыі на старонках у сацыяльных сетках размяшчаліся фотаздымкі і інфармацыя пра франтавікоў і партызанаў, удзельнікаў тых падзей. Можна было распавесці пра ўнёсак свайго рэгіёна альбо свайго сям'і ў вызваленне Беларусі. Музей таксама размяшчаў свае матэрыялы з фондаў.

Мы імкнуліся прадставіць героіку, даць кароткую інфармацыю пра подзвігі воінаў-вызваліцеляў і партызанаў. Такім чынам, было апублікавана каля 50 фотаздымкаў — Герояў Савецкага Саюза А.К. Аўдзеева, Т.Н. Барамзіна, Б.А. Міхайлава, Б.С. Акрэсціна і іншых, камандуючых франтамі І.Д. Чарняхоўскага, К.К. Ракасоўскага, воінаў з іншых са-

юзных рэспублік — А. Асланава, Д. Асаналіева, С. Іскаліева, Г. Якубава, а таксама групавыя і сюэтныя фотаздымкі воінаў і іх сям'яў.

Акцыя «Героі глядзяць з фотаздымкаў» праходзіла на працягу 11 дзён і ахапіла аўдыторыю падпісчыкаў у Instagram, «ВКонтакте», Facebook. У сацыяльнай сетцы «ВКонтакте» далучыліся 16 музеяў (расійскіх і беларускіх), з'явіліся 30 новых падпісчыкаў. На прасторах Instagram колькасць тых, хто ацаніў запісы карыстальнікаў, склала 1047 чалавек, у сацыяльнай сетцы Facebook — 36 пастоў.

20 чэрвеня ў музеі адкрылася часовая экспазіцыя «Подзвіг у імя вызвалення». Чым яна адметная, якія новыя фондавыя матэрыялы склалі аснову музейнага паказу?

— Часовая экспазіцыя «Подзвіг у імя вызвалення» створана на аснове фондавых матэрыялаў. У экспазіцыі адлюстравана героіка баёў, паказаны эпізоды аперацыі «Баграціён» у кантэксце Другой сусветнай вайны. Над стварэннем часовай экспазіцыі працавала група навуковых супрацоўнікаў пад кіраўніцтвам загадчыцы навукова-экспазіцыйнага аддзела Святланы Прыбыш.

Экспазіцыя складаецца з дзвюх частак. Першая, уводная, адлюстроўвае сувязь падзей лета 1944 года. З аднаго боку, буйнамаштабнае наступленне ў Беларусі ў ходзе аперацыі «Баграціён», а з другога — дзеянні саюзнікаў па вызваленні Францыі, Бельгіі, Італіі. Гэтыя падзеі адбываліся амаль адначасова і з адной мэтай: наблізіць доўгачаканы мір.

Другая частка экспазіцыі раскрывае яе асноўны змест. Гэта 80 аўтэнтычных прадметаў і каля 250 фотадакументальных матэрыялаў са збору музея, якія склалі цэласны аповед пра подзвіг воінаў і партызанаў.

Паколькі тэма вызвалення Беларусі — адна з галоўных пастаяннай экспазіцыі, мы паставілі перад сабой задачу не паўтарацца ў часовай экспазіцыі, паказаць іншыя матэрыялы, якімі валодае музей. На выставе можна ўбачыць фотаздымкі, дакументы, узнагароды, зброю, ваенную форму, прадметы побыту і іншае, што звязана з імёнамі І.Х. Баграмяна, І.Д. Чарняхоўскага, Г.Ф. Захарава, К.К. Ракасоўскага і іншых. Сярод матэрыялаў — помнікі, якія распавядаюць пра простых воінаў і партызанаў, якія здзейснілі на зямлі Беларусі слаўныя подзвігі.

Своеасаблівым яскравым і святочным акордам экспазіцыі стала карціна Я.А. Зайцава «Парад партызанаў у Мінску», створаная ім у 1947 годзе. Твор вядомага беларускага мас-

така перадае тую атмасферу ўрачыстасці і трыумфу, якая была 16 ліпеня 1944 года на парадзе партызанаў у Мінску. Як паведамлялася ў СМІ, Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны прымаў удзел ва ўрачыстасцях, якія былі прысвечаны 75-годдзю вызвалення Беларусі і праходзілі ў Маскве, у тым ліку ў пасольстве Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі. Раскажыце, як быў прадстаўлены музей на гэтых святочных мерапрыемствах.

— 26 чэрвеня ў Цэнтральным музеі Вялікай Айчыннай вайны 1941–1945 гадоў (Музеі Перамогі) адбылося ўрачыстае адкрыццё сумеснага выставачнага праекта «Баграціён. Разгром». На наступны дзень у пасольстве Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі ў рамках святкавання Дня Незалежнасці і 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў музей прадставіў часовую экспазіцыю «Летапіс барацьбы і жыцця» (рукапісныя партызанскія часопісы са збору Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны). Выставу падрыхтавала вядучая навуковая супрацоўніца аддзела пісьмовых і выяўленчых крыніц Наталля Філіповіч. На адкрыцці выставы прысутнічалі больш за 50 прадстаўнікоў дыпламатычнага корпусу, акрэдытаваных у Маскве. Высокую адзнаку выставе даў Сакратар Пастаяннага камітэта Саюзнай Дзяржавы Беларусі і Расіі Р. Рапота, а таксама Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі У. Сямашка. Такія сумесныя праекты скіраваны на захаванне і прапаганду

дакументальных і матэрыяльных сведчанняў пра нашу агульную гісторыю ў гады ліхалецця і агульную Вялікую Перамогу.

У пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі былі перададзены каталогі ўнікальнай калекцыі партызанскіх рукапісных часопісаў, якім, дарэчы, нададзены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці катэгорыі «1».

Шмат хто з жыхароў краіны лічыў сваім маральным абавязкам у дні святкавання 75-годдзя вызвалення Беларусі наведаць Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. У гэтыя дні поруч з шараговымі навед-

Больш за дзве тысячы імёнаў Герояў Савецкага Саюза ўвекавечана ў самай урачыстай зале музея — зале Перамогі

вальнікамі ў музей прыежджалі госці з замежжа. Якія сустрачы вам асабліва запомніліся і як вынікі гэтых візітаў знойдуць адлюстраванне ў новых экспазіцыйных праектах музея?

— У дні святкавання 75-й гадавіны вызвалення Беларусі музей наведала шмат гасцей з нашай краіны, а таксама з краін бліжняга і далёкага замежжа, у тым ліку ўдзельнікі баёў за Беларусь: ветэран з Грузіі Вахтанг Адамашвілі, ветэран з Калмыкіі Пётр Лявонцёў. Адбылася сустрэча ганаровых гасцей з супрацоўнікамі музея. Пазнаёміцца з экспазіцыяй «Подзвіг у імя вызвалення» прыйшлі ўнук маршала І.Х. Баграмяна Іван Баграмян і ўнучка генерала арміі М.С. Малініна Надзея Малініна.

Музей наведала ўдава Героя Савецкага Саюза Канстанціна Лісіцына Тамара Лісіцына з дачкой Аленай. У ходзе экскурсіі па музеі яна падзялілася з нашымі супрацоўнікамі ўспамінамі пра вайну і свайго мужа. У прыватнасці, яна адзначыла, што Канстанцін Лісіцын — адзіны Герой Савецкага Саюза з ліку акцёраў СССР. Паказальна і тое, што музей дапамог усталяваць кантакты паміж сям'ёй Лісіцыных і Сахалінскай абласной універсальнай бібліятэкай, супрацоўнікі якой рыхтуюць вечар памяці Канстанціна Лісіцына. Больш за дзве тысячы імёнаў Герояў Савецкага Саюза ўвекавечана ў самай урачыстай зале музея — зале Перамогі. Сярод іх ёсць і імя Героя Савецкага Саюза Мамадалі Тапівалдзіева — сына ўзбецкага народа, які змагаўся ў радах беларускіх партызанаў. 1 жніўня для ўдзелу ў форуме рэгіёнаў Беларусі і Узбекістана Мінск наведаў ягоны ўнук, якога таксама завуць Мамадалі. Ён быў глыбока ўражаны музеем і выказаў словы падзякі за захаванне памяці пра герояў і падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Унук героя перадаў нам сямейны фотаальбом, прысвечаны дзядулі.

У дня святкавання ў музей паступіла каля 270 нумароў франтавой газеты «Красная Армия» — аднога са старэйшых савецкіх ваенных выданняў, якую чыталі яшчэ на франтах Грамадзянскай вайны і якая прайшла слаўны шлях у гады Вялікай Айчыннай. Нумары газеты захоўваліся ў архіве рэдакцыі ў Патсдаме, а ў 1994 г. перайшлі ў асабісты архіў кіраўніка нямецкага выдавецтва «Энос» Клаўса-Дзітара Цэнтграффа. У рамках супрацоўніцтва выдавецтва з музеем па праекце «75 год вызвалення ад фашызму — 2020» адбылася перадача газет, якія папоўняць музейны збор.

Гутарыў вучоны сакратар Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь Алег Ладзісай.

История длиной в **СТОЛЕТИЕ**

Музей Гомельского
дворцово-паркового ансамбля.

Оксана Торопова,

*директор музея Гомельского
дворцово-паркового ансамбля*

Владимир Литвинов,

*заместитель директора
по научной работе Гомельского
дворцово-паркового ансамбля*

ГОМЕЛЬСКИЙ ДВОРЦОВО-ПАРКОВЫЙ АНСАМБЛЬ – ЭТО УНИКАЛЬНЫЙ КОМПЛЕКС ПАМЯТНИКОВ ПРИРОДЫ, ИСТОРИИ И АРХИТЕКТУРЫ, КОТОРЫЙ ФОРМИРОВАЛСЯ В НЕСКОЛЬКО ЭТАПОВ СО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII ДО НАЧАЛА XX ВЕКА. БУДУЧИ МЕСТОМ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ДРЕВНЕГО ГОРОДА, ОН ПО-ПРЕЖНЕМУ ОСТАЕТСЯ ГЛАВНОЙ ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЬЮ ЕГО СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗА.

Композиционным центром ансамбля является дворец — один из ранних образцов русского классицизма. До 1834 года он принадлежал семье Румянцевых, с 1835-го по 1917-й — семье Паскевичей.

Во времена Паскевичей дворец представлял собой не только великолепное архитектурное сооружение, но и уникальное хранилище предметов старины и произведений искусства самого высокого уровня. Его интерьеры украшали мемориальные вещи фельдмаршала Ивана Федоровича Паскевича, живописные полотна и скульптурные произведения, богатейшие коллекции художественного стекла и фарфора, бронзовых часов и канделябров, ковры и гобелены, разнообразная мебель работы известных русских и зарубежных мастеров.

После революции 1917 года эти собрания были национализированы и стали основой для создания Гомельского историко-художественного музея, получившего имя А.В. Луначарского, который сыграл важную роль в его становлении. Официальное открытие экспозиции состоялось 7 ноября 1919 года.

Непросто складывались судьбы музея в 1920–1930-е годы. В результате неоднократных реквизиций, распродаж и передач различным организациям дворцового имущества были безвозвратно утрачены ценные произведения искусства, мебель, предметы быта и многое другое.

Большой урон нанесли дворцу-музею годы Великой Отечественной войны. Значительная часть из 7540 предметов, которые хранились в его фондах, была эвакуирована в Сталинградскую область. Обрато в Гомель в 1946 году вернулось немногим более 300 предметов.

Сменив до войны и сразу после неё несколько названий, в 1952 году музей стал областным краеведческим. С этого времени его фонды активно пополнялись материалами, рассказывающими о естественной и социальной истории Гомельщины в различные периоды. Соответствующую структуру имели и музейные экспозиции, которые занимали северный и южный корпуса дворца Румянцевых и Паскевичей. В центральной части здания находился Дворец пионеров.

В 1999 году решением Гомельского облисполкома музею был передан весь объём дворца, в котором началась плановая реставрация. В 2006 году областной краеведческий музей был реорганизован в государственное историко-культурное учреждение «Гомельский дворцово-парковый ансамбль», которому в оперативное управление были переданы исторический парк и архитектурные памятники на его территории.

После окончания реставрационных работ дворец, главный объект ансамбля, превратился в многофункциональный музейный комплекс. В дворцовой башне открыта историко-мемориальная экспозиция «Владельцы Гомельского имения Румянцевы и Паскевичи». Все залы, где она размещается, отличаются богатым архитектурным декором. Сочетание его и подлинных музейных предметов XVIII — начала XX веков придает экспозиционному пространству неповторимую привлекательность.

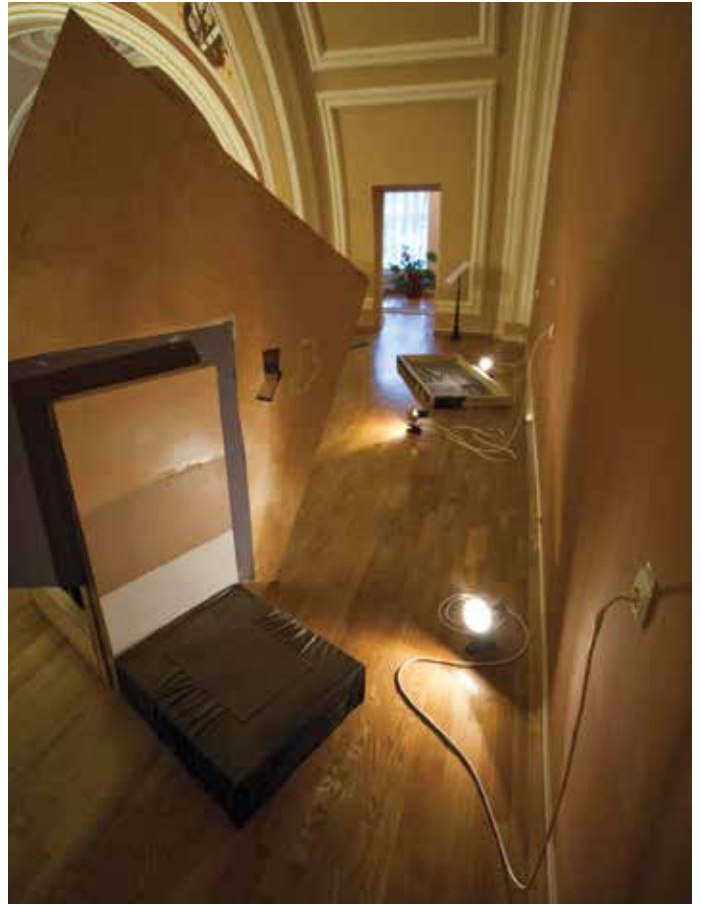
Частично восстановлены исторические интерьеры и в ряде залов центральной части дворца, где созданы экспозиции по тематико-коллекционному принципу. В помещении бывшей домово́й церкви Паскевичей разместилась экспозиция «Культовые предметы из собрания музея», где можно увидеть лучшие предметы из этой коллекции, включая уникальный Ченковский клад, которому придан статус историко-культурной ценности Республики Беларусь. В экспозиции «Красная гостиная» показаны аутентичные предметы из фамильного собрания Паскевичей и аналогичные им произведения изобразительного и декоративно-прикладного искусства. В экспозиции «Зал торжественных приёмов» представлена портретная галерея выдающихся людей Гомельщины. Бывшая «Белая гостиная» превратилась в уютный концертный зал. На втором этаже дворца разместилась экспозиция «Древнейшая история Гомельщины», остальные залы используются как выставочные. В организации выставок учреждение активно сотрудничает с музеями, творческими объединениями, галереями и

коллекционерами нашей страны, ближнего и дальнего зарубежья. В числе наших постоянных партнеров — Национальный исторический и Национальный художественный музеи Республики Беларусь, Польский институт в Минске, дипломатические представительства Японии, Франции, Израиля, Чехии, Венгрии, Китая, Италии и других стран. Собственные собрания музея были неоднократно презентованы в различных учреждениях Российской Федерации, Польши, Словакии, экспонировались в Национальном историческом и Национальном художественном музеях Республики Беларусь, Национальном историко-культурном музее-заповеднике «Несвиж», а также в областных музеях страны.

Кроме чисто музейного, дворцовый комплекс выступает в роли духовно-эстетического центра и выполняет представительскую функцию. В нём в рамках проекта «Музыкальный салон» проводятся концерты лучших музыкантов и исполнителей Беларуси, ближнего и дальнего зарубежья. А дворец Румянцевых и Паскевичей неоднократно становился местом проведения межрегиональных и международных встреч и форумов, в том числе самого высокого уровня.

Музей по праву гордится своими собраниями, которые насчитывают свыше 240 тысяч единиц хранения. Почетное место среди них занимают предметы, которые и раньше украшали дворец: батальная живопись XIX века, мемориальные вещи фельдмаршала И.Ф. Паскевича, произведения скульптуры, декоративно-прикладного искусства. Не имеет аналогов в Беларуси собрание художественной бронзы XVIII-XIX веков (часы, каминные гарнитуры, канделябры и т.д.).

Самая большая коллекция музея — археологическая. Среди многих ценных артефактов выделяются уникальный клад древнерусских шейных гривен XII века, вислая печать со знаком Рюриковичей, материалы археологических раскопок древнего Гомеля.

Коллекция рукописных и старопечатных книг музея насчитывает более 300 единиц хранения и включает в себя такие редкие издания, как «Евангелие» Петра Мстиславца 1575 года, «Апостол» 1597 года и др. Особое место в коллекции занимают рукописные книги, которые характеризуют искусство и духовную культуру старообрядчества Гомельщины.

Около 500 единиц хранения составляет музейная коллекция иконописи. В ней представлены произведения XVIII — начала XX веков, в том числе профессиональной и народной православной традиции, иконы Ветковской старообрядческой школы.

Среди других интересных коллекций — этнографическое собрание, которое характеризует особенности традиционной материальной и духовной культур населения Гомельщины.

Отдельное место в фондах учреждения занимают материалы о выдающихся государственных деятелях, военачальниках, представителях науки, культуры, образования, жизнь и деятельность которых была связана с историей края: А.А. Громыко, Л.С. Выготском, П.О. Сухом, К.К. Рокоссовском, Г.Г. Нисском.

Сохранение фондовых коллекций — главная задача реставрационной мастерской музея. Стараниями специа-

листов, которые в ней трудятся, возвращённые к жизни предметы занимают достойное место в экспозициях и на выставках.

На изучение собраний музея, различных аспектов истории и культуры Гомельщины, на сбор сведений об объектах дворцово-паркового комплекса направлена научно-исследовательская работа сотрудников учреждения. Результаты изысканий ежегодно презентуются ими на международных и региональных научных конференциях, семинарах и практикумах, используются в экспозиционно-выставочной и культурно-образовательной деятельности.

Это очень важное течение работы музея направлено на удовлетворение запросов всех категорий населения, но особое внимание при этом уделяется взаимодействию со школьной аудиторией. Именно на учащихся младших и средних классов рассчитаны такие масштабные про-

Музей по праву гордится своими собраниями, которые насчитывают свыше 240 тысяч единиц хранения

екты, как «Большой музей для любознательных друзей» и «Лето в археологии». Цель первого — сделать посещение музейного пространства для ребят неформальным и увлекательным посредством различных форм интерактивной коммуникации. Второй включает цикл теоретических и практических занятий, направленных на знакомство ребят с богатейшим археологическим прошлым региона, воспитание у них чувства гордости и ответственности за него.

Кроме дворца, музейный комплекс дворцово-паркового ансамбля включает ряд объектов, которые находятся на его территории. В первую очередь это часовня и усыпальница князей Паскевичей. Она является выдающимся памятником зодчества, отличается изяществом и богатством архитектурного декора. В усыпальнице, подземной части уникального сакрально-мемориального сооружения, захоронены восемь представителей рода Паскевичей.

Большой популярностью у жителей и гостей города пользуется также оранжерея «Зимний сад», где произрастают свыше 600 растений, редких для нашей климатической зоны. Рядом с ней находится 32-метровая башня обозрения, с высоты которой открывается прекрасная панорама парка и его окрестностей. А пешие прогулки по парку в летний период открывают для его посетителей удивительные по красоте уголки, включая Лебяжий пруд, по поверхности которого горделиво скользят белокрылые красавцы.

Активная деятельность в области музейного дела по сбережению и популяризации историко-культурного наследия региона получила высокую оценку и признание. Коллектив учреждения является лауреатом премии Президента Республики Беларусь «За духовное возрождение», специальной премии Президента Республики Беларусь деятелям культуры и искусства, многократным лауреатом и дипломантом в различных номинациях национальных форумов «Музеи Беларуси», Республиканского туристского конкурса «Познай Беларусь!».

Большие планы у музея Гомельского дворцово-паркового ансамбля и на юбилейный год. Уже осуществлён ряд выставочных проектов, объединённых девизом «Коллекции

музея — к 100-летию музея». Он направлен на презентацию экспозиционными средствами собственных фондовых собраний учреждения. Ведётся подготовка и к финальной юбилейной выставке, материалы которой расскажут об истории музея, его сотрудниках и о том, чем они занимаются.

Выставка, посвящённая 100-летию музея, уже прошла в Деловом и культурном комплексе Посольства Республики Беларусь в Российской Федерации. Часть её материалов будет показана также на IV Национальном форуме «Музеи Беларуси».

Сотрудники учреждения готовят и международную научную конференцию, приуроченную к юбилейным торжествам. Представителям научной и музейной общественности нашей страны, Российской Федерации и Украины, гостям мероприятия будет презентовано научно-популярное художественное издание «Гомельский дворцово-парковый ансамбль», работа над которым ведётся. А материалы, которые под рубрикой «Музейные иСТОрии» на протяжении всего года публикуются на страницах периодической печати, будут собраны в одном

сборнике и станут своеобразной летописью музея. Несмотря на почтенный возраст, государственное историко-культурное учреждение «Гомельский дворцово-парковый ансамбль» старается идти в ногу с быстро меняющимся временем. И как всегда, его двери широко распахнуты для тех, кого увлекают история, культура и искусство.

Фото Сергея Ждановича. 2012 год.

Адданасць **музейнай** справе

Уладзімір Пракапцоў,

генеральны дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь

Сёлета Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа адзначае 60-годдзе з дня адкрыцця. Большая частка гісторыі ўстановы — 32 гады — прайшла пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь, лаўрэата спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва Зінаіды Мікалаеўны Камароўскай. Нават месца нараджэння будучага дырэктара Коласаўскага музея — вёска Заямнае Стаўбцоўскага раёна — сведчыць пра асаблівую сувязь з Песняром. Прафесійны шлях Зінаіды Мікалаеўны пачаўся ў Літаратурным музеі Янкі Купалы, куды пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага

дзяржаўнага ўніверсітэта яна прышла працаваць. Дзесяць гадоў у Купалавым доме, затым некаторы час у Мінскім абласным камітэце прафсаюзаў работнікаў культуры, і вось у 1987-м З.М. Камароўская атрымлівае прапанову ўзначаліць Літаратурны музей Якуба Коласа. Больш за 32 гады руплівай, падзвіжніцкай працы на ніве захавання, мемарыялізацыі і папулярызацыі жыццёвага і творчага шляху слаўтага Песняра склаліся ў ґрунтоўны спіс здабыткаў музея. Пад кіраўніцтвам Зінаіды Мікалаеўны былі адноўлены, музеефікаваны і падтрымліваліся мемарыяльныя сядзібы Акінчыцы, Альбуць, Смольня, Ласток. У свой час яны былі аб'яднаны ў Коласаўскі мемарыяльны заказнік, што сёння прадстаўляе мясціны Стаўбцоўскага краю, звязаныя з імем паэта. Трэба адзначыць, што такі падыход да мемарыялізацыі ў музейнай справе на тэрыторыі Беларусі быў інавацый-

ным, паколькі аналагаў яму ў той час не існавала.

Літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа адметны сваёй цеплынёй, утульнасцю, духоўным настроем. Зінаіда Мікалаеўна рабіла ўсё, каб музей стаў нечым накшталт захапляльнай кнігі, якую хочацца чытаць, месцам, дзе рэчы распавядаюць пра былога гаспадара і працягваюць жыць сваім таямнічым жыццём. І гэта асаблівасць мемарыяльнага музея. Зінаіда Мікалаеўна, тонка разумеючы гэта, прафесійна імкнулася ісці ў нагу з часам, ашчадна ўводзіла ў экспазіцыю сучасныя сродкі, стараючыся захаваць дух дома Песняра і яго мемарыяльную адметнасць. Створаная на пачатку новага тысячагоддзя экспазіцыя, якая адлюстроўвае асобу паэта найперш як чалавека, была навацыйнай у экспазіцыі літаратурных музеяў тых гадоў. Пазней быў ажыццёўлены шэраг буйных экспазіцыйных праектаў. Напрыклад, створаны экспазіцыйна-мастацкія комплексы з выкарыстаннем мультымедыяных тэхналогій «Якуб Колас. Чалавек. Эпоха. Час», «Паэтычная каласіяна», «Сымон-музыка» на літаратурна-дакументальнай экспазіцыі ў Мінску, што стала чарговым этапам тэхнічнай мадэрнізацыі існуючай экспазіцыі за кошт гарманічнага, стылістычна выверанага ўвядзення ў яе канву сучасных тэхнічных сродкаў. Створана гукавая інтэрактыўная зона мемарыяльнай часткі экспазіцыі (кабінет Якуба Коласа), якая вяртае наведвальніка ў 1956 год, аднаўляе апошні дзень жыцця народнага паэта і тым самым павялічвае здольнасць музейных прадметаў уздзеіняць на эмацыйнае ўспрымання гасцей дома Песняра.

З улікам спецыфікі мемарыяльнага музея актыўна праводзілася музеефікацыя гаспадарчых пабудов і сядзібаў як у Мінску, так і ў філіяле музея (Стаўбцоўскі раён). Сядзіба дома Коласа ў Мінску прыцягвае ўвагу прыхільнікаў ягонага слова гаспадарчымі пабудовамі і ландшафтнымі рашэннямі часоў жыцця гаспадара.

Для больш шырокага паказу асноўных вежаў жыцця Песняра былі выкарыстаны гаспадарчыя пабудовы і мемарыяльная сядзіба. У 2016 годзе ў былым гаражы пісьменніка ў Мінску адкрыта экспазіцыя «У хвалах няспыннага руху: аўтамабільнымі шляхамі Коласа», якая была ўдасцелена III ступені ў намі-

Дзякуючы адданасці сваёй справе, апантанасці дырэктара дом Коласа гучна заявіў пра сябе як у нашай краіне, так і далёка па-за яе межамі

нацыі «За лепшы музейны праект» на Трэцім Нацыянальным форуме «Музеі Беларусі». Гэтая экспазіцыя раскрывае трагізм 1930–1940-х на прыкладзе лёсу Якуба Коласа.

Новая стацыянарная выстава «Склеп», адкрытая ў 2017 годзе, рэканструкцыя гарадскога збудавання сярэдзіны XX стагоддзя, размясцілася ў мемарыяльным склепе на сядзібе Якуба Коласа. Скульптурны комплекс «Паэтычны куток. Героі твораў Якуба Коласа» ў мемарыяльнай сядзібе музея, на якой размешчаны вобразы герояў твораў Якуба Коласа «На ростанях», «Сымон-музыка», «Савось-распуснік», «Рак-вусач», стаў пляцоўкай для інтэрактыўных заняткаў з дзіцячай катэгорыяй наведвальнікаў. Асобна хочацца адзначыць, што па ініцыятыве З.М. Камароўскай у музеі створаны тэатр лялек, запатрабаваны дзецьмі малодшага школьнага ўзросту. А спектаклі з інтэрактыўнымі элементамі праводзяцца намаганнямі супрацоўнікаў музея. Увогуле для навучэнцаў —

а гэта асноўная катэгорыя наведвальнікаў — распрацаваны розныя праграмы, у тым ліку і інклюзіўныя. Стаўбцоўшчына — родны кут Песняра, якой прысвечаны бессмяротныя радкі паэм «Сымон-музыка» і «Новая зямля». Тут вытокі Коласаўскага пачатку і яго слава тай вядомасці. Разумеючы значнасць коласаўскіх мясцін, З.М. Камароўская імкнулася музеефікаваць мясціны, звязаныя з імем слава тага зямляка. У 1990-я адноўлена сядзіба Альбуч, дзе створана экспазіцыя, прысвечаная паэме «Новая зямля», у якой яна апета пад назвай «Парэчка». А ў 2000-я музеефікаваны гаспадарчыя пабудовы сядзібы, дзе створаны экспазіцыі па матывах паэмы «Новая зямля», а таксама «Прырода ў творчасці Якуба Коласа», «Хатка знахаркі» («Лекавыя травы ў сям'і Міцкевічаў») і «Пчалярства і рыбалоўства». На мемарыяльнай сядзібе Смольня ў літаратурнай частцы музея адкрыта карцінная галерэя, створаны мемарыяльныя пакоі пасляваеннага інтэр'ера

кабінета Якуба Коласа. На сядзібе філіяла музея ўсталяваны мемарыяльны знак да 100-годдзя першай сустрэчы Якуба Коласа і Янкі Купалы і закладзены сквер «Дрэва жыцця — славы тыя імёны Бацькаўшчыны». Акрамя таго, з мэтай ушанавання памятных Коласавых мясцін на Стаўбцоўшчыне адкрыты мемарыяльны знак на мяляўнічым беразе Нёмана ва ўрочышчы Прыстанька, дзе прайшоў першы нелегальны зезд настаўнікаў Мінскай губерні, удзельнікам і адным з арганізатараў якога быў Якуб Колас. Памятны знак з'явіўся таксама на месцы былой леснічоўкі ў Цёмных Лядах, дзе ў свой час народны паэт жыў у свайго брата Уладзіміра і дзе ім была адкрыта нелегальная школа, у якой ён навукаў дзяцей з бліжэйшых вёсак.

Асобна хочацца адзначыць стварэнне мастацка-мемарыяльнага комплексу драўляных скульптур «Шлях Коласа» — адметнага помніка героям твораў Якуба Коласа. Гэта было найноўшае слова ў музеефікацыі тых часоў, аналагаў якому не існуе ў Беларусі і па сённяшні дзень. Фігуры ўстаноўлены ўздоўж дарог, што вядуць у родныя мясціны народнага паэта: з Акінчыц у Мікалаеўшчыну, у Альбуч, а таксама ва ўрочышча Бервянец. Над

іншых краін дзеляцца здабыткамі і плёнам сваіх даследаванняў у галіне коласазнаўства. Па выніках канферэнцый сіламі музея выдаюцца зборнікі матэрыялаў.

З.М. Камароўская надавала вялікую ўвагу ўшанаванню памяці Якуба Коласа за межамі Беларусі. Дзякуючы яе руплівасці ўсталявана мемарыяльная дошка ў Абаяні Курскай вобласці, дзе ў 1917–1921 гадах настаўнічаў Якуб Колас. Узноўлена мемарыяльная дошка і ўстаноўлены барэльеф Якуба Коласа ў Ташкенце на доме, дзе ў 1941–1943 гадах у час Вялікай Айчыннай вайны пражываў Пясняр.

З.М. Камароўская наладзіла актыўную дзейнасць на ўсталяванне міжнародных кантактаў і сувязей. Былі падпісаны пагадненні аб доўгатэрміновым творчым супрацоўніцтве з Дзяржаўным літаратурным музеем А.М. Горкага ў Ніжнім Ноўгарадзе, Калініградскім абласным гісторыка-мастацкім музеем, Літаратурна-мастацкім музеем Марыны і Анастасіі Цвятаевых у Аляксандраве, Музеем літоўскай літаратуры імя Майроніса ў Каўнасе, Дзяржаўным музеем гісторыі Санкт-Пецярбурга, таварыствам беларускай культуры «Спадчына» ў Друскінінкі, Літоўскім архівам літаратуры і мастацтва ў Вільнюсе, Інстытутам літаратуры і мастацтва імя Аўэзава камітэта навукі Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Казахстан у Алматы, Маскоўскай абласной дзяржаўнай дзіцячай бібліятэкай, Літаратурным музеем імя А. Міцкевіча ў Варшаве, Цяньцзінскім універсітэтам замежных моў у Кітаі. У рамках заключаных і дзеючых пагадненняў рэгулярна праводзіліся сумесныя мерапрыемствы і ажыццяўляўся абмен выстаўкамі.

Пералічыць усе дасягненні, здабыткі за час 32-гадовага кіраўніцтва музеем Якуба Коласа Зінаідай Мікалаеўнай Камароўскай не ўяўляецца магчымым у межах аднаго артыкула. Мне пашчасціла працаваць побач з ёй цягам двух дзясяткаў гадоў, і ўсе пераўтварэнні ў музеі адбываліся на маіх вачах. Але відавочна адно: дзякуючы адданасці сваёй справе, апантанасці дырэктара дом Коласа гучна заявіў пра сябе як у нашай краіне, так і далёка па-за яе межамі, распаўсюджваючы слова Коласа.

стварэннем скульптур у свой час працавалі лепшыя разьбяры па дрэве нашай краіны, іх работы і да сёння радуюць усіх падарожнікаў па радзіме народнага паэта.

Неад'емнай часткай працы кожнага музея з'яўляецца навуковая работа, дзякуючы якой папулярныя музеі, яго фонды, далучаюцца грамадства да культуры сваёй краіны. Разуменячы гэта, Зінаіда Мікалаеўна надавала вялікую ўвагу такому віду работы. Пад яе кіраўніцтвам пачалі праводзіцца міжнародныя круглыя сталы літаратурна-мемарыяльных музеяў з мэтай абмену вопытам у музейнай справе, наладжваліся кантакты з профільнымі музеямі, што спрыяла даследчай і пошукавай рабоце, па-

паўненню калекцыі асабістых фондаў. Важнай часткай дзейнасці музея па папулярызацыі творчай спадчыны народнага паэта з'яўляецца навукова-практычная канферэнцыя «Каласавіны» і аднайменнае літаратурна-мастацкае свята на радзіме Якуба Коласа, якое традыцыйна праходзіць у дзень нараджэння паэта, 3 лістапада. Менавіта пры Зінаідзе Камароўскай «Каласавіны» ўвабраліся ў сілу, набылі статус міжнароднай падзеі. Штогод у Коласаў дом прыязджаюць шмат шановных гасцей, даследчыкаў творчасці паэта і заўзятых прыхільнікаў яго таленту. Больш за 30 гадоў штогод даследчыкі-коласазнаўцы з розных рэгіёнаў Беларусі, а таксама навукоўцы з Літвы, Украіны, Расіі, Польшчы і

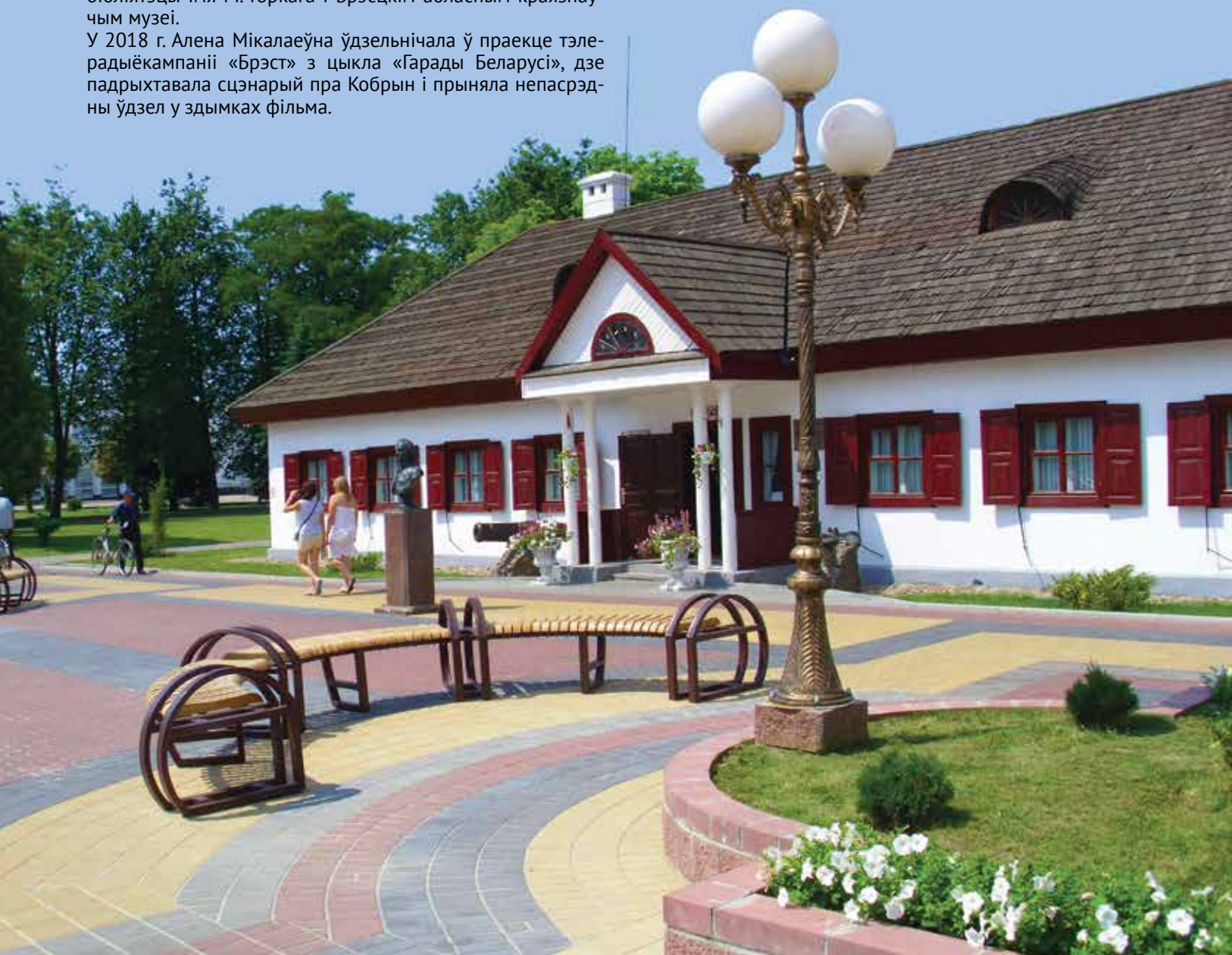

Чалавек года

Алена Мікалаеўна Рысь пачала працу ў Кобрынскім ваенна-гістарычным музеі імя А.В.Суворава ў 1993 годзе малодшым навуковым супрацоўнікам навукова-экспазіцыйнага аддзела, праз пяць гадоў прызначана загадчыцай аддзела. З яе ініцыятывы заснаваны клуб «Музей для юных сяброў», удзельнікі якога займаюцца вывучэннем музейных экспазіцый, наведваюць школу юных экскурсаводаў, прымаюць удзел у тэатральна-мастацкіх рэканструкцыях, квэстах, гульнях. Папулярнасць набылі распрацаваныя Аленай Мікалаеўнай інтэрактыўны музейна-педагагічны занятак «Пра нас і нашых сяброў» па часовай экспазіцыі «Кобрын у коле сяброў», тэатралізаваная экскурсія «Дыялогі з мінулым у доме Суворова», квэст-гульня «Родны горад».

Вынікі навуковага даследавання А.М. Рысь «Рэвізія Кобрынскай эканоміі, складзеная ў 1563 годзе каралеўскім рэвізорам Дзмітрыем Сапегам» былі агучаны на міжнародных канферэнцыях, якія прайшлі ў Брэсцкай абласной бібліятэцы імя М. Горкага і Брэсцкім абласным краязнаўчым музеі.

У 2018 г. Алена Мікалаеўна ўдзельнічала ў праекце тэлерадыёкампаніі «Брэст» з цыкла «Гарады Беларусі», дзе падрыхтавала сцэнарый пра Кобрын і прыняла непасрэдна ўдзел у здымках фільма.

Гукі з нябёсаў

Салістка канцэртнай залы Сафійскага сабора Ксенія Пагарэлая

Упершыню ў Сафійскім саборы Полацка музыка загучала 19 лютага 1983 года. Дзякуючы ўнікальнай акустыцы тут была адкрыта канцэртная зала камернай музыкі, якая набыла вядомасць далёка за межамі нашай краіны. У 1985 годзе спецыялісты чэшскай фірмы «Rieger Kloss» усталявалі арган, выраблены па індывідуальным праекце. Ён арганічна ўпісаўся ў інтэр'ер сабора і музейную экспазіцыю, а таксама выклікаў цікавасць шматлікіх аматараў музыкі. З гэтага часу ў структуры Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка быў утвораны канцэртны аддзел з залай, салісткай, музычным рэдактарам і настройшчыкам.

Ад 1988 года салісткай канцэртнай залы Сафійскага сабора з'яўляецца Ксенія Максімаўна Пагарэлая.

Яе імя вядомае не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі. Выпускніца Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі імя П.І. Чайкоўскага, яна аднойчы прыехала ў старажытны Полацк і на многія гады звязала з ім сваё жыццё, стала часткаю музычнай гісторыі горада.

Яна адна з яркіх прадстаўніц беларускай арганнай і фартэп'яаннай школ, праводзіць актыўную асветніцкую і канцэртную дзейнасць у Беларусі і замежжы.

Ад 1996 года па ініцыятыве і пры непасрэдным удзеле Ксеніі Пагарэлай у канцэртнай зале Сафійскага сабора адбываецца Міжнародны фестываль арганнай музыкі «Званы Сафіі», дзякуючы якому канцэртная зала стала цэнтрам сусветнага арганнага выканальніцкага майстэрства. Ксенія Пагарэлая прадстаўляла Полацк у шматлікіх значных міжнародных праектах: «Дні Францыска Скарыны ў Празе» (Прага, Чэхія, 2012; Брно, Чэхія, 2014), канцэрт да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання (Вільнюс, Літва, 2017), «Беларуская духоўная музыка XVII–XVIII стагоддзяў» (Нордвальд, Германія), удзельнічала ў дабрачынных канцэртах сумесна з арганізацыяй «Дзецям Чарнобыля» ў Германіі, у рамках культурных абменаў паміж гарадамі-пабрацімамі давала канцэрты ў нямецкім Фрыдрыхсхафэне і іншых гарадах.

Ксенія стала першай беларускай арганісткай, якая выступіла з сольным канцэртам у знакамітым Notre Dame de Paris. Яна ганаровы грамадзянін Полацка, адзначана медалём «2000 гадоў хрысціянства», граматамі Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, Віцебскага абласнога ўпраўлення культуры, Полацкага гарадскога выканаўчага камітэта, Полацкага гарадскога Савета дэпутатаў. Ёй нададзена ганаровае званне «Жанчына года Полацка» (1999), «Жанчына года Віцебшчыны» (2003), прысуджана прэмія імя Героя Савецкага Саюза З. Тусналобавай-Марчанка (2007). За высокія дасягненні ў галіне культуры Ксеніі Пагарэлай уручаны медаль Францыска Скарыны (2012).

У 2019 годзе за значны асабісты ўнёсак у развіццё нацыянальнай культуры, захаванне і прапаганду лепшых музычных традыцый ёй нададзена ганаровае званне «Заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь».

Арганістка мае фондавыя запісы на беларускім радыё і тэлебачанні, у тым ліку з Беларускім дзяржаўным сімфанічным і камерным аркестрамі. Ёю запісаны тры кампакт-дыскі, у праграме якіх як арганная класіка, так і сучасная беларуская арганная музыка.

Сваёй шматгадовай творчай і грамадскай дзейнасцю, яскравым прафесійным майстэрствам

Ксенія Пагарэлая робіць значны ўнёсак у папулярызацыю арганнага выканальніцкага майстэрства ў Беларусі і развіццё творчых сувязяў з замежнымі арганістамі.

Ксенія Пагарэлая пра музыку і музыкантаў:

— Маё знаёмства з музыкай Іагана Себаст'яна Баха прывяло да жадання навучыцца граць на аргане. І па сённяшні дзень музыка гэтага вялікага майстра натхняе, вучыць, выклікае захапленне і любоў. Пазней, наведваючы еўрапейскія майстар-класы знакамітых арганістаў (адным з такіх быў галандзец Эвальд Койман), я палюбіла музыку французскага барока (Мішэль

Карэт, Луі Клод Дакен і іншыя), рамантычную музыку кампазітараў Францыі XIX — пачатку XX стагоддзяў. Гэта Луі В'ерн, Леан Бэльман, Шарль-Мары Відор.

Мне заўсёды падабалася выконваць музыку сучаснікаў, для аргана цяпер пішуць даволі шмат. Асабліва блізка мы супрацоўнічалі з таленавітым беларускім кампазітарам Ганнай Кароткінай. Яе арганная музыка заўсёды звязана з гісторыяй Беларусі, Полацка, гэта музыка духоўная па змесце і ў той жа час эмацыянальная і маляўнічая. Наша знаёмства адбылося 20 гадоў таму ў Віцебску і прывяло да плённага супрацоўніцтва: Ганна Кароткіна заўжды прыслухоўвалася да майго меркавання як арганіста-прафесіянала — і, як вынік, яе сачыненні поўнаасцю выкарыстоўваюць магчымасці інструмента для раскрыцця яе задумы. У полацкім Сафійскім саборы, у Мінску, Віцебску, іншых гарадах Беларусі, бліжняга і дальняга замежжа гучалі яе арганная сюіты «Фрэскі», «Францыск Скарына», «Гальшаны», кампазіцыі для аргана і літаўраў «Грунвальд» і іншыя сачыненні, дзе аргану адведзена значная роля.

Музеі **Беларусі** перад новымі выклікамі стагоддзя

Аляксандр Гужалоўскі,

*прафесар кафедры этналогіі,
музеязнаўства і гісторыі мастацтва
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта,
доктар гістарычных навук*

РУБЕЖ ХХ І ХХІ СТАГОДДЗЯЎ АДЗНАЧАНЫ Ў СУСВЕТНАЙ КУЛЬТУРЫ ЯК ЧАС МУЗЕЙНАГА БУМУ. СТАТЫСТЫКАЙ ЗАФІКСАВАНА, ШТО ТЭМПЫ ПРЫРОСТУ МУЗЕЯЎ У СВЕЦЕ Ў ГЭТЫ ЧАС СКЛАДАЛІ Ў СЯРЭДНІМ 10% ШТОГОД. ГЭТА ЗНАЧЫЦЬ, ШТО З УСЯГО ЛІКУ ІСНУЮЧЫХ У СВЕЦЕ МУЗЕЯЎ АМАЛЬ ПАЛОВА СТВОРАНА НА ПРАЦЯГУ АПОШНІХ ТРЫЦЦАЦІ ГАДОЎ. НАВЕДВАЛЬНАСЦЬ МУЗЕЯЎ УПЕРШЫНЮ ПЕРАВЫСІЛА НАВЕДВАЛЬНАСЦЬ ФУТБОЛЬНЫХ МАТЧАЎ І КІНАТЭАТРАЎ. ПАДОБНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ НАЗІРАЮЦЦА І Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ.

МУЗЕЙНАЯ СЕТКА БЕЛАРУСІ СЁННЯ – ГЭТА СУКУПНАСЦЬ МУЗЕЙНЫХ УСТАНОЎ РОЗНЫХ ПРОФІЛЯЎ, ТЫПАЎ, ВЕДАМАСНАГА ПАДПАРАДКАВАННЯ І ФОРМАЎ УЛАСНАСЦІ, ЯКАЯ ГІСТАРЫЧНА СКЛАЛАСЯ НА ТЭРЫТОРЫІ НАШАЙ КРАІНЫ. КОЖНЫ ГОД НА ЯЕ КАРЦЕ З’ЯЎЛЯЮЦЦА НОВЫЯ МУЗЕІ І ІХ ФІЛІЯЛЫ ЯК У СТАЛІЦЫ, ТАК І Ў РЭГІЁНАХ. ГЭТА ВЫНІК ІХ КУЛЬТУРНАГА САМАВЫЗНАЧЭННЯ, ПОШУКУ ЎЛАСНАЙ ІДЭНТЫЧНАСЦІ. АБАГУЛЬНЕННЫЯ ДАНЫЯ АБ МУЗЕЯХ БЕЛАРУСІ ЗБІРАЮЦЦА І СІСТЭМАТЫЗУЮЦЦА Ў РЭЕСТРЫ МУЗЕЙНЫХ УСТАНОЎ КРАІНЫ.

Найлепш вывучана частка музейнай сеткі Беларусі, падпарадкаваная Міністэрству культуры. Збудаваная згодна з адміністрацыйна-тэрытарыяльнымі прынцыпамі, яна (разам з філіяламі) перавысіла лічбу 200. Паводле профільнай прыналежнасці музеі размяркоўваюцца наступным чынам: комплексныя (57%), гістарычныя (28%), мастацкія (10%), літаратурныя (5%).

Разам з павелічэннем колькасці музеяў узраслае іх значэнне ў працэсах сацыякультурнай мадэрнізацыі беларускага грамадства. лепшыя музеі краіны дапамагаюць грамадзянам не толькі ўспрымаць ва ўсёй паўнаце выклікі ХХІ стагоддзя, але таксама знайсці адэкватныя адказы на іх. Менавіта на асобу, на чалавека скіраваныя асноўныя прынцыпы, ідэі і падыходы культурнай палітыкі ў сферы захавання Музейнага фонду і развіцця музейнай сеткі Рэспублікі Беларусь.

Клопат дзяржавы ў спалучэнні з грамадскімі і прыватнымі ініцыятывамі аб захаванні і выкарыстанні прыроднай і культурнай спадчыны з'яўляецца найважнейшым фактарам забеспячэння пераемнасці, стабільнага і бесканфліктнага развіцця соцыуму. Унікальнасць музейных збораў Беларусі ў значнай ступені вызначае яе культурны статус у сусветнай супольнасці. Музеі спрыяюць павышэнню адукацыйнага ўзроўню насельніцтва, даюць магчымасці для развіцця творчай, сацыяльна адказнай асобы і тым самым робяць значны ўнёсак у развіццё чалавечага патэнцыялу краіны.

Станаўленне рынкавай эканомікі, актыўнае ўкараненне інфармацыйна-камунікатывных тэхналогій, засваенне новых метадаў выкарыстання гуманітарных рэсурсаў павышаюць патрабаванні да якасці музейных паслуг. Музеі ўсё шчыльней убудовваюцца ў праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця рэгіёнаў і Рэспублікі Беларусь у цэлым. Захоўваючы прыродную і культурную спадчыну, прапануючы яркія, нестандартныя рашэнні ў галіне культурных практык, музеі здольныя стаць фактарам, які ўплывае на рост даходнасці тэрыторый, інвестыцыйную прывабнасць рэгіёнаў.

У бягучы час змены парадыгмаў і прыярытэтаў музей стаў адным з духоўных цэнтраў працэсу фармавання адкрытага грамадства. Ён вызначае агульначалавечыя каштоўнасці, падкрэсліваючы значэнне спадчыны для падтрымання бесперапыннасці і пераемнасці агульначалавечай культуры. Разам з тым менавіта праз музей ажыццяўляецца перадача ад пакалення да пакалення культурных і этнічных каштоўнасцяў, развіццё і ўзбагачэнне інтэлекту нацыі. У музеі помнікі мінулага ствараюць асаблівае матэрыялізавае асяроддзе, закліканае дапамагчы людзям зберагаць сваю ідэнтычнасць і генетычна прасачыць сувязь вытокаў з сучаснасцю. У эпоху глабальнага культурнага ўніверсальнасці ўзмацняецца імкненне лакальных культур захавання самабытнасці, адстаяць каштоўнасці і своеасабліваасці, пазбегнуць татальнай уніфікацыі. Музеі – важны культурны інстытут, які назапасіў значны досвед працы ў гэтым кірунку.

Музей сёння часта разглядаецца як статычны інстытут, які валодае наборам нязменных сацыяльных функцый і характарыстык на ўсім працягу яго гістарычнага развіцця. Больш перспектывнай уяўляецца пункт гледжання, згодна з якім музей можа быць разгледжаны не ў аспекце выкананых ім сацыяльных функцый (захавальніцкай, культурна-адукацыйнай, навукова-даследчай, рэкрэацыйнай), а як спецыфічны механізм культуры, які забяспечвае існаванне

і ўзнаўленне розных формаў сацыякультурнай практыкі, такіх як навука, ідэалогія, эканоміка, адукацыя, мастацтва. У гэтым аспекце музей можа разглядацца як прастора фармавання антрапалагічнага ўяўлення, гэта значыць ведаў пра чалавека і асяроддзе яго пражывання, а таксама пра прастору самаідэнтыфікацыі суб'екта, формы сацыяльнага ўзаемадзеяння. Асэнсаванне ўсіх гэтых аспектаў функцыянавання музея патрабуе новага падыходу, які дазволіў бы інтэграваць вывучэнне разнастайных сацыяльных практык, што праецыруюцца ў прастору музея, у адзіную канцэпцыю, якая дазваляе асэнсаванне яго як цэласнай культурнай інстытут.

Пашырэнне межаў музейнага свету і ўяўленняў пра спадчыну відазмяняе парадыгму музейлогіі як навукі. Канцэптуальныя ўяўленні аб музеі, якія базуюцца на прынцыпах тэорыі камунікацыі, семіётыкі, тэорыі інфармацыі дазваляюць па-новаму ацаніць ролю і месца музейнага феномену ў сістэме нацыянальнай культуры. Яны дазваляюць зразумець музейную дзейнасць як непарыўны працэс перадачы інфармацыі, закладзенай у музейных прадметах-знаках. Напрыклад, разуменне экспазіцыі як спецыфічнага сродку камунікацыі дазваляе выкарыстоўваць для яе аналізу метады семіётыкі і лінгвістыкі, казаць аб сэнсах, значэннях, культурных кодах.

Музеі прыходзяць да ўсведамлення: неабходна змяніць падыходы да працы з наведвальнікамі, укараніць маркетынгавыя стратэгіі, стварыць музейныя брэндзі. Паступова ад разрозненых крэатыўных мерапрыемстваў канца 1990-х музеі набліжаюцца да неабходнасці рэалізацыі праектнай дзейнасці. Усё гэтага спрыяе з'яўленню канкурэнтаздольных культурных прадуктаў і, як вынік, пашырэнню рэальнай аўдыторыі і развіццю эфектыўнай партнёрскай дзейнасці. На месца традыцыйных музейных экскурсій прыходзяць інтэрактыўныя мерапрыемствы, якія ўключаюць дыялогі з публікай, майстар-класы, канцэрты, тэатралізаваныя паказы, акцыі, перформансы, музейныя святы, фотамарафоны, балі і інш. Ужо сёння многія з гэтых формаў сустракаюцца ў практыцы беларускіх музеяў.

Сучасны этап развіцця грамадства характарызуецца ўсё больш узрастаючай дынамікай інфармацыйных працэсаў, пашырэннем альтэрнатыўных магчымасцей развіцця асобы ў працэсе пазнання і адносін з навакольным светам. Таму прыярытэтнай задачай развіцця музейнай галіны застаецца інфарматызацыя музейных устаноў, стварэнне і ўдасканаленне на аснове сучасных тэхналагічных сродкаў сістэм комплекснай бяспекі і ўліку музейных фондавых калекцый, іх прадстаўленне ў экспазіцыйных залах і сетцы Інтэрнэт.

У бліжэйшы час навакольнае асяроддзе чалавека істотна зменіцца. Яно зробіцца максімальна камп'ютарызаваным і рабатызаваным, новыя сродкі доступу ў сусветную павуціну арганічна ўвойдуць у жыццё кожнага чалавека. У сувязі з гэтым пераход у музейнай справе на інфармацыйныя тэхналогіі складана пераацаніць. З аднаго боку, яны пашыраюць доступ да нацыянальнай прыроднай і культурнай спадчыны, з другога – дазваляюць захаванне ў музеі працоўныя месцы, а таксама вызваляць час для прафесійнага развіцця музейных супрацоўнікаў.

Укараненне інфармацыйна-камунікатывных тэхналогій – адзін з найважнейшых напрамкаў сучаснай музейнай дзейнасці, які прадугледжвае перавод у лічбавую фор-

му прадметаў асноўных фондаў музеяў, інфарматызацыю дзейнасці музейных падраздзяленняў, стварэнне новых формаў камунікацыі «музей-наведвальнік».

Сучасны музей немагчыма ўявіць без аўтаматызаваных сістэм жыццязабеспячэння, развітага праграмнага прадукту, віртуальнай экспазіцыі, актыўнага засваення інтэрнэт-прасторы. Навейшыя камунікацыйныя тэхналогіі, тэхналогіі апрацоўкі і візуалізацыі даных імкліва змяняюць

Разумны музей — гэта сукупнасць чалавека-машынных сістэм, якія валодаюць уменнем саманавучацца, забяспечваюць жыццёвы цыкл калекцый і арганізацыю плыняў наведвальнікаў

характар музейнай камунікацыі, успрымання інфармацыі. Паміж музейным наведвальнікам і музейным прадметам усё часцей знаходзіцца камп'ютар. Падсістэмы жыццязабеспячэння музея, асобныя экспанаты пачынаюць уступаць у дыялог з персоналам, наведвальнікам, «весці размову» адзін з адным. Свет падышоў да стварэння «новых інфармацыйных сутнасцей» у выглядзе адушаўлёных музейных аватараў — навейшых камп'ютарных мадэляў, якія спрыяюць утрыманню ўвагі музейнага гледача альбо наведвальніка музейнага сайта да нейкай важнай аўтэнтычнай рэчы, мастацкага арыгінала альбо асобы яго аўтара. Аватарам таксама можна даручыць службовыя функцыі — ад віртуальнага экскурсавода да супрацоўніка службы бяспекі, які ў стане распазнаць сярод наведвальнікаў патэнцыйнага вандала.

Развіццё інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій падышло да стварэння ў сучасным музеі буйных інфармацыйна-камунікацыйных комплексаў — *разумны музей, разумны музейны прадмет і таленавіты наведвальнік*.

Разумны музей — гэта сукупнасць чалавека-машынных сістэм, якія валодаюць уменнем саманавучацца, забяспечваюць жыццёвы цыкл калекцый і арганізацыю плыняў наведвальнікаў. Усе вытворчыя працэсы разумнага музея знаходзяцца ў дынамічным узаемадзеянні паміж сабой і з іншымі музеямі, уплываюць адзін на аднаго, фармуюць агульную базу даных. Тэхналогіі стварэння разумнага музея абапіраюцца на вопыт пабудовы «разумнага дома», «разумнага офіса», «разумнага прадпрыемства», а сам музей разглядаецца ў кантэксце «разумнага горада» ў яго бесперапынным узаемадзеянні з іншымі «разумнымі ўстановамі культуры». Работа разумнага музея будзе па тыповых сцэнарыях: работа ў адкрытым/закрытым для наведвальнікаў рэжыме, рэжымах «выстава», «ноч у музеі», «інвентарызацыя фондаў» і інш. Такім чынам, разумны музей уяўляе з сябе маштабную 5-D мадэль праграмна абароненай ІТ-прасторы, адзінымі элементамі якой з'яўляюцца інтэлектуальныя прадукты музейных супрацоўнікаў, музейныя прадметы, наведвальнікі і супрацоўнікі музея, інтэрактыўныя банкі прафесійных ведаў у сферы музейнай эканомікі, бяспекі, уліку, захоўвання, функцыянавання тэхнічных сістэм, персанальных даных, каталогаў, архіваў, аўтарскіх правоў, нарматыўных дакументаў, а таксама комплексная сістэма музейнай бяспекі.

Разумны музейны прадмет — гэта адзінка захоўвання асноўнага фонду, якая мае сістэму сродкаў узаемадзеяння

з падсістэмамі музея і яго наведвальнікамі. «Жыццёвым асяроддзем» музейнага прадмета, як вядома, з'яўляецца фондасховішча, выстава альбо віртуальная прастора. На разумны экспанат усталёўваюцца датчыкі і сродкі тэхнічнага ўзаемадзеяння для вырашэння задач маніторынгу ўмоў захоўвання, перамяшчэння, паказу, дакументавання дзеянняў з экспанатам, а таксама інтэрактыўнага ўзаемадзеяння з наведвальнікам. Усталёўваюцца падобныя датчыкі толькі пасля вывучэння

магчымых наступстваў фізіка-хімічнага ўзаемадзеяння датчыка і музейнага прадмета, а таксама з улікам стаўлення да падобных маніпуляцый з прадметамі асноўнага фонду з боку «традыцыйных захавальнікаў».

Лічбавая копія музейнага прадмета, а ў пэўных выпадках і ён сам, мае інтэрактыўныя сродкі ўзаемадзеяння з наведвальнікамі і супрацоўнікамі музея. Дадзеныя сродкі ўяўляюць з сябе сістэму запытаў, якая ў стане саманавучацца на натуральнай мове ў рэжыме клавійнага альбо моўнага ўводу, мове жэстаў.

Таленавіты наведвальнік — гэта чалавек, узброены сучаснымі сродкамі ўзаемадзеяння з музейнымі экспанатамі і падсістэмамі музея. Тэхналогіі ўзаемадзеяння «экспанат-наведвальнік» заснаваны на падыходах пабудовы дыялогавых сістэм рэальнага часу, якія саманавучаюцца. Уцягванне наведвальніка ў вывучэнне музейных прадметаў і іх аўтараў, а таксама падзей, з імі звязаных, забеспячэнне неабходным інфармацыйна-камунікацыйным інструментарыем зробіць яго раўнапраўным, актыўным суб'ектам музейнай справы. Узаемадзеянне з таленавітым наведвальнікам пачынаецца загадзя, яшчэ да яго візіту ў музей. Так, ён атрымлівае з інтэграваных сістэм агульную і дэталёвую інфармацыю пра музей, а таксама пра фондавыя калекцыі і рарытэты. На гэтым этапе вызначаецца, канкрэтызуецца профіль наведвальніка. Адназначна апошняму будзеца індывідуальны план наведвання: праезд і паркоўка, час і парадак агляду, падбор экскурсавода, асартымент пакупак і інш. Узаемадзеянне музея і наведвальніка працягваецца пасля заканчэння візіту і стымулюе новы візіт.

У найбуйнейшых музеях Беларусі ўжо маюцца элементы электроннай сістэмы адміністравання, уліку, бяспекі, бухгалтэрыі, што спрашчае магчымасць стварэння разумнага

музея. Выкарыстанне сучасных мультымедычных сеткавых тэхналогій у айчынных музеях стварае патэнцыял мабільнага развіцця музейнай справы, пранікнення ў раней не дасяжных сферы транспартна-экскурсійных паслуг, вядзення турыстычнага бізнесу. За кошт злучаных з музейным прадметам інфармацыйна-адукацыйнага блока і камп'ютарных дадаткаў па рэканструкцыі гістарычных падзей і з выкарыстаннем музейных артэфактаў пашыраюцца магчымасці адукацыйнай дзейнасці для любых аўдыторый з розным узроўнем падрыхтоўкі і зацікаўленасці.

Разумны музей адрозніваецца ад традыцыйнага шматмернасцю ў рэжыме рэальнага часу, магчымасцю хуткага абмену інфармацыяй з іншымі музеямі, бібліятэкамі, архівамі, што спрыяе карпаратыўнай інтэграцыі, стварэнню новых пляцовак у ІТ-прасторы, пашырэнню доступу да культурных каштоўнасцей. Важным рэсурсам і адначасова арганічнай часткай стварэння разумнага музея з'яўляецца электронны Дзяржаўны каталог Музейнага фонду Рэспублікі Беларусі.

Стварэннем разумнага музея, безумоўна, не вычэрпваецца кола задач па мадэрнізацыі музейнай справы краіны. На чарзе ўдасканаленне арганізацыйных, эканамічных і прававых механізмаў развіцця музейнай сферы Беларусі, у тым ліку распрацоўка акрэдытацыйных стандартаў музеяў, стандартаў якасці іх паслуг, развіццё механізмаў прыватна-дзяржаўнага партнёрства, абнаўленне большасці стацыянарных экспазіцый, выкарыстанне сучасных прыёмаў менеджменту і маркетынгу.

Працэс мадэрнізацыі звязаны з трансфармацыяй структуры сучаснага музея, што дазволіць яму адаптавацца да рэчаіснасці і выклікаў часу. У працэсе адаптацыі да зменных умоў пры захаванні базавых функцый музей змяняе унутраную структуру такім чынам, каб забяспечыць максімальную эфектыўнасць ва ўзаемаадносінах з навакольным асяроддзем. Гэта непазбежна прымусіць змяніць стэрэатыпы, а таксама матывацыйныя ўстаноўкі, што склаліся ў музейных работнікаў. З'яўленне новых музейных спецыяльнасцей, авалоданне сумежнымі спецыяльнасцямі, бесперапыннае павышэнне прафесійных ведаў, веданне асноў псіхалогіі, сацыялогіі, менеджменту, маркетынгу, замежных моў тымі, хто будзе развіваць музейную справу, — гэта неад'емная частка ўсіх інавацыйных планаў.

Час вымагае аптымізацыі камунікатыўных магчымасцей музея на ўзроўні яго ўзаемаадносін з наведвальнікам, грамадствам, дзяржавай. Стварэнне новай камунікатыўнай мадэлі музея немагчымае без фармавання «полілагічнай» мадэлі музейнай камунікацыі, якая мае тры вузлавых складнікі: музей — супрацоўнік, музей — грамадства, музей — наведвальнік. Сучасная сітуацыя адкрывае новыя магчымасці для ўзаемадзеяння музеяў з органамі ўлады, лакальнымі супольнасцямі і бізнесам. Вынікам гэтага стала з'яўленне разумення музея як рэсурсу развіцця тэрыторыі, фактару непасрэднага ўплыву на якасць жыцця ў такіх яго праявах, як доступ да культурных каштоўнасцей, камунікацыя ў соцыуме, арганізацыя вольнага часу, узровень адукацыі.

Адным з найважнейшых вектараў развіцця музеяў становіцца арганізацыя ў яго сценах прасторы камунікацыі для прадстаўнікоў розных сацыяльных, культурных, этнічных і канфесійных груп грамадства. Даючы магчымасці для канструктыўнага дыялогу і выказвання розных пазіцый, музеі

ператвараюцца ў істотны фактар развіцця грамадзянскай супольнасці. Яны здольныя зрабіць значны ўплыў на рашэнне праблемы фармавання нацыянальнай, рэгіянальнай і іншых ідэнтычнасцей.

Мадэрнізацыйныя працэсы вымагаюць ад прадстаўнікоў музейнай супольнасці Беларусі пераадолення індывідуалізму і нежадання кааперацыі, развіваючы імкненне да стратэгічнага супрацоўніцтва. Усталяванню шырокага прафесійнага дыялогу па ўсім спектры праблем музейнага жыцця ў краіне павінна паспрыяць Беларуская музейная асацыяцыя. Яна ж можа зрабіцца пляцоўкай інтэграцыі дзяржаўных ведамасных (карпаратыўных) і прыватных музеяў у нацыянальную музейную супольнасць, а іх калекцый — у Музейны фонд Рэспублікі Беларусь.

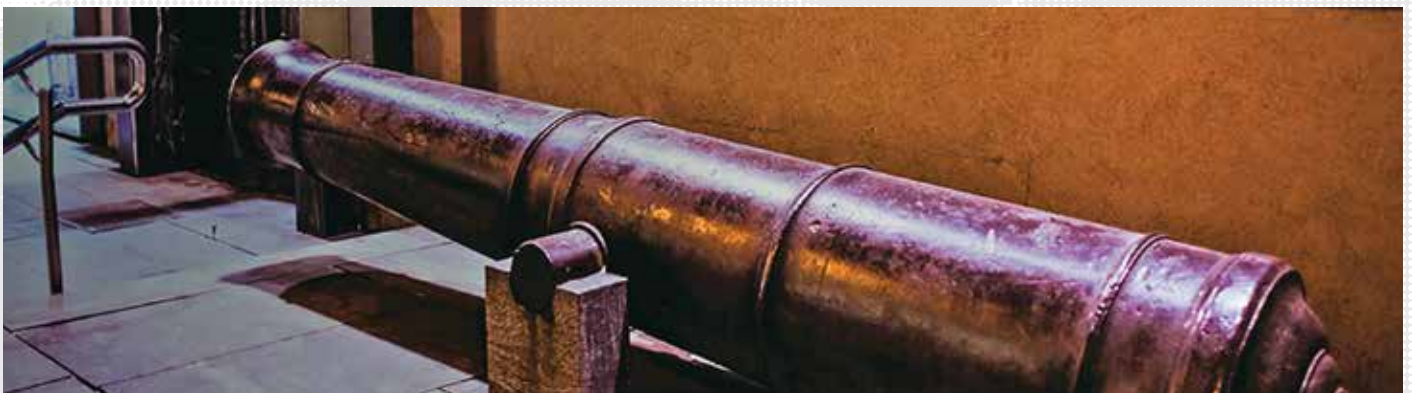
Важным крокам на шляху мадэрнізацыі музейнай сферы Рэспублікі Беларусь павінна быць распрацоўка навукова і сацыяльна абгрунтаванай нацыянальнай музейнай палітыкі краіны, дзе была б вызначана агульнанацыянальная місія музея, а таксама навукова абгрунтаваныя профільныя, тэрытарыяльныя і ведамасныя прыярытэты ў развіцці музейнай сферы Беларусі. Неабходна таксама ясна і аргументавана ранжыраваць — адпаведна іх дзяржаўнай і грамадскай значнасці — напрамкі дзейнасці (альбо сацыяльныя функцыі) беларускіх музеяў.

Практычныя дзеянні па выпрацоўцы і рэалізацыі музейнай палітыкі палягаюць у многіх галінах: прававых і эканамічных умовах дзейнасці музеяў, тэхніках і тэхналогіях яе арганізацыі, сістэме адукацыі і медыяпалітыцы, грамадскай свядомасці, палітычных практыках узгаднення інтарэсаў у грамадстве і г.д. Акрамя таго, для ўнясення інавацыйных змен у музейную палітыку, па-першае, патрабуецца палітычная воля ўсіх суб'ектаў, уцягнутых або зацікаўленых у гэтым працэсе; па-другое, неабходныя адэкватныя веды пра стан музейнага свету, якія дазваляць выбудоўваць «дарожную карту» змяненняў і сачыць за яе рэалізацыяй.

У бліжэйшы час можна прагназаваць з'яўленне вялікай колькасці камерцыйных музеяў — дакладней, таго, што іх стваральнікі, разумеючы прыцягальнасць, «брэндаваць» слова «музей», назавуць «музеямі». У рэальнасці гаворка ідзе пра разнастайныя квазімузейныя формы: мастацкія галерэі, атракцыёны, крамы, рэстараны, цэнтры папулярызацыі навуковых ведаў, а таксама арганізацыі, якія працуюць на аснове спецыяльна створаных экспанатаў. Кіраўніцтва галіны, а таксама музейная супольнасць краіны павінны выпрацаваць кансалідаваную пазіцыю ў дачыненні да гэтых квазімузейных формаў.

Неабходна распрацаваць і ўкараніць сістэму, якая дазволіць сістэматызаваць і ўпарадкаваць працэс стварэння музеяў, пры гэтым не замянаючы развіццю тыпалагічнай разнастайнасці музейнай сеткі краіны. Для выяўлення лепшага ў музейнай дзейнасці, стымулявання прафесійнай актыўнасці, дынамічнага развіцця музеяў і павышэння прафесійных стандартаў патрэбна прыняць *Акрэдытацыйную праграму для музеяў Рэспублікі Беларусь*. Іншымі словамі, неабходна распрацаваць спецыяльную схему, якая дазволіць музейным прафесіяналам трымаць планку якасці на дастаткова высокім узроўні. Міжнародны вопыт дэманструе, што перыядычная акрэдытацыя музейнай установы на статус музея — гэта стымул, пашана і сведчанне працаздольнасці музейнага калектыву. Статус акрэдытаванага музея павышае яго сацыяльны аўтарытэт, прываблівае валанцёраў, наведвальнікаў, турыстычныя арганізацыі, фонды, якія вылучаюць фінансавыя субсідыі і гранты, а таксама стварае музеям устойлівае лобі ў кіруючых структурах. Не меншае значэнне для развіцця галіны мае распрацоўка *стандартаў музейнай дзейнасці*, якія ўяўляюць з сябе рэкамендаваныя арыенціры, неабходныя для павышэння якасці дзейнасці музейных работнікаў і яе ацэнкі.

Музеі незалежнай Рэспублікі Беларусь прайшлі этап трансфармацыі з уніфікаваных культурна-асветніцкіх устаноў у сучасныя грамадскія цэнтры дакументавання, вывучэння і прэзентацыі нацыянальнай культурнай і прыроднай спадчыны. Гэтую трансфармацыю вызначыў шэраг кірункаў дзейнасці, да найважнейшых з якіх трэба аднесці: усведамленне ўласнай важнай сацыяльнай ролі, павышэнне ступені адкрытасці для грамадства; павышэнне якасці і аб'ёму музейных паслуг, пашырэнне крыніц іх фінансавання; далейшае ўкараненне інфармацыйных тэхналогій у справе забеспячэння больш шырокага доступу публікі да калекцый і паслуг; развіццё інтэрактыўных формаў працы, анімацыйных і гульнявых тэхналогій з мэтай прыцягнення дадатковых наведвальнікаў; пошук і выкарыстанне прыватных інвестыцый для набыцця прадметаў музейнага значэння і ўдасканалення асноўных напрамкаў дзейнасці; развіццё інавацыйных формаў экспазіцыйна-выставачнай і культурна-адукацыйнай дзейнасці. Правядзенне далейшых сістэмных, сацыяльна значных пераўтварэнняў, накіраваных на дасягненне максімальных вынікаў, будзе спрыяць захаванню прыроднай і культурнай спадчыны ў музеях, а таксама забяспечыць фармаванне эканамічна эфектыўных формаў развіцця праз новыя віды музейнай дзейнасці.

Музей В.К. Бялыницкого-Бирули в Могилёве

Светлана Строгина,

заведующая филиалом

«Музей В.К. Бялыницкого-Бирули»

ФИЛИАЛ НАЦИОНАЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО МУЗЕЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ «МУЗЕЙ В.К. БЯЛЫНИЦКОГО-БИРУЛИ» РАЗМЕЩАЕТСЯ В МОГИЛЁВЕ В ЗДАНИИ – ПАМЯТНИКЕ АРХИТЕКТУРЫ ПОЗДНЕГО БАРОККО И РАННЕГО КЛАССИЦИЗМА КОНЦА XVII – НАЧАЛА XVIII ВЕКОВ. ПО ОДНОЙ ИЗ ВЕРСИЙ, ДОМ ПРИНАДЛЕЖАЛ МОГИЛЁВСКОМУ БУРГОМИСТРУ ЗАХАРИЮ АНТОШКЕВИЧУ, ПО ДРУГОЙ – КУПЦАМ АНОШКО, ФАМИЛИЯ КОТОРЫХ ИЗВЕСТНА В МОГИЛЁВЕ С НАЧАЛА XVII ВЕКА. ПРЕДСТАВИТЕЛИ РОДА УПОМИНАЮТСЯ В МОГИЛЁВСКИХ ИНВЕНТАРЯХ НА ПРОТЯЖЕНИИ НЕСКОЛЬКИХ СТОЛЕТИЙ КАК БОГАТЫЕ ТОРГОВЦЫ, МНОГОКРАТНО ИЗБИРАВШИЕСЯ ЧЛЕНАМИ МАГИСТРАТА.

Точно известно, что губернские власти предоставили этот дом как один из лучших в городе для проживания австрийскому императору Иосифу II, прибывшему в Могилёв для встречи с российской императрицей Екатериной II в мае 1780 года. С 1815 до 1917 года в здании размещалось Могилёвское дворянское собрание. Из архивных документов известно, что в период между 1804 и 1893 годами представители рода Бялыницких-Бируля обращались к Собранию для подтверждения доказательств своего шляхетства. В документах упоминается и Казтан Витович, дед художника Витольда Казтановича Бялыницко-

го-Бирули. С 1918 года до оккупации города в 1941-м в здании находилась городская центральная библиотека им. К. Маркса. После освобождения Могилёва в 1944-м дом был представлен педагогическому институту и использовался под квартиры для преподавателей.

Решение об открытии в Могилёве филиала Государственного художественного музея БССР, посвящённого крупнейшему пейзажисту XX века, уроженцу Могилёвской губернии Витольду Казтановичу Бялыницкому-Бируле (1872–1957), принятое в 1977 году, было связано с тем, что дом в имении Крынки близ Бельнич, в котором родился художник, не сохра-

нился. Для размещения музея был определён этот двухэтажный особняк с мансардой, памятник гражданской архитектуры конца XVII века. В 1978–1980 годах проходила реконструкция здания, в ходе которой был надстроен третий этаж. Мемориальный музей В.К. Бялыницкого-Бирули как филиал Государственного художественного музея БССР был открыт 24 декабря 1982 года.

Ко времени открытия филиала художественный музей имел в своих фондах около пятисот живописных произведений В.К. Бялыницкого-Бирули, собранных директором Государственной картинной галереи, заслуженным деятелем искусств БССР Е.В. Аладовой. В экспозиции могилёвского музея В.К. Бялыницкого-Бирули были представлены уникальные экспонаты: предметы пластики, декоративно-прикладного искусства, мебель, личные вещи живописца, переданные вдовой художника Еленой Алексеевной. В создании художественного проекта музея принимали участие И.Н. Панышина – заместитель директора по научной работе, Е.К. Ресина – заведующая отделом русского искусства. Руководителем проекта выступил внук Елены Алексеевны Бялыницкой-Бирули дизайнер Илья Пейда.

За 30-летний период эксплуатации коммуникации здания пришли в негодность, морально и физически устарело музейное оборудование. В 2013 году здание было закрыто на капитальный ремонт. В процессе реставрации сохранены структура и элементы конструкций здания, однако внутреннее пространство было переосмыслено с учётом специфики современного музейного проектирования. На первом этаже здания разместились выставочный зал для временных экспозиций, в подвале – гардероб, технические и служебные помещения. В залах второго этажа создана мемориальная экспозиция художника В.К. Бялыниц-

Мартовские сумерки. 1903

кого-Бирули. На третьем разместились кабинеты сотрудников музея, служебное помещение и ещё один выставочный зал для детей.

Уникальность проекта постоянной экспозиции музея «Искусство В.К. Бялыницкого-Бирули первой половины XX века» выявляется в специфике содержания, неповторимости формы, использовании инноваций. В его создании и реализации участвовала команда профессионалов высокого уровня. Генеральный директор Национального художественного музея Республики Беларусь В.И. Прокопцов был инициатором проведения капитального ремонта и новой концепции музея, лично осуществлял контроль не только в части реставрации, но и музеефикации, руководил финансовыми ресурсами проекта и воплощением его идей на основе тендеров. Куратором проекта был А.П. Хоряк, заместитель директора по научной работе, который разработал научную концепцию. В группу по разработке художественного решения вошла студия «Астула» во главе с руководителем, художником-дизайнером А.Н. Матросовой, которая выполняла основные функции, связанные с проектированием. Открытие новой экспозиции музея В.К. Бялыницкого-Бирули после реставрации состоялось 1 сентября 2018 года. Благодаря проведённому капитальному ремонту музей приобрёл современный дизайн, во всех залах были установлены новая мебель, мультимедийное оборудование, система климат-контроля и пылеулав-

ливания, пандус для людей с ограниченными возможностями.

Постоянная экспозиция, разместившаяся в четырёх залах второго этажа, призвана дать представление о жизни и творчестве В.К. Бялыницкого-Бирули. Её музейное пространство формирует у зрителя понимание характерных особенностей художественного почерка художника, даёт представление об основных этапах его жизни, которые пришлось на две эпохи — время существования Российской империи и СССР. В экспозиции представлены живописные произведения В.К. Бялыницкого-Бирули: большие полотна и этюды, личные вещи художника, находившиеся ранее на его даче «Чайка» в Тверской губернии и в московском доме, — документы, награды, произведения пластики и декоративно-прикладного искусства.

Ярким открытием музея 1 сентября 2018 года стало создание выставочного проекта «Когда мы были детьми», где было представлено около 70 произведений графики, живописи и скульптуры на тему школьного детства из собрания НХМ РБ. Посетители смогли увидеть замечательные детские образы, созданные А. Хруцким, А. Корзухиным, К. Маковским, Н. Крамским, З. Серебряковой, А. Волковым, В. Жолток, Н. Вороновым, Р. Кудрович, В. Летуном, П. Белоусовым и др.

Во время V экономического Форума регионов Беларуси и России (Могилёв, октябрь 2018 года) была открыта выставка «В.К. Бялыницкий-Бируля и художники его круга» — совместный

проект НХМ Республики Беларусь и Государственной Третьяковской галереи. На выставке были представлены произведения художников, которые были учителями и друзьями Витольда Каэтановича. Могилевчане впервые получили возможность насладиться произведениями из собраний Третьяковской галереи — этюдом к работе И. Левитана «Над вечным покоем» (1890-е), «Февральская лазурь» (1904) И. Грабаря, «Мужики» (1910-е) А. Моравова, «Дети за пианино» (1918) Н. Богданова-Бельского, «На Севере» А. Архипова, «Красная гостиная» (1939) С. Жуковского, «Уехали» (1914) А. Степанова. Сенсацией стала ученическая работа Бялыницкого-Бирули «Из окрестностей Пятигорска» (1890), приобретённая в 1892 году для галереи П. Третьяковым. НХМ РБ предоставил из своих фондов выдающиеся работы Бялыницкого-Бирули «Зимний сон» (1911), «Хмурый день» (1892), «Цветущий сад» (1907). За время работы с выставкой ознакомилось свыше 2,2 тысяч посетителей.

Её экспозиция стала площадкой для проведения 23–25 октября 2018 года Четвёртой творческой лаборатории, организованной в рамках международного проекта (Share Music & Performing Arts) «ИнкАртЛаб» при поддержке Шведского института. Проект был направлен на расширение участия в прочтении и понимании искусства людей с особыми потребностями, которые могли быть вовлечены в культурную жизнь города в качестве артистов, зрителей и участников. В проекте приняли участие 27 человек: профессиональные актёры, саунд-артисты, искусствоведы — творческая команда, волонтеры, люди с особыми потребностями. Осуществление инклюзивной программы на базе музея способствовало приобретению нового опыта работы с различными категориями посетителей.

На выставке «А за окном зима» в декабре 2018 года экспонировались произведения русских и белорусских художников с конца XIX века и до современности из фондовых коллекций НХМ РБ. Среди наиболее ранних — жанровые работы Н. Сверчкова «Зима» (1885), П. Ковалевского «Встреча» (1876) и Б. Кустодиева «Встреча за углом» (1920). Современное белорусское искусство было представлено работами В. Ткачева «Рождественские

катания» (2001) и Н. Залозной «Рождество» (1990).

Впервые в Могилёве было осуществлено экспонирование проекта из Государственного мемориального историко-художественного и природного музея-заповедника В.Д. Поленова (Тульская область, Российская Федерация). Экспозиционная часть была представлена работами Е.Д. Поленовой, автора волшебных иллюстраций к русским сказкам. Вторая часть проекта представляла собой демонстрацию театра-диорамы рисунков В.Д. Поленова под названием «Кругосветное путешествие в картинках», которые были созданы в 1920 году для крестьянских детей.

Арт-проект «Мир глазами молодых» — это интересный взгляд на искусство от молодых, способных и креативных учащихся Могилёвского государственного колледжа искусств. В его рамках состоялся семинар для учащихся художественных школ и общеобразовательных учреждений с художественным уклоном, организована выставка конкурсных работ победителей регионального конкурса детского рисунка «Живая Планета».

Музей стал площадкой для проведения различных мероприятий, таких как творческая встреча с участниками Могилёвской городской организации «Товариства беларускай мовы імя Ф. Скарыны», посвящённая 230-летию со дня рождения этнографа И. Носовича, представление театра-батлейки, созданной учащимися школы №16, мастер-класс по рукоделию и созданию новогодних игрушек из бумаги. При поддержке Польского института в Минске 17 апреля 2019 года состоялась выставка «Время Жизни / Время Смерти», созданная по итогам X Международных мастер-классов иконописи в Навице (Польша), в которой приняли участие 40 художников из Польши, Украины, Литвы и Сербии.

В интерактивном выставочном арт-проекте «Прятки», приуроченном к Международному дню музеев, приняли участие более 50 человек, среди которых как известные отечественные художники разных поколений, так и только начинающие свой творческий путь в изобразительном искусстве юные живописцы арт-студии «Гекльберри». Экспозиционное пространство сложилось из достаточно разрозненных работ художников,

объединённых внутренним пространством, идеей и темой. Это творческие работы, созданные для того, чтобы зритель мог найти собственное видение и попасть в атмосферу интерактивного восприятия.

В новом арт-сезоне в музее открылись «Домашние выступления» — серия камерных выступлений академических музыкантов высокого исполнительского мастерства, таких как Александр Музыкантов, Ринат Зилеев, Дмитрий Зубов. В цикле концертов состоялся вечер русского романса в исполнении Натальи Акининой (меццо-сопрано) и Марины Ромейко (фортепиано), в виртуозном исполнении Романа Ждановича впервые прозвучал музыкальный инструмент — пятиоктавная марimba (фортепиано — Александр Данилов). В рамках «Музыкальной гостиной» могилевчане познакомились с потрясающей программой Татьяны Старченко «Три века русского романса».

1 июня 2019 года началась серия концертов под открытым небом — проект «Летняя сцена музея В.К. Бялыницкого-Бирули». Первым из них стала симфоническая сказка для детей «Петя и волк» С. Прокофьева в исполнении оркестра «ОКО» (Минск). Зрители по достоинству оценили талантливых молодых музыкантов оркестра, который исполнил произведения современных композиторов, познакоми-

лись с оригинальной музыкой Филипа Гласса и Арво Пярта на вечернем концерте проекта «Летняя сцена».

7 июля состоялся второй концерт для детей. Прозвучала музыка из балета «Маленький принц» Евгения Глебова. Актёр и режиссёр спектакля — Александр Жданович. Музыканты — Оксана Будченко (скрипка), Илья Степанов (ударные), Светлана Кудина (фортепиано). Вечерний концерт — в исполнении ансамбля «Камерные солисты Минска». Художественный руководитель — Дмитрий Зубов. Для могилевчан это стало высоко востребованной новой формой культурного отдыха.

При поддержке фестиваля «Кинемо», единственного в Беларуси фестиваля open air, в рамках которого демонстрируются немые фильмы классиков мирового кинематографа, озвученные современными музыкантами и композиторами, могилевчанам была предложена интереснейшая программа под открытым небом как летняя альтернатива кинозалам. 15 июля 2019 года состоялся вечер, посвящённый 130-летию со дня рождения Чарли Чаплина. Во дворе музея зрители ждала живая музыка в исполнении столичного ансамбля Five Storey Ensemble, старые пластинки, художественная выставка, лекция о немом кино и лучших фильмах эпохи и демонстрация короткометражных фильмов Чарли Чаплина «Иммигрант», «В час ночи», «День зарплаты».

Сегодня музей В.К. Бялыницкого-Бирули занимает особое место в культурном пространстве Могилёва. На новом этапе своей жизни, который начался после реконструкции в 2018 году, музей успел стать значимым выставочным и культурным центром региона. Он является современной художественной галереей, отвечающей всем требованиям мировых стандартов для размещения выставочных проектов самого высокого уровня. Музейная площадка стала местом, где проводятся различные мероприятия — концерты классической музыки, танцевальные вечера, киносеансы шедевров мирового кино и т.п. Музей В.К. Бялыницкого-Бирули в Могилёве ищет и находит новые варианты своего развития и усовершенствования, позиционируя себя как культурный и образовательный центр с интерактивной средой, формирующей эстетическое достоинство и хороший вкус.

Портрет В. К. Бялыницкого-Бирули
работы А. В. Моравова. 1908.

Поиски и находки

По материалам музейных экспедиций
Государственного музея БССР 1960-х гг.

Марина Казанцева,

*ведущий научный сотрудник отдела
вещественных памятников
Национального исторического музея
Республики Беларусь*

НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЛЮБОЙ МУЗЕЙНОЙ КОЛЛЕКЦИИ ПРОИСХОДИТ В НАПРАВЛЕНИЯХ ПОИСКА АНАЛОГОВ В ДРУГИХ СОБРАНИЯХ, ИЗУЧЕНИЯ КАТАЛОГОВ, АССОРТИМЕНТА ПРЕЙСКУРАНТОВ И ИНВЕНТАРЕЙ. ДЛЯ АТРИБУЦИИ И НАУЧНОГО ОПИСАНИЯ МУЗЕЙНЫХ ПРЕДМЕТОВ ИСПОЛЬЗУЮТСЯ ДАННЫЕ АРХИВА УЧЕТНО-ХРАНИТЕЛЬСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ, ГДЕ И БЫЛИ ОБНАРУЖЕНЫ РАНЕЕ НЕ ОПУБЛИКОВАННЫЕ МАТЕРИАЛЫ МУЗЕЙНЫХ ЭКСПЕДИЦИЙ 1960-Х ГОДОВ.

2.

3.

4.

1. Фотография в память о владельце завода Юлиусе Столле была сделана в 1925-1926 годах и раздавалась рабочим
2. Группа рабочих стеклозавода «Нёман», которые входили в состав пожарной бригады и духового оркестра.
- 3, 4, 6-9. Инвентарь и прейскурант продукции завода «Нёман». 1939 год.
5. Александр Михайлович Ключевич. Вильно. 1922 год.
10. Подсвечник. Мастер Мартин Цвер. 1914 год.
11. Керосиновая лампа.
12. Декоративная ваза. 1911 год.

Для изучения провенанса коллекции художественного стекла источниками стали материалы осуществлённой в 1961 году экспедиции сотрудников Государственного музея БССР (ныне Национального исторического музея Республики Беларусь). Достаточно редкий случай, когда в архиве музея сохранилась полевая документация экспедиции. В фонд музея поступили записи воспоминаний работников предприятия, справка о заводе, подготовленная директором Н.Ф. Каштановым. Название ещё одного документа — «Полевая опись, составленная во время научной историко-бытовой экспедиции сотрудников отдела истории капитализма на стеклозавод «Нёман» / г.п. Берёзовка Новогрудского р-на Гродненской области. Лето 1961». Возглавляла экспедицию Елена Михайловна Заклинская, заведующая отделом, долгие годы работавшая в музее. Записи в полевом дневнике вела Алла Георгиевна Бакштаева (Ванькович), научный сотрудник музея, впоследствии учёный секретарь Белорусского государственного музея истории Великой Отечественной войны. Отдадим должное ответственному подходу музейных сотрудников к сбору информации. В полевую опись наряду с наименованиями, датировками выявленных предметов, их размерами и описанием сохранности подробно заносились следующие сведения: «место происхождения, предыдущая история и историко-

5.

бытовое значение». В достоверности приведённой информации не приходится сомневаться, так как участниками экспедиции записи велись со слов мастеров завода «Нёман» или владельцев предметов, которые они передавали в музей. Одновременно с изделиями из стекла в фонд музея поступил рабочий инструмент: трубки для выдувания стекла, формы для прессовки.

В результате целенаправленной собирательской деятельности в фондах Национального исторического музея Республики Беларусь собрана достаточно представительная коллекция художественного стекла, изготовленного на стекольном заводе «Нёман» в разные периоды его существования, а также документы и фотографии. На одной из них группа рабочих стекольного завода «Нёман», которые входили в состав пожарной бригады и духового оркестра.

Первая стекольная гута основана в 1875 году в 4 км от современной железнодорожной станции Берёзовка, около хутора Устрынь Борки Лидского повета (современное урочище Устрынь Новогрудского района). Гуту позже назвали стекольный завод «Нёман-А», а гуту, основанную в 1896 году в урочище Молодина, — «Нёман-Б». Гуты изготавливали хозяйственную и аптекарскую посуду, ламповое и оконное стекло. В 1894 году около хутора Новая Гута Лидского повета был основан стекольный завод, который был оснащён паровыми машинами, стеклоплавильной печью и шлифовальными станками.

Несколько слов о династии создателей и владельцев стекольного завода «Нёман», генеалогическое древо которой насчитывает девять поколений, начиная с 1760 года. Род Столле происходит из северной Чехии, местности Chtibská, которая известна тем, что стеклоделием здесь занимались начиная со второй половины XIII века, а старейшая гута была основана в 1661 году. Во второй половине XIX века в местечке Новы Бор проживало 200 (!) художников по стеклу. Профессия передавалась из поколения в поколение. Представители рода Столле занимались декорированием стекла — рисованием и шлифовкой. Эмигрировав из Чехии, продолжали дело в Польше, затем в деревне Дятково Орловской губернии на заводе, который был основан в 1796 году и принадлежал Мальцевым.

В. Краевский в 1885 году основал стекольный завод в Борисове, а в 1899 году и стекольный завод в посаде Ново-Борисов. Первая проба механизации процесса формования была сделана во второй половине XIX века, когда стали использовать разные пневматические приспособления для того, чтобы заменить процесс выдувания изделий силой лёгких стеклодува. Заводы имели стеклоплавильные печи, паровые двигатели, механические дробилки, мельницы, шлифовальные станки. С 1880 г. стали устанавливать газовые генераторы.

По приглашению Вильгельма Краевского Ю. Столле прибыл на Гродненщину в конце 1890-го или начале 1891-го, вложил 20 тысяч рублей на приобретение недалеко от Берёзовки двух гут, которые выпускали бутылки для пива из зелёного стекла. После приобретения ещё одной гуты в Берёзовке у разорившихся купцов Трубовича и Каплинского производство расширилось, позже производство художественных стеклянных изделий было сконцентрировано на стекольном заводе в Берёзовке.

Со стеклянным промыслом была связана вся семья Столле: мастером был Генрик, младший из братьев Ян — шлифовальщиком, а сестры занимались росписью стекла. Юлиус Столле обеспечивал успех предприятия, реализовывал все лучшие качества художника и организатора, культивировавшего и продвигавшего лучшие традиции европейского стекольного дела.

Стеклозаводчики Ю. Столле и В. Краевский сконцентрировали в своих руках производство художественных стеклянных изделий. Владея с 1899 года четырьмя стекольными заводами на Гродненщине, они основали акционерное общество. На реорганизованных предприятиях работали 1600 рабочих. Для отгрузки продукции была построена железнодорожная ветка к станции «Нёман». После смерти В. Краевского в 1909 году Столле стал единоличным владельцем, десятикратно увеличив доходы предприятий.

В фондах Национального исторического музея Республики Беларусь хранится фотография, которая, как мы узнаём из полевой описи музейной экспедиции, была сделана в 1925—1926 годах и раздавалась рабочим в память о владельце завода Юлиусе Столле, который в это время

был тяжело болен и вскоре скончался. Завод унаследовали Бронислав и Феликс Столле. Они женились на Янине и Станиславе, дочерях Вильгельма Краевского, сосредоточив в руках одной семьи весь доход акционерного общества. Бронислав занимался сбытом продукции, размещением заказов, а Феликс — производством на самом заводе. В полевом дневнике записаны имена почти всех сфотографированных людей. В первом ряду сидят Сливенский, Козловский, Жердецкий (мастера завода, которые будут упоминаться ниже), Феликс и Бронислав Столле — сыновья владельца завода.

Значительную часть фотографий и изделий нёманских заводов довоенного времени передал в дар музею Александр Михайлович Ключевич, чей фотопортрет из фондов Национального исторического музея Республики Беларусь сделан в Вильно в 1922 году.

Из записей музейной экспедиции мы узнаем подробности жизни А.М. Ключевича: родился в 1888 году, с 1898-го, будучи десятилетним ребёнком, работал подручным, затем стал помощником мастера. С 1908 до 1956 года с двумя перерывами, которые пришлись на периоды Первой и Второй мировых войн, был мастером-стеклодувом, что является примером удивительной верности профессии. Именно А.М. Ключевич передал в дар музею самые редкие экземпляры изделий стекольного завода «Нёман», указав имена мастеров, хронологию изготовления и другие сведения о производстве, с которым он был знаком более полувека. Деятельность гут, принадлежавших Ю. Столле, разделяется на три периода. Первый из них ограничивается 1914 годом, началом Первой мировой войны, второй — экономическим кризисом 1929—1930 годов, а третий — началом Второй мировой войны в 1939-м. В музейных собраниях остались единичные экземпляры изделий из стекла начала XX века, большинство относится к 1920—1930 годам. В исследованиях промышленного производства ценными источниками информации являются фирменные каталоги, заводские инвентари и прейскуранты. Исследователи белорусского художественного стекла ссылались на них неоднократно. В прейскуранте завода «Нёман» 1911 года 1527 моделей на 220 таблицах свидетельствуют, что предприниматели были не только хорошо знакомы с продук-

размеры выпускаемых изделий и способы их декорирования.

На страницах музейного экземпляра преysкуранта имеются рукописные отметки, сделанные, как мы предполагаем, мастерами и художниками завода. Указаны новые цены и изменения в декоре, которые происходили на производстве с течением времени. Чёрной тушью сделаны более ранние записи на польском языке, чернилами на русском языке — поздние.

На стекольном заводе «Нёман» изделия изготавливались методом прессования, выдувания в подвижные и непод-

Коллекция художественного стекла завода из собрания Национального исторического музея Республики Беларусь входит в число крупнейших, наряду с коллекциями Национального художественного музея Республики Беларусь и музея завода «Нёман»

вижные формы (тихое выдувание), свободного формования из бесцветного, цветного, прозрачного и глушёного стекла. Некоторые модели реализовывались в стекле розовом и урановом, они были дороже соответственно на 50 и 60%. Часть предметов изготавливалась в двух версиях: блестящей и матовой. Матирование поднимало стоимость изделий приблизительно на 40%. В повседневном обиходе использовалось стекло бесцветное, зелёное, голубое. При декорировании изделий использовались алмазная и широкая грань, гравировка, травление, люстр, разрисовка эмалями и золотом, светлое и глубокое травление, налёпы, скульптурная пластика (фигурки людей, животных, птиц). В начале XX века использовалась разрисовка полихромными эмалями. В 1890—1920-х массовые изделия создавались в стиле модерн, позже, под влиянием чешского стекла и школы «Баухауз», — функционализма, конструктивизма и кубизма.

На одной из страниц каталога приведены зарисовки керосиновых ламп.

Завод выпускал несколько видов оснований ламп, абажуры «клёш», «тюльпаны» или «цилиндр». В декоре преобладали цветы: ирисы, колокольчики, васильки, тюльпаны, маки, веточки сирени, веточки с вишнями, черешней, смородиной, виноградом, яблоками. Авторы росписи явно зарисовывали знакомые пейзажи, может быть, не самые совершенные, слегка наивные: озеро в лесу, грибы под берёзкой, птички на веточках, домики и мельница на фоне леса. Росписью украшались вазы и графины, кувшины, стаканы, рюмки и бокалы, но особенно щедро — керосиновые лампы.

Один из вариантов лампы хранится в собрании Национального исторического музея Республики Беларусь. Лам-

па состоит из подставки, в которую опускается резервуар для керосина, металлической горелки с фитилём и стеклянного абажура. Все части изготовлены выдувным способом. Общая высота лампы 55 см. Как явствует из указанной выше полевой описи, она была подарена к Пасхе в 1923 году владельцем завода Ю. Столле работнику завода П.С. Войтюшкевичу. Как записано в дневнике экспедиции, такие лампы делали мастера Гурко, Пилка, Жердецкий и др. Среди изделий стекольного завода «Нёман», найденных музейной экспедицией в 1961 году, наиболее представительная группа декоративных ваз. На одной из них живописный

декор выполнен эмалевыми красками, стебли и листья прорисованы золотом. Подобный декор можно было найти в любом каталоге того времени, когда ирисы, орхидеи, гвоздики, лилии стали излюбленными мотивами росписи. Ваза внесена в инвентарь завода 1911 года в раздел «Цветники». Интересно, что ещё в 1961 году бывший рабочий завода М.М. Бриль при передаче этой вазы в музей, а также упомянутый выше А.М. Ключевич на-

зывали их «цветниками». По их свидетельству, зафиксированному в полевом дневнике экспедиции, вазы такого типа делали лучшие мастера завода М. Жердецкий, А. Ключевич, Сливинский.

Интерес для собирателей старины представляют набор предметов, выполненных в технике серебрения. Подсвечник, изготовленный в этой технике мастером Мартином Цвером до 1914 года, был передан в дар музею А.М. Ключевичем.

На основании дневниковых записей указанные выше музейные предметы из коллекции Национального исторического музея можно с достаточной степенью уверенности отнести к первому периоду существования завода «Нёман», который закончился вместе с началом Первой мировой войны. Выводы основываются на том факте, что предметы приведены в каталоге завода «Нёман» 1911 года, а провенанс предметов, записанный в полевых дневниках музейной экспедиции, служит дополнительным аргументом.

11.

12.

Нами были выявлены изделия стеклозавода «Нёман», которые в 1970–1980-х музей приобрёл среди прочих памятников под общим названием, продиктованным существовавшим в то время интересом к аспектам социально-политической истории. Изделия из стекла поступили как «предметы быта дореволюционного периода», т.е. до 1917 года. В записях, как правило, указания на время и место изготовления предметов отсутствуют. Приведённые же в отдельных случаях датировки не всегда, на наш взгляд, отвечают реальности и требуют дополнительной аргументации. В ряде случаев публиковавшаяся ранее в различных изданиях датировка «конец XIX века» вызывает сомнение и заставляет нас продолжить поиск дополнительных подтверждений.

В феврале 1921 года уцелевшая в годы Первой мировой войны гута в Берёзовке возобновила производство, первоначально выпуская аптечную посуду, стаканы. Реконструкция завода, потребовавшая временных и финансовых затрат, дала возможность выйти из тяжёлого кризиса за счёт постепенного расширения ассортимента изделий. Успехи предприятия в торговле были результатом низкого уровня цен и объективно высокого качества изделий.

Согласно традиции, которая поддерживалась стеклодувами Европы с XVIII века, почётное место в ассортименте продукции завода занимали сервизы. Стаканы, бокалы, рюмочки имели одинаковый внешний вид, но отличались

высотой и формой. Производство сервизов продолжалось в XIX веке и было характерно для заводов, например, Германии. По каталогу 1939 года своим потенциальным клиентам заводы Ю. Столле предлагали 18 наборов столового стекла: «Гладкий», «Орнамент звездчатый», «Пирамида», «Грант». Названия происходят от традиционных мотивов и техники исполнения шлифованного декора. Такой декор имеют, например, предметы сервиза «Olivier» из собрания Национального исторического музея Республики Беларусь. Стеклозавод «Нёман» — предприятие с вековыми традициями стекловарения — продолжает работать и в наши дни. Коллекция художественного стекла завода из собрания Национального исторического музея Республики Беларусь и музея завода «Нёман». Полевые дневники и описи музейной экспедиции дополняют наше представление об истории становления стекольного производства и творческих поисках стеклоделов разных поколений.

1.

Таямніца «Агнявіднай»

Асаблівасці
веткаўскага
ікананісу

Галіна НЯЧАЕВА,

намеснік дырэктара

Веткаўскага музея стараабрадніцтва

і традыцыйнай культуры

ВЫЯВА БАГАРОДЗІЦЫ З ПАЛЫМЯНЫМ ПУНСОВЫМ АБЛІЧЧАМ, У ЧЫРВОНЫМ МАФОРЫІ ЛІЧЫЦЦА АДНОЙ З ТАЯМНІЦ ВЕТКАЎСКОЙ ІКАНАГРАФІІ. НЕКАЛІ БЫЛА ВЫКАЗАНА ДУМКА АБ «АЖЫЎЛЕННІ СТАРААБРАДЦАМІ ДАМАНГОЛЬСКОЙ ІКАНАГРАФІІ БОЖАЙ МАЦІ». ПОТЫМ – АБ ВАЛЬНАДУМСТВЕ І НАВАТ НЕДАЗВОЛЕНАЙ АДВОЛЬНАСЦІ НЕБЫВАЛАГА ЖЫВАПІСНАГА РАШЭННЯ. ЦЯПЕР, КАЛІ АДНОСІНЫ ДА МАСТАЦКАЙ АКТЫЎНАСЦІ СТАРАВЕРАЎ І ІХ СПАДЧЫНЫ ЗНОЎ РОБЯЦЦА БОЛЬШ АСЭНСАВАНЫМІ, МЕРКАВАННЕ ПРА СТАРАЖЫТНАСЦЬ ПАХОДЖАННЯ ВОБРАЗА ВЯРТАЕЦЦА. АДНАК СТАРААБРАДЧЫМ МАСТАКАМ ЗНОЎ АДВОДЗІЦЦА ПАСІЎНАЯ РОЛЯ НЕДАСКАНАЛАГА КАПІЯВАННЯ. ДЗЕ, ЯК НЕ «НА ВЕТЦЫ», ПАСТАВІЦЬ ПЫТАННЕ АБ ЖЫВЫМ НАПАЎНЕННІ ВОБРАЗА МАРЫІ З ВОГНЕННЫМ ЛІКАМ? НЕЗДАРМА ГЭТАЕ ДУХОЎНАЕ ПОЛЫМЯ ПРЫСУТНІЧАЕ І ЁЎ ЛЁСЕ ЦЭНТРА СТАРААБРАДНІЦТВА: ДВОЙЧЫ ЁЎ ХVІІІ СТАГОДДЗІ ВЕТКУ ВЫПАЛЬВАЛІ ЁШЧЭНТ ЗА ВАЛЬНАДУМСТВА І АКТЫЎНАСЦЬ... ВЫСТАВА, ПРЫСВЕЧАНАЯ «АГНЯВІДНАЙ» І ПАДРЫХТАВАНАЯ ВЕТКАЎСКИМ МУЗЕЕМ, АБЯЦАЕ БЫЦЬ ЯСКРАВАЙ З’ЯВАЙ. ДЛЯ РАЗУМЕННЯ ВОБРАЗА ЯНА САБРАЛА ЯРКІЯ, САПРАЎДЫ «ПАЛЫМЯНЫЯ» ПОМНІКІ (ТОЛЬКІ АРЫГІНАЛЬНЫХ ТВОРАЎ – ДА 20). ЭКСПАЗІЦЫЯ ПРАЦУЕ Ё ФІЛІЯЛЕ НАШАГА МУЗЕЯ Ё ГОМЕЛІ ДА КАСТРЫЧНІКА.

Шмат гадоў Веткаўскі музей даследаваў сюжэт «Агнявіднай». Мы мелі магчымасць разглядаць іканаграфію ў кантэксце магутнай веткаўскай культуры былога стараабрадчага цэнтра, які квітнеў на беларускіх землях Вялікага Княства Літоўскага і дасягнуў вяршыні развіцця ў ХVІІІ ст. Так, вобраз Марыі з палаючым тварам – толькі частка мясцовых твораў з вогненнаю семантыкай: «Сафія Прамудрасць Божая», «Спас Добрае маўчанне», «Архангел Міхаіл-ваявода» ды іншыя «бясplotныя сілы», сімвалы Евангелістаў... Усе яны бываюць з вогненнымі лікамі. «Сабор архангела Міхаіла», «Страшны суд», «Неапалімая Купіна», «Успенне», «Вогненнае ўзыходжанне Іллі-прарока» напоўнены вобразамі агню. «Спас Нерукатворны» на чырвоным фоне абруса, «Божая Маці Аўсяпетая» ў пунсовым мафорыі з залатымі аблокамі... Гэта сведчыць аб цэласнай іканаграфічнай праграме на Ветцы. Апошні датаваны помнік веткаўскай школы – ікона 1929 года работы Рыгора Рагаткіна «Іаан Багаслоў у маўчанні». І гэты позні помнік мае дачыненне да «агнявіднай» тэмы: у апостала на плячы сядзіць анёл «Сафія Прамудрасць» (часам ён мае пунсавое палымянае аблічча).

Палымяныя Марыі

У зборы нашага музея – больш за дзясятка ікон «Вогнегалавай» (яшчэ адна народная назва «Агнявіднай»). У экспедыцыйных запісах – дзясяткі фіксацый легенд, запісаных ад жыхароў стараабрадчых слабод да іх адсялення ў 1987–1991 гадах. З цягам часу да нашых уласных матэрыялаў далучыліся літаратурныя звесткі па «вогненным Марыях» у заходніх і паўднёвых славянскіх народаў. Сумесная праца з Гомельскім музеём таксама вызначыла чужоўныя ўзоры гэтай веткаўскай іканаграфіі. Кодавае слова «Агнявідная» прагучала ў навуковых працах і апісаннях музейных калекцый маскоўскіх, бранскіх, адэскіх, вінніцкіх, кіеўскіх, уральскіх-неўянскіх, новасібірскіх даследчыкаў. Гэты сюжэт ёсць і ў Румыніі, у стараабрадцаў, якія памятаюць аб тым, што яны з Веткі. Малдова нават выпусціла паштовую марку як адзнаку незвычайнай іканаграфіі на яе землях. На Далёкім Усходзе, куды шляхі веткаўцаў таксама вялі, паблізу ад Уладзівастока, ёсць скіт у гонар гэтага абраза.

Звернемся да семантычнай структуры вобраза, даступнай у нашым рэгіёне, па звестках жывой культуры шанавання іконы і ў шырокай парадыгме варыянтаў жывапісу. У чым варыянты лаканічнага аплечнага вобраза Марыі з вогненным лікам? Напрыклад, у разнастайных прыёмах пластыкі. У розных адценнях псіхалагізму вобраза, бо ў кожным – «увасобленая малітва» і ўяўленні аб зменлівым абліччы ідэала. У розных тэхніках выканання і аздаблення абраза: у разьбе па дрэве, ляпным ляўкасе, у гравіроўцы па ляўкасе, у жывапісе, шыцці, чаканцы. Альбо ў статыстыцы імён святых, якія змяшчаліся на палях ікон «Агнявіднай», – яны склалі цэлую парадыгму гаючых і, як бы казалі цяпер, псіхааналітычных функцый уласна самой палымянай Багаро-

дзіцы. Неабыхавымі аказаліся да «Агнявіднай» адбор і спалучэнні розных сюжэтаў у так званых «шматчасткавых» іконах. Матэрыялы сведчаць аб веткаўскім «інфармацыйным пульсары». Але калі ён фармаваўся і быў найбольш актыўны? Ад заснавання Веткі ў 1682 годзе тут ствараўся духоўны цэнтр і назапашваўся іконаграфічны «банк дадзеных», шукаліся шляхі новага мастацкага ўвасаблення былых непарушных ісцін. Тут іконнае мысленне з яго зваротнай перспектывай сустракалася з прасторавым пачуццём барочнага і ракайльнага «кругагляду». Тут багаслоўскі вобраз пагружаўся ў канцэнтрат традыцыйнага народнага светаадчування... Падчас барацьбы з іконашанаваннем гэты абраз, які хавалі за лютэркам, кінуў у агонь імператар-іканаборац Феафіл. Ікона не згарэла, а толькі спяклася, ад чаго лік Божэ Маці зрабіўся чырвоным, вогнепадобным. Менавіта гэты абраз быў вядомы стараабраднакам як «высакагрэчаскі» ўзор, вобраз і міфалагема для вогненнай Маці Божай.

Акафіст Новага часу

Пачатак XVIII стагоддзя. Рукапіс «Солнце пресветлое» (1715–1716) прысвечаны абароне іконашанавання. Новы час паставіў пытанне іканаборства нава: пратэстантызм адмовіўся ад іконы, жывапіснага ўвасаблення Бога наогул; артадаксальны свет абараняў з'яву, але і сам пераходзіў да «жывападобнай» выявы святых, да рэлігійнага жывапісу. Стараабраднікі веткаўскага толку ведалі чуд традыцыйнага іканапісу і стараліся з'яднаць стылістыку Канона і рыторыку стыляў Новага часу – барока, нават ракако, якія

панавалі і ў ВКЛ. У гэтых абставінах і сама візантыйская легенда аб вогнеаблічнай Багародзіцы «Кафрэпціс» набірала новай моцы. Значыць, аб ёй ведалі.

Рукапіс «Сонца» стварае вартаўнік Маскоўскага крамля Сімяон Махавікоў, пісьменнік і тайны стараабраднік. Тэкст суправаджаюць 87 гравюр. Яны збольшага належаць маскоўскаму «грыйдару» Рыгору Цепчагорскаму.

Цяпер аб месцы знаходкі і яе культурным кантэксте. Упершыню рукапіс знаходзіць маскоўская экспедыцыя МДУ ў пачатку 1970-х, праз 250 гадоў пасля стварэння зборніка. Гэта адбываецца на стараабрадным Старадубі ў Клінцах (зараз памежны з Веткаўскім раён Бранскай вобласці). Старадубе павязанае з веткаўцамі гісторыяй агульнай Веткаўскай царквы, духоўнымі, мастацкімі, прамысловымі, купецкімі, шлюбнымі і міграцыйнымі сувязямі і рухамі. Гэты «стараабрадчы Іерусалім», у якім лік манахаў і паслушнікаў ішоў на тысячы чалавек, быў адзіны ў разглядаемы час «ува ўсім праваслаўным свеце».

Рысы і рыскі

У рукапісе Махавікова няма жывапіснай выявы «Агнявіднай», а нават калі і ёсць іканаграфічныя схемы іншых ікон, дык яны не малюнкi ў фарбах, а лінейныя, гравюрныя, чорна-белыя, графічныя рысы і рыскі. І для іканапісцаў узнік нава архетыпічны прэцэдэнт іконатварэння: гравюры – быццам тыя ж лінейныя прорысы, што здымаліся з абразоў сотнямі гадоў. Жывапісная структура ўзораў у гравюры скасаваная. Увасобіць жывапіс трэба і магчыма ў іканапіснай манеры. І далейшае развіццё іканаграфіі «Агнявіднай» на

Ад IX стагоддзя існуе на Афоне легенда і захоўваецца абраз аплечнай выявы Марыі без дзіцяці Хрыста

Ветцы вызваліла моцны патэнцыял творчай энергіі палымянага жывапісу. Да таго ж так праявілася і багацце індывідуальных почыркаў мастакоў.

Наступная дата, калі з'яўляецца назва «Агнявідная», – 1815 год. Гэта ўжо друкаванае выданне Пачаеўскай Лаўры – «Святцы». Пачаеўская Лаўра на той час – уніяцкі манастыр. І Святцы заказваюць стараабраднікі (стараабрадніцкія заказы ўніяцкім друкарням – асобная гісторыя). Верагодна, заказчыкі – кола духоўных лідараў Пачаеўскага манастыра (у 1764 годзе быў перавезены з Веткі ў Старадубе, з 1765-га – найбуйнейшы цэнтр стараабрадніцтва) і Клінцоўскай друкарні.

Грамнічны след

Некаторыя даследчыкі лічаць, што іканаграфія Божай Маці Агнявіднай звязаная са святам Стрэчання. Польскае і беларускае Свята Грамніц, антынавальнічая моц грамнічных свечак, вобраз «Вогненнай Марыі»... Развіццё веткаўскага іканапісу ў ВКЛ робіць гэтую лінію рэзанансу вобраза слухнай. Тым больш што ёсць і твор каталіцкага характару аздаблення. Па датах праваслаўнага календара, 10 лютага (23 н.ст.) – якраз дзень аддання свята Стрэчання. Трэба адзначыць, што «Вогненная Марыя» і «Вогненная Марына-Марыя» як каляндарныя і міфалагізаваныя вобразы (але без выразнай іканаграфіі) вядомыя і польскай народнай культуры, і паўднёвым славянам. У балгараў і сербаў Во-

гненная Марыя лічылася сястрой Іллі-прарока. Дарэчы, аб архетыпічнасці традыцыйнай памяці. Міфалагема «сям'і Грамоўніка» сягае ў глыбіні часоў Асноўнага Міфа. Да таго ж міфалагічнага часу ўзыходзіць і міфалагема «багародскай травы» — чабору. Згодна з паданнямі, яна магла не толькі вылечыць чалавека ад ліхаманкі і запалення, але і ажывіць. Пах чабору ўздымаўся над ахвярнымі вогнішчамі, а ў абрадах і каляндарных святах багародская трава дайшла да XXI стагоддзя.

Архетып вобраза

У Веткаўскім музеі (на падставе аналізу васьмідзесяці абразоў з розных крыніц) зрабілі звод святых, якія змяшчаюцца побач з асноўным «Агнявідным» вобразам. Як на палях ікон, так і ў ліку прадстаячых, па акафістным чыне. Нагадаем, што на палях ікон у традыцыі Веткі святых абіраюцца альбо патранальныя, тэаіменітыя сям'і заказчыка, альбо прафесійныя і гаспадарчыя апекуны, альбо святых-«цалебнікі». У замоўных тэкстах дзеўкі-ліхаманкі маюць імёны і пазначэнні хвароб, якія прыносяць. Сярод іх — Агнявіца, Агнея.

Разам са св. Сісініем у замовах звычайна дзейнічаюць архангелы Міхаіл і апакрыфічны Сіхаіл. Апошняга на веткаўскіх іконах «Агнявіднай» мы пакуль не знайшлі. Тут разам з Міхаілам найчасцей Рафаіл (4 ужыв.) і анёл-«храніцель» (13 ужыв.). Сярод іх функцый, паводле літаратурных доследаў, таксама і барацьба з ліхаманкамі. Абарона дзіцяці ад злых духаў мае дахрысціянскую гісторыю. Таму зразумелыя і такія святых персанажы, якіх сустракаем на іншых «Агнявідных». Іх функцыі пазначаны і ў іконах-«цалебніках», і ў жывой культуры Веткі. Напрыклад, Кірык і Уліта (экспед. запісы: «бывают же духи, домовые чужие — так

прогоняют»). Ніфонт: «О прогнании лукавых духов от человеков и скотов». Кіпрыян: «О сохранении от злаго очарования». Старажытна-рускі персанаж Мікіта-бесагон: «Об избавлении младенцев от родимца». У рэчышчы той жа традыцыі — «збавенне ад раптоўнай смерці», вельмі важнае для выпадкаў захворвання ў дарозе, альбо, у той жа архаічнай традыцыі, для захавання жыцця немаўля і маці: Харлампій, Паісій, Варвара — 10, 5, 4 ужыванняў, што маркіруе невыпадковасць выбару.

Ад чаго ж яшчэ згарае чалавек? Грэх п'янства — і на палях «Агнявідных» узнікае Ваніфанцій (3). «Блудная страсца» распалае душу і плоць — ад гэтага зберагаюць Еўдакія і Фамаіда (8 і 6).

Побач з «Агнявіднай» часта ставілі «Неапалімую Купіну»: абедзве — з

вобразамі агню, абедзве — у акафісце Благавешчанню, абедзве — «ад пажару».

P.S. Дзень свята нашай іконы — 23 лютага па новым стылі. І падобна да Іллі, вогненнага патрона ВДВ, яе палыманы абраз абралі салдаты. Тым больш што агню ў нашым XXI стагоддзі хапае...

1. ВМСБТ. Ікона 1-й паловы XIX ст. з 6 святымі на палях. У чаканым акладзе 1844 г. пецярбургскага майстра.
2. ВМСБТ. Ікона канца XVIII-пачатку XIX ст. у акладзе (рызе), шытым бісерам. Шытво ў веткаўскім стылі.
3. ВМСБТ. Двухрадная ікона ў бісернай рызе веткаўскага стылю шыцця мяжы XVIII-XIX стст. Святых Марой і Васілій Новы прадстаяць іконе Божай Маці Агнявіднай. У ніжнім раду 7 святых. Сярод іх Фацінія.
4. ВМСБТ. Разьбяная ікона XVIII ст. з в. Тарасаўка. Наўгародскія традыцыі Веткі.
5. Ікона XVIII ст. Месцазнаходжанне — Рэспубліка Комі.

6. Ікона мяжы XVIII-XIXстст. Аўкцыён.

7. ВМСБТ. Ікона XVIII ст. Ветка. Традыцыі царскіх майстроў. Да рэстаўрацыі.

8. Багародзіца з прамяністым німбам. Міграцыі і сувязі Веткі. Стаўропальскі край. Есентукі.

9. ВМСБТ. Фрагмент іконы «Неувядаемый цвет».

10. ВМСБТ. Ікона канца XVIII-пачатку XIX ст. у акладзе (рызе), шытым бісерам. Шытво ў веткаўскім стылі. Без аклада.

11. Ікона мяжы XVIII-XIXстст. Ветка, ул. збор. Прамяністы німб, чаканка па залачонам ляўкасе, раслінны арнамент. Палеаграфічныя прыкметы XVIII ст.

12. Ікона ў вянцы каталіцкага тыпу. Мяжа XVIII-XIX стст. Аўкцыён.

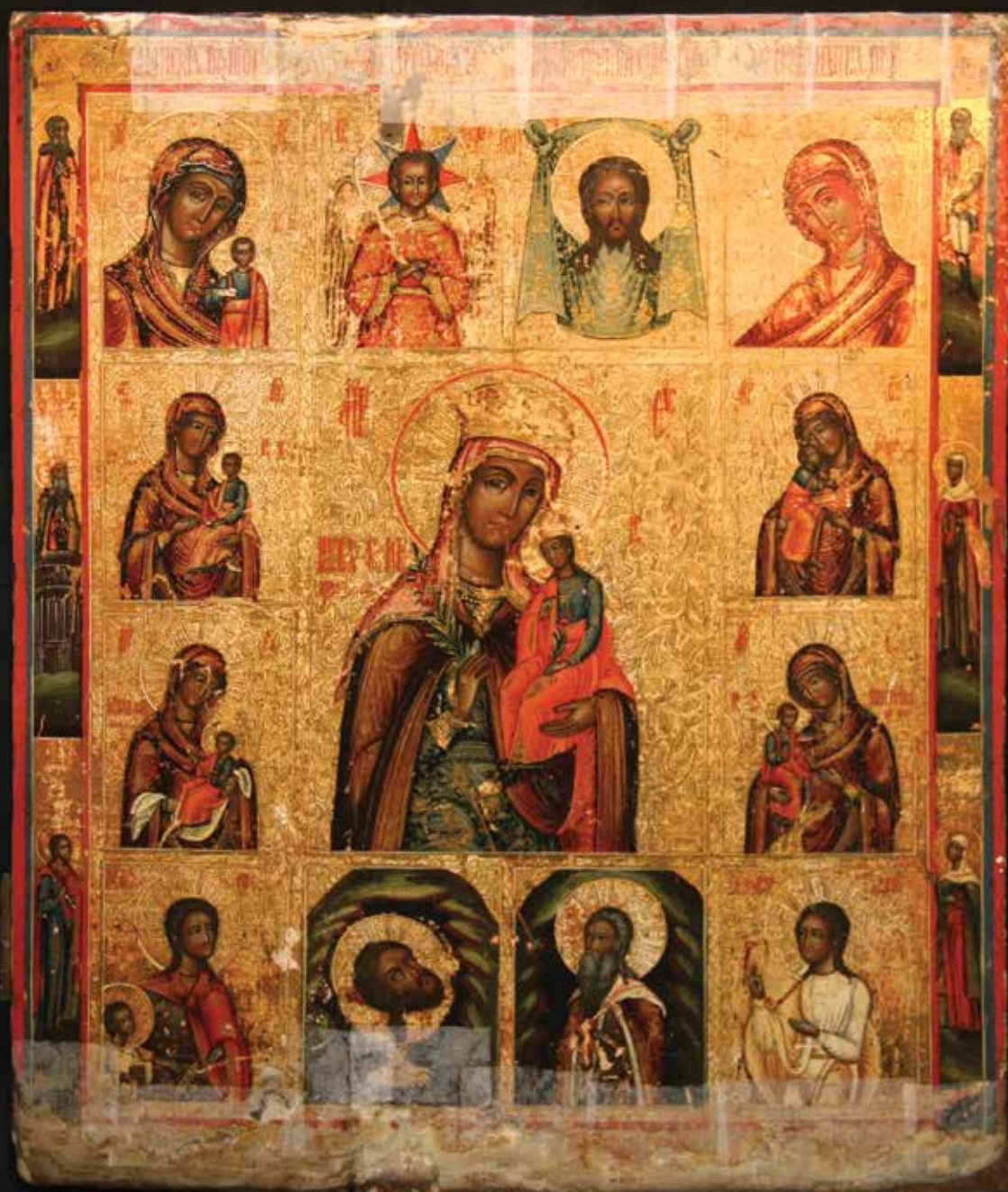
13. ВМСБТ. Прорыс іконы «Агнявідная». XIX ст.

14. Карта ўдзелу веткаўчан у міграцыях стараабрадніцтва. Шляхі распаўсюджвання вобраза «Агнявіднай».

15. ВМСБТ. Ікона-цалебнік сярэдзіны XIX ст. «Неувядающая цветка прасвятой Багародзіцы» ў 12 клеймах абраных вобразаў. Сярод сюжэтаў — «Агнявідная». Паўночныя сувязі Веткі з Выгам.

Księgarnia Кнігарня

Нясвіж: паміж усходам і захадам

«Заходняя Беларусь: гісторыя паўсядзённасці»
ў Нацыянальным гісторыка-культурным
музеі-запаведніку «Нясвіж»

1. «Кнігарня» з заходнебеларускімі выданнямі. Фрагмент выставы «Заходняя Беларусь...».
2. Першыя злотыя адноўленай польскай дзяржавы з партрэтам ураджэнца Беларусі Тадэвуша Касцюшкі.
3. Інтэр'ер кватэры. Фрагмент выставы «Заходняя Беларусь...».
4. Фотаздымак жыхароў Заходняй Беларусі.

СТВАРЭННЕ ЧАСОВЫХ ЭКСПАЗІЦЫЙ (ВЫСТАВАЧНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ) З'ЯЎЛЯЕЦЦА НЕАД'ЕМНАЙ ЧАСТКАЙ РАБОТЫ НАЦЫЯНАЛЬНАГА ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАГА МУЗЕЯ-ЗАПАВЕДНІКА «НЯСВІЖ». У СЯРЭДНІМ ШТОГОД РЭАЛІЗУЕЦЦА КАЛЯ 15 ВЫСТАВАЧНЫХ ПРАЕКТАЎ РОЗНАГА КІРУНКУ І СКЛАДАНАСЦІ.

Андрэй Блінец,

старшы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж»

Пляцоўкамі для арганізацыі часовых экспазіцый з'яўляюцца Вялікая (196,6 м²) і Малая (97,6 м²) выставачныя залы Палацавага ансамбля, выставачная зала Інфармацыйна-касавага цэнтра (70,1 м²), а таксама ў летні перыяд выставачная плошча на другім паверсе Слуцкай брамы (40,1 м²).

Як правіла, штогод рэалізуецца адзін найбольш маштабны праект, які прысвечаны знакавым падзеям або юбілейным датам. У прыватнасці, найбольш значныя выставы 2014 і 2015 гадоў былі прымеркаваны менавіта да круглых дат — 100-годдзя пачатку Першай сусветнай вайны («Вялікая і забытая») і 175-годдзя з дня нараджэння **Марыі Дароты дэ Кастэлян Радзівіл*** («Марыя Дарота Радзівіл і эпоха культурнага адраджэння»). Асаблівасцю такіх праектаў з'яўляецца не толькі працяглы час экспанавання, але і тое, што да іх рэалізацыі далучаюцца прадстаўнікі іншых музеяў, арганізацый, прыватных калекцыянераў, што дазваляе стварыць па-сапраўднаму насычаную і цікавую экспазіцыю.

Цэнтральны выставачны праект 2017 года не быў прымеркаваны да нейкай юбілейнай даты. На гэты раз аб'ектам увагі нясвіжскіх музейшчыкаў стала паўсядзённае жыццё Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд. Ініцыятыва яго распрацоўкі зыходзіла ад дырэктара музея-запаведніка Сяргея Клімава. Ідэя прадставіць гэтую старонку нашай гісторыі ў часовай экспазіцыі выпявала на працягу даволі доўгага часу, пакуль у 2017-м справа дайшла да яе практычнай рэалізацыі. Непасрэдна праектам займаўся супрацоўнікі Ірына Мілінкевіч, Уладзімір Каралёнак, Раман Раманаў і Андрэй Блінец.

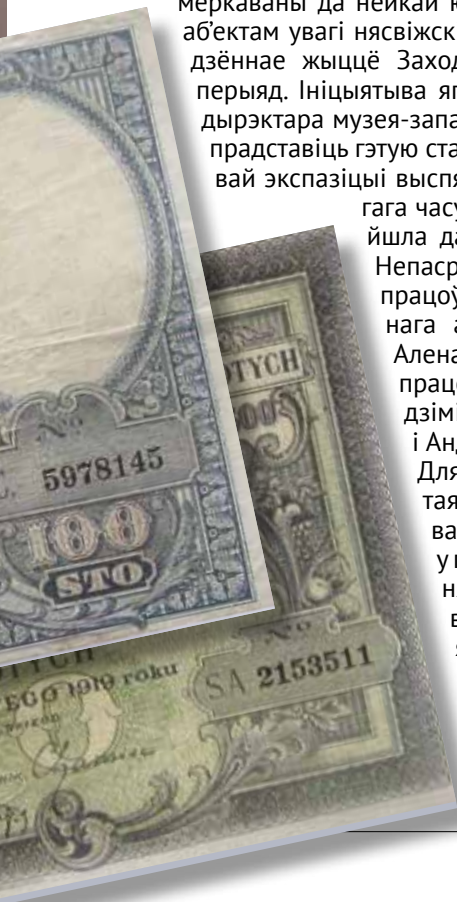
Для таго каб зразумець, чым гэтая тэма прыцягнула нашу ўвагу, варта зрабіць невялікі экскурс у гісторыю. У літаратуры Заходняй Беларусі прынята называць этнічна беларускія землі, якія ў 1921 годзе па выніках Рыжскага мірнага пагаднення ўвайшлі ў склад адноўленай польскай дзяржавы (Другой Рэчы Паспалітай, або Другой рэспублікі). У

розных публікацыях іх плошча ацэньваецца па-рознаму, ад 82 да 113 тысяч км², колькасць насельніцтва — ад 4 да 5,1 млн чалавек. Гэтыя абшары ўваходзілі ў склад Беларускага, Віленскага, Наваградскага і Палескага ваяводстваў. Часткай польскай дзяржавы з'яўляўся і Нясвіжскі павет Наваградскага ваяводства. Для замка Радзівілаў гэта быў апошні перыяд знаходжання ў ім прадстаўнікоў старажытнага роду ў якасці паўнапраўных гаспадароў.

У выніку падзей верасня 1939 года большая частка тэрыторыі Заходняй Беларусі ўз'ядналася з БССР у адзінай савецкай рэспубліцы. Але выразная розніца паміж заходнім і ўсходнім рэгіёнамі адчувалася яшчэ доўга. У некаторай ступені адрозненні захоўваюцца і да нашых дзён. Гэта ў

многім абумоўлена асаблівасцямі культурнага, гаспадарчага і сацыяльнага развіцця ў міжваенны перыяд. Калі адкінуць палітычны складнік і зірнуць на падзеі праз прызму штодзённасці, то можна заўважыць вялікую розніцу паміж Заходняй Беларуссю і БССР. Для Савецкай Беларусі гэта быў час станаўлення дзяржаўнасці, калектывізацыі і індустрыялізацыі, падрыхтоўкі да вайны з «імперыялістычным акружэннем», на фоне чаго клопаты пра матэрыяльны дабрабыт адыходзілі на другі план. Для Заходняй Беларусі 1920—1930-я сталі перыядам міру і спакою паміж дзвюма сусветнымі войнамі: нарэшце скончылася частая змена ўлад, а будучыня здавалася адносна бяспечнай і шчасливай. Пры ўсіх недахопах тагачаснай сацыяльна-эканамічнай сістэмы дзяржава не перашкаджала грамадзянам працаваць дзеля ўласнага ўзбагачэння. Даволі высокі, па савецкіх мерках, узровень жыцця рабочых і сялян колішняй Польшчы быў заўважаны чырвонаармейцамі і савецкімі работнікамі, якія прыбылі сюды ў 1939—1940 гадах. Мы хацелі паказаць, як жылі людзі ў Брэсце, Гродна, Пінску, Баранавічах, Лідзе, Слоніме, Нясвіжы і чым адрозніваўся іх побыт ад побыту нядаўніх суайчыннікаў у Віцебску, Магілёве, Мінску, Мазыры, Барысаве, Капылі і г.д. Пры гэтым стваральнікі выставы ні ў якім разе не спрабавалі даказаць, што жыццё ў Заходняй Беларусі было лепшым ці горшым у параўнанні з БССР. Яно проста было іншым. А высновы наведвальнік у стане зрабіць самастойна. Зыходзячы з галоўнай мэты выставы, было вырашана адмовіцца ад адлюстравання ў экспазіцыі сацыяльна-палітычных тэм, такіх як антыпольская партызанка пачатку 1920-х; дзейнасць беларускіх палітычных партый і арганізацый; насаджэнне асадніцтва і аграрная палітыка ўлады; прававая

Цэнтральным выставачным праектам у 2017 года была выстава «Заходняя Беларусь: гісторыя паўсядзённасці». Галоўным аб'ектам увагі стаў «маленькі чалавек» з яго паўсядзённымі турботамі і радасцямі ў складаны міжваенны перыяд.

ацэнка падзей сакавіка 1921-га і верасня 1939-га. Галоўным аб'ектам нашай увагі стаў «маленькі чалавек» з яго паўсядзённымі турботамі і радасцямі.

Яшчэ на пачатковай стадыі падрыхтоўкі праекта стала зразумела, што рэалізаваць яго з выкарыстаннем толькі ўласных фондавых калекцый музея-запаведніка «Нясвіж» не ў стане, таму пачаліся пошукі партнёраў, якія б маглі далучыцца да стварэння часовай экспазіцыі. У выніку на выставе поруч з прадметамі музея-запаведніка «Нясвіж» былі прадстаўлены рэчы з фондаў шэрагу ўстаноў і прыватных калекцый. Да найбольш значных трэба аднесці:

- паштоўкі міжваеннага перыяду з відамі беларускіх гарадоў з Музея Крэсаў і зямлі Астроўскай (Польшча);
- прадметы побыту, дакументы, фотаздымкі з Нясвіжскага гісторыка-краязнаўчага музея і Музея гісторыі Клеччыны;

— беларускія выданні 1920–1930-х са збораў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь;

— манеты і папярковыя грошы Польскай рэспублікі з калекцыі Іосіфа Судніка, старшыні Беларускага рэспубліканскага грамадскага аб'яднання калекцыянераў;

— кнігі з прыватнай калекцыі Пятра Краўчанкі, першага міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь;

— дакументы з сямейнага архіва Валерыя Дранчука, ня-свіжскага краязнаўцы, экалага і журналіста.

Усяго ў ажыццяўленні праекта былі задзейнічаны 11 удзельнікаў, якія прадставілі звыш 350 экспанатаў. Праект рэалізоўваўся адразу на дзвюх пляцоўках Палацавага ансамбля, у Вялікай і Малой выставачных залах агульнай плошчай каля 290 м².

Ідэя афармлення часовай экспазіцыі распрацоўвалася сумесна з дызайнерам, мастаком-пастаноўшчыкам Вольгай Мацкевіч. Вялікую выставачную залу было вырашана аформіць у выглядзе вуліцы заходнебеларускага горада (мястэчка), на якой размешчаны крамы, школа, банк, кнігарня... Малая выставачная зала ператварылася ў швейнае атэльэ і жылы пакой мадысткі. Такім чынам наведвальнікі маглі спачатку прайсціся па вуліцы, зазірнуць у вітрыны крам і ўстаноў, а потым бліжэй пазнаёміцца з канкрэтнай кватэрай і майстэрняй. Для ўзмацнення візуальнага эфекту цэнтральная частка Вялікай выставачнай залы была аформлена банерамі з выявамі вуліц і будынкаў міжваеннай пары, а прастору паміж вітрынамі засялілі роставымі выявамі людзей: пажарнік («стражак»), селянін, дзяўчына, мешчанін, хлопчык. Правобразам для іх паслужылі персанажы з фотаздымкаў міжваеннай пары.

Пры ўваходзе на выставу наведвальнікаў сустракала арыгінальная карта радзівілаўскіх уладанняў 1925 года (падарунак музею-запаведніку Мацея Радзівіла) і своеасаблівае крама будаўнічых матэрыялаў. Такая падборка сімвалізавала пераход ад паласы войнаў да мірнага жыцця і з'яўлялася пэўнымі ўводзінамі ў тэму. Дарэчы, многія

пабудовы той пары захаваліся да нашых дзён і нават выкарыстоўваюцца па прызначэнні. Так, у будынку Польскага банка ў Брэсце, узведзеным у 1925 годзе, сёння знаходзіцца Галоўнае ўпраўленне Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь па Брэсцкай вобласці;

у будынку Лідскай гімназіі 1929 года пабудовы дзейнічае Лідскі педагагічны каледж; захаваўся без істотных змен і будынак чыгуначнага вакзала ў Стоўбцах. Усе гэтыя аб'екты, і многія іншыя, былі прадстаўлены на паштоўках 1920–1930 гадоў.

Наступныя раздзелы экспазіцыі афармляліся ў выглядзе вітрый устаноў і крам: банка, пошты, школы, крамы кухоннага начыння, аптэкі, кнігарні. Цэнтральная частка выставачнай прасторы была аформлена ў выглядзе глядзельнай залы кінатэатра. Сцены ад падлогі да столі былі завешаны копіямі кінаафіш міжваеннага часу, а на экране бесперапынна ішла дэманстрацыя мастацкіх і дакументальных фільмаў той пары: «Барбара Радзівіл», «Касцюшка пад Рацлавіцамі», «Галька» і інш. Кінатэатр быў абраны невыпадкова: менавіта ў міжваенны перыяд кіно сапраўды ста-

ла ператварацца ў масавы і даступны від мастацтва.

На пачатку 1930-х кінатэатры дзейнічалі амаль ва ўсіх павятовых цэнтрах Заходняй Беларусі. У буйных гарадах іх магло быць некалькі. Так, у Беластоку было чатыры кінатэатры, у Гродна — пяць. У адрозненне ад вялікіх гарадоў, кінатэатры ў павятовых цэнтрах маглі працаваць 2-3 разы на тыдзень, але іх залы заўсёды былі поўныя. Кошты на квіткі былі адносна дэмакратычнымі і залежалі ад месца. Напрыклад, у адным з гродзенскіх кінатэатраў за першыя рады трэба было плаціць 99 грошаў, за партэр — 70, за месца на балконе — 35. У правінцыйных кінатэатрах месцы часта не нумараваліся, што прыводзіла да сварак, а некаторыя наведвальнікі былі вымушаны стаяць цягам усяго сеанса. У вёсках і мястэчках часта ладзілі разавыя кінапаказы, прымеркаваныя да пэўных падзей (свята, кірмаш і г.д.) або для збору сродкаў. Напрыклад, увесь прыбытак ад дэманстрацыі фільма «Нявольніца Шанхая» ў Новым Свержані ў 1929-м пайшоў на патрэбы мясцовай пажарнай дружны. Цікава, што ў рэпертуары побач з уласна польскімі, заходнееўрапейскімі і амерыканскімі фільмамі сустракаліся і савецкія кінакарціны. Так, вялікім поспехам карысталася камедыя «Весёлые ребята», якая ў польскім пракаце ішла пад назвай «Свет смяецца».

У кожным раздзеле вылучалася нейкая дамінантная група экспанатаў. У «Банку» такой групай стала калекцыя манет і папярковых грошай II Рэчы Паспалітай. Адметна, што на многіх з іх змешчаны выявы ўраджэнцаў Беларусі. Партрэты Тадэвуша Касцюшкі сустракаюцца на банкнотах розных наміналаў узору 1919 года. На купюры ў 20 злотых 1931 і 1936 гадоў выпуску — партрэт Эміліі Плятэр, удзельніцы паўстання 1831 года. На манецце, прысвечанай паўстанню 1863 года, — выява аднаго з яго кіраўнікоў Рамульда Траўгута, ураджэнца Гродзенскай губерні. Цікавым помнікам нумізматыкі з'яўляюцца і боны вайсковых кааператываў, разлічвацца якімі можна было толькі ў межах ваенных гарадкоў пэўных вайсковых адзінак. На выставе былі прадстаўлены боны 3-га палка конных стралкоў, які дыслакаваўся ў Ваўкавыску, і 76-га палка пяхоты з Гродна.

На «Пошце» можна было бачыць арыгінальныя канверты, паштоўкі, перыядычныя выданні на розных мовах: падшыўку газеты «Wieś Polska» («Польская вёска») за 1938—1939 гады; «Gazeta Nieświeska» («Нясвіжская газета») № 53 ад 01.12.1923; «Głos ziemi» («Голас зямлі») № 32 ад 06.08.1939; «Сялянская праўда» № 27 ад 30.11.1924. Прычым на дзвюх апошніх захаваліся ярлыкі з адрасамі падпісчыкаў.

Раздзел «Школа» атрымаўся найбольш насычаны экспанатамі, што невыпадкова. Стаяла задача паказаць разнастайнасць дзяржаўных і прыватных школ, якія дзейнічалі ў міжваенны перыяд (агульнаадукацыйныя, рамесныя, гімназіі, курсы для дарослых і вайскоўцаў), а таксама падкрэсліць, што побач з польскімі навучальнымі ўстановамі існавалі беларускія. Каб паказаць гэтую разнастайнасць, былі выкарыстаны розныя ўзоры школьных пасведчанняў, фотаздымкі вучняў і настаўнікаў, падручнікі, прылады для пісьма і навучальныя дапаможнікі. Нягледзячы на ўвагу наведвальнікаў прыцягвалі фотаздымкі навучэнцаў і выкладчыкаў Клецкай беларускай гімназіі (дзейнічала ў 1924—1931 гадах) і падручнікі для беларускіх школ. Напрыклад, арыгінальнае выданне «Географіі Беларусі» Аркадзя Смоліча (Вільня, 1923) — першы беларускі навучальны дапа-

можнік па гэтай дысцыпліне, або «Гэомэтрычны задачнік. Частка I. Планіметрыя» (Вільня, 1925), перакладзены з рускага выдання М. Рыбкіна. Пераклад быў зроблены вучнямі віленскай гімназіі пад кіраўніцтвам дырэктара Радаслава Астроўскага. Цікава, што сярод перакладчыкаў кнігі названы і гімназіст Барыс Каверда, які ў 1927-м здзейсніў забойства паўнамоцнага прадстаўніка СССР у Польшчы Паўла Вайкова, за што быў асуджаны на 15 гадоў катаргі.

У асобным раздзеле супрацоўнікі музея пастараліся аднавіць асартымент газавай (керасінавай) крамы. Газніцы (газавыя лямпы), гісторыя якіх пачалася з вынаходніцтва, зробленага львоўскім аптэкарам у 1852 годзе, доўгі час выкарыстоўваліся для асвятлення памяшканняў і нават паспяхова канкурыравалі з электралампачкамі. Так, у 1938 годзе ў чатырох заходнебеларускіх ваяводствах дзейнічалі 124 электрастанцыі, але ў той жа час многія гаспадары аддавалі перавагу газніцам. Не ў апошнюю чаргу тое было абумоўлена коштамі: 1 літр газу каштаваў 34 гр., а за 10 квт трэба было заплаціць 7,13 злотых. Газавыя лямпы выпускаліся ў розных мадыфікацыях: настольныя, падвесныя (падвешваліся не бліжэй за 70 см ад столі), насценныя. Парцелянавыя, шкляныя з багатым дэкорам выкарыстоўваліся ў заможных гаспадароў, жалезныя і чыгунныя — у большасці звычайных дамоў. Гэтаксама адрознівалася і прызначэнне лямпаў. Найбольш распаўсюджаныя «трохлінейкі» (шырыня кнота 7,62 мм) выкарыстоўваліся ў якасці начніка, 7-лінейная лямпа (17,78 мм) найлепш падыходзіла для чытання. 10-12-лінейныя лямпы былі самымі яркімі і маглі асвятляць цэлы пакой, але іх запальвалі толькі ў выключных выпадках, паколькі яны патрабавалі шмат газу. Акрамя таго, у гэтым раздзеле былі прадстаўлены мерныя ёмістасці і ёмістасці для захоўвання газу, прымусы, паяльныя лямпы.

Раздзел «Кнігарня», які займаў тры вітрыны, адмыслова акцэнтаваў увагу на развіцці менавіта беларускага кнігадрукавання. Цэнтральнае месца адводзілася для дэманстрацыі віленскіх выданняў 1919—1938 гадоў, польскамоўных выданняў кампанаваліся ў два блокі: краязнаўча-турыстычная літаратура аб Палессі і памятных мясцінах Беларусі; літаратура аб Гродна, творы Элізы Ажэшка і прысвечаныя ёй выданні. Беларускія кнігі, прадстаўленыя ў раздзеле, вызначаліся разнапланавасцю і тэматыкай. Спецыялістамі падлічана, што ад 1921-га па 1939-ы ў Заходняй Беларусі свет убачыла 466 назваў кніг на беларускай мове. Канешне, гэта мала ў параўнанні з БССР, дзе штогод выходзіла больш за 500 найменняў. Але гэта вялікі і цікавы пласт нашай культуры. «Беларускія кнігарні» дзейнічалі ў Вільні, Валожыне, Гродна, Лідзе, Ашмянах, Маладзечна, Навагрудку, Слоніме і, магчыма, у некаторых іншых гарадах. Сярод прадстаўленых у экспазіцыі кніг — календары для розных катэгорый насельніцтва; навуковыя і грамадска-палітычныя выданні; п'есы і музычныя творы; мастацкая літаратура; пераклады расійскіх і замежных аўтараў; кнігі для дзяцей; слоўнікі; рэлігійна-багаслоўскія творы. Для многіх наведвальнікаў сапраўдным адкрыццём з'явілася вялікая колькасць перакладаў, якія выйшлі ў свет у міжваенны час: творы Марка Твэна, Віталія Біянкі, Аляксандра Блока, Міхаіла Лермантава на беларускай мове, як і чатырохмоўны «Беларуска-польска-расійска-лацінскі батанічны слоўнік», укладзены Зоськай Верас, і многае іншае можна было бачыць у экспазіцыі.

Акрамя гэтага, увазе наведвальнікаў прапаноўваліся тэматычныя падборкі паштовак, дакументаў і фотаздымкаў: «Беларусы ў Войску Польскім» (фотаздымкі ўраджэнцаў Беларусі падчас праходжання вайскавай службы), «Мяшчане і сяляне 1920–1930 гадоў» (партрэтныя фота гарадскіх і вясковых жыхароў), «Вольны час» (здымкі, зробленыя падчас святкаванняў Новага года, карнавальных вечароў, тэатральных пастановак і інш.), «Пашпарты II Рэчы Паспалітай» (пашпарты і пасведчанні асоб міжваеннага перыяду). Апроч звычайнай эксплікацыі, дзе прыводзіліся асноўныя звесткі пра экспанаты, экспазіцыя дапаўнялася інфармацыяй пра суадносіны валют, паштовыя тарыфы, кошты на харчовыя тавары. Звесткі пра гэта былі ўзяты з перыядычных выданняў 1937–1938 гадоў. Такім чынам, наведвальнікі маглі скласці ўяўленне аб узроўні жыцця. Вось прыклад адной такой інфармацыйнай падборкі.

Суадносіны польскага златага да еўрапейскіх і сусветных валют у 1937 годзе

1 фунт стэрлінгаў (Вялікабрытанія) = 25,36-25,96 злотых
 1 марка (Германія) = 2,02-2,12 злотых
 1 долар (ЗША) = 5,30-5,31 злотых
 1 лат (Латвія) = 1,02-1,03 злотых
 1 літ (Літва) = 0,88 злотых
 1 лей (Румынія) = 0,4 злотых
 1 рубель (СССР) = 0,22-0,29 злотых
 1 франк (Францыя) = 0,24 злотых
 1 крона (Чэхаславакія) = 0,18 злотых
 1 франк (Швейцарыя) = 1,21-1,68 злотых
 1 іена (Японія) = 1,52 злотых

Першыя грашовыя знакі незалежнай Польшчы (польскія маркі) з'явіліся ў 1919 годзе. У 1924-м на змену ім прыйшлі новыя грашовыя адзінкі — злоты і грош (1 злоты = 100 грошаў). Галоўным эмісійным цэнтрам быў Польскі банк (Bank Polski), філіялы якога дзейнічалі ў шэрагу гарадоў Заходняй Беларусі: Баранавічах, Брэсце, Беластоку, Вільні, Гродна, Пінску.

Пасля ўваходжання Заходняй Беларусі ў склад БССР на яе тэрыторыі ўстанавілася хаджэнне савецкіх грашовых знакаў па курсе 1 рубель = 1 злоты. У снежні 1939 года польскія злотыя былі афіцыйна выведзены з абароту.

Такім чынам, экспазіцыя Вялікай выставачнай залы аказалася дастаткова інфармацыйнай з разнастайным прадметным шэрагам. У супрацьвагу гэтаму пры стварэнні экспазіцыі Малой выставачнай залы было вырашана аформіць яе ў выглядзе інтэр'ернай зоны. Наведвальнікі павінны былі цалкам занурыцца ў атмасферу майстэрні і кватэры. Прадметны шэраг складаўся з аб'ёмных рэчаў: мэбля (крэслы, камоды, вешалкі, люстэрка), швейныя машыны, прасы, грамафон, вялікая мадэль ветразевага карабля. Фотаздымкі і раздрукоўкі з модных часопісаў прадстаўлены ў мінімальнай колькасці. Эксплікацыя для прадметаў не распрацоўвалася з той прычыны, што ў экспазіцыі Вялікай выставачнай залы наведвальнік павінен быў атрымаць значную колькасць інфармацыі, дык тут ён мог адпачыць ва ўтульнай хатняй атмасферы.

У падтрымку выставачнага праекта «Заходняя Беларусь: гісторыя паўсядзённасці» было праведзена некалькі ме-

рапрыемстваў: «Праменад па Нясвіжы» ў стылі 1920–1930-х, які адбыўся падчас Ночы музеяў, і «Палаяўнічы пікнік у палацы Радзівілаў», падчас якіх наведвальнікі музея нібыта вярталіся ў мінулае стагоддзе з гасціннымі гаспадарамі палаца, рэтрамузыкай, кінатэатрам, распрацаванай фотазонай. Адначасова з выставай у Палацавым ансамблі ў Слуцкай браме адкрыўся выставачны праект «З малітвай на вуснах», які стаў яе лагічным працягам і дапаўненнем. Назву праекта падказала адна з асаблівасцяў Слуцкай брамы — алтар на яе другім паверсе, які займае частку экспазіцыйнай зоны. Гэта азначала, што кампазіцыю неабходна было будаваць так, каб яна суадносілася і з тэмай Заходняй Беларусі, і з алтаром. У выніку пасля разгляду розных варыянтаў было вырашана засяродзіцца на тэме працоўнай эміграцыі за мяжу. Асновай экспазіцыі стала інсталяцыя, якая прадстаўляла жанчыну, што разам з маленькай дачкой моліцца перад далёкай дарогай за акіяна, дзе іх чакае муж. Каля ўкленчыка перад алтаром былі размешчаны малітоўнік і ружанец. Прадметны шэраг працягваў раскрыты чамадан, у якім былі складзены рэчы, падрыхтаваныя ў далёкую дарогу (адзенне, абутак, дзіцячая цацка, фотакарткі). У асобнай вітрыне былі прадстаўлены пашпарты (унутраны і замежны), дакументы аб продажы зямлі, страхавыя квітанцыі, фотаздымак беларускага эмігранта ў Буэнас-Айрэсе. Тэкставая інфармацыя была прадстаўлена на адмысловым мальберце.

Выстава, прысвечаная штодзённасці Заходняй Беларусі, карысталася значным поспехам як у айчынных, так і замежных турыстаў. Некаторым яна дазволіла адкрыць для сябе невядомы раней пласт айчынай гісторыі. Для некаторых польскіх гасцей сапраўдным адкрыццём стала значная колькасць беларускіх культурных артефактаў.

Поспех праекта натхніў на спробу яго пераносу па-за межы музея пад новай назвай «Недзе на захад ад Мінска... Паўсядзённае жыццё Заходняй Беларусі». Пляцоўкай для рэалізацыі стала прыватная выставачная зала «LIBRA» на праспекце Незалежнасці ў Мінску. З улікам таго, што экспазіцыйныя плошчы выставачнай залы саступалі плошчам палацавага ансамбля, праект быў крыху перапрацаваны, але засталася яго асноўная ідэя — прагулка па гарадской вуліцы. Захаваліся кінатэатр з арыгінальным рэпертуарам, экспазіцыі банка, пошты, школы, крамы бытавых тавараў. Большыя акцэнт быў зроблены на дэманстрацыі падборак паштовак з відамі Гродна, Брэста, Пінска, Слоніма, Ліды і інш. Кнігі для экспанавання былі прадстаўлены Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі. Выстава працавала з ліпеня па верасень 2018 года.

У цэлым праект, прысвечаны жыццю Заходняй Беларусі, стаў добрым прыкладам удалага супрацоўніцтва дзяржаўнай установы з прыватнымі калекцыянерамі.

*Марыя Дарота дэ Кастэлян Радзівіл (1840–1915) — княгіня, жонка прадстаўніка нямецкай галіны роду Антонія Вільгельма Радзівіла. Паходзіла са старажытнага французскага арыстакратычнага роду. Яе намаганнямі нясвіжскі палац быў адноўлены пасля доўгіх гадоў запусцення, выкліканых падзеямі вайны 1812 г., і вярнуў сабе статус адной з найболей велічных магнацкіх рэзідэнцый.

Змяняючы прыярытэты

Музей як прастора сацыяльнай адаптацыі дзяцей з аўтызмам у інклюзіўным праекце «Побач і разам»

Вольга Пархімовіч,

загадчык аддзела культурна-адукацыйнай работы
Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы

У 2019 ГОДЗЕ 75-ГАДОВЫ ЮБЛЕЙ СВАТКУЕ ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІТАРАТУРНЫ МУЗЕЙ ЯНКІ КУПАЛЫ, ЗАСНАВАНЫ Ё МАІ 1944 ГОДА ПРЫ АКАДЭМІІ НАВУК БССР. ЁГО СТВАРАЛЬНІЦАЙ І ПЕРШЫМ ДЫРЭКТАРАМ БЫЛА ЖОНКА ПАЭТА УЛАДЗІСЛАВА ЛУЦЭВІЧ. У НАСТУПНЫМ ГОДЗЕ АДКРЫЛАСЯ ПЕРШАЯ ВЫСТАВА, ПРЫСВЕЧАНАЯ ЖЫЦЦЮ І ДЗЕЙНАСЦІ ЯНКІ КУПАЛЫ, А Ё 1959 ГОДЗЕ МУЗЕЙ ПЕРАЕХАЎ У БУДЫНАК, ЯКІ АДМЫСЛОВА БЫЎ УЗВЕДЗЕНЫ ДЛЯ ЯГО І ЯКІ СЁННЯ ВЕДАЕ КОЖНЫ ЖЫХАР СТАЛІЦЫ. У 1995-М НА БАЗЕ МУЗЕЯ СТВОРАНЫ МІЖНАРОДНЫ ФОНД ЯНКІ КУПАЛЫ, МУЗЕЙ УВАХОДЗІЦЬ У ЕЎРАПЕЙСКІ КАТАЛОГ МУЗЕЯЎ, З'ЯЎЛЯЕЦЦА СЯБРАМ БЕЛАРУСКАГА КАМІТЭТА ІСОМ.

Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы знаходзіцца ў пастаянным пошуку новых формаў узаемадзеяння з наведвальнікамі. Адзін з прыярытэтаў гэтай дзейнасці — павелічэнне даступнасці для людзей з асаблівасцямі развіцця.

У 2015 годзе ў рамках інтэрактыўнай культурна-адукацыйнай праграмы «Калядкі ў Купалавым доме» адбылася першая сустрэча з незвычайнымі гасцямі — дзецьмі з аўтызмам. Музейныя спецыялісты і бацькі ўбачылі патэнцыял у супрацоўніцтве ў форме сістэмных сустрэч, якія змогуць дапамагчы ў справе развіцця і сацыялізацыі дзяцей з сіндромам ранняга дзіцячага аўтызму.

У 2016-м была распрацавана музейна-педагагічная праграма «Побач і разам», асноўная мэта якой — выкарыстанне магчымасцей музейнай прасторы для развіцця дзяцей з аўтызмам. Сістэмныя заняткі праграмы прадугледжваюць інклюзіўнасць — працяглыя кантакты з канкрэтнай групай дзяцей — і спрыяюць актыўнаму ўключэнню ў працэс узаемадзеяння з аднагодкамі.

Дзеці з аўтызмам маюць розныя асаблівасці развіцця. Напрыклад, у іх пераважае перыферычны зрок, часта адсутнічае рэакцыя на гукі і ўласнае імя, яны могуць быць адоранымі ў нейкай вобласці ведаў ці мастацтва, але пры гэтым не мець бытавых і сацыяльных навыкаў; амаль заўсёды ў дзяцей з аўтызмам адсутнічае бачная прыхільнасць нават да блізкіх людзей.

А яшчэ ім уласцівыя эхалаліраванне, неафобія і іншае.

Пры распрацоўцы формаў і метадаў сістэмных заняткаў ўлічваліся асаблівасці паводзінаў дзяцей з аўтызмам, таму музей звяртаўся да экспертаў па кансультацыйную дапамогу і прафесійную падтрымку на кожным этапе рэалізацыі праекта. Улічваючы той факт, што, прыходзячы ў музей, дзеці будуць кантактаваць не толькі з куратарам групы, а таксама з іншымі супрацоўнікамі (экскурсаводы, музейныя наглядчыкі, гардэробшчыкі), кансультацыі былі праведзены для ўсіх музейных спецыялістаў.

На першым этапе рэалізацыі праграмы былі распрацаваныя навуковая

канцэпцыя і каляндарна-тэматычны план. Практычныя заняткі пачаліся ў студзені 2017 года на базе стацыянарнай экспазіцыі музея пры кансультацыйнай падтрымцы Міжнароднай дабрачыннай грамадскай арганізацыі «Дзеці. Аўтызм. Бацькі».

Зыходзячы з мэты праграмы, былі створаны дзве міні-групы, якія наведвалі музей раз на тыдзень у адзін і той жа дзень і час. У кожнай групе па шэсць чалавек, тры з якіх мелі дыягназ «аўтызм». Да іх далучаліся бацькі, браты, сёстры, сябры, што спрыяла павелічэнню кантактнасці з членамі сям'і і блізкім акружэннем.

Дзеля камфортнага ўваходу дзяцей у новае асяроддзе былі праведзены ад-

аптацыйныя сустрэчы, скіраваныя на знаёмства з куратарам групы і месцам правядзення заняткаў. Для замацавання ўбачанага дзеці атрымалі «сэнсарныя торбачкі», з якімі пазней прыходзілі на заняткі. У кожную ўвайшлі наступныя прадметы:

- фотаальбом з сацыяльнай гісторыяй «Я іду ў музей» — своеасаблівае падрыхтоўка да сустрэчы з новым месцам. У альбом увайшлі фотаздымкі парка імя Янкі Купалы, будынка музея, яго залаў і самых цікавых для дзяцей экспанатаў (макеты карабля, дома паэта, кнігі, музычныя інструменты і інш.), а таксама фота куратара праграмы;

- мяккая цацка «Пегасік» — сімвал педагогічных праграм музея стала сябрам і верным спадарожнікам падчас заняткаў;

- драўляная дудачка-жалейка, якая была і ў маленькага Янкі Луцэвіча.

Прыярытэтным напрамкам праграмы стала стварэнне сістэмы заняткаў, якія можна назваць «музейнай тэрапіяй». Гэта мэтанакіраванае далучэнне дзяцей да новага асяроддзя з выкарыстаннем метадаў працы існуючых напрамкаў: гульнявая, музычная, арт- і харэатэрапіі.

Сродкі рэабілітацыі «музейнай тэрапіяй» сталі аб'ядноўвальным фактарам, які спрыяў уключэнню дзяцей у працэс узаемнага навучання і камунікацыі з людзьмі і прадметамі (падрыхтоўка да ўспрымання музейнага прадмета, усведамленне каштоўнасці арыгіналу, уменне арыентавацца ў музейнай прасторы і інш.). Выкарыстан-

не новых мультымедычных тэхналогій у экспазіцыйнай прасторы музея стала дадатковай магчымасцю для работы з «асаблівымі» дзецьмі, якія знаходзілі рэлакс у знаёмых і новых гульнях: электронныя віктарыны, пазлы, прагляд відэароліка «Купалле» ў 3D-фармаце, гушканне на парашуце.

«Музейная тэрапія» дазволіла дзецям з аўтызмам вывучаць прадметы даўніны, звязаныя з жыццём і творчасцю Янкі Купалы, у форме гульні. У аснове ўсіх заданняў ляжаў прынцып шматразовага паўтору і паступовага пашырэння інфармацыі.

Для арганізацыі ўзаемадзеяння з дзецьмі куратар праграмы выкарыстоўваў элементы тэатра лялек. Так лялька Янка стала пасярэднікам у перадачы ведаў. З сям'ёй Луцэвічаў, у якой было сям'еро дзяцей, пазнаёміліся дзякуючы пальчыкавай тэатру. Чароўную папараць-кветку малявалі, расфарбоўвалі, рабілі аплікацыю і арыгамі. Чыталі казку «Пых», апрацаваную жонкай паэта Уладзіслава Луцэвіча, устаўляючы прапушчаныя малюнкi-словы. Вучылі верш-прысвячэнне сястры паэта Леакадзіі з дапамогай мнематабліцы. Прадметы даўніны спачатку вывучалі з дапамогай дыдактычных картак, а потым знаходзілі іх у музейнай экспазіцыі і параўноўвалі з сённяшнім днём. Кожны ўдзельнік праграмы атрымаў спецыяльны сшыткі для творчых заданняў, якія выконваліся не толькі ў музеі, але і дома.

Быў створаны ўнікальны метадычна-дапаможны комплекс «ЯНБОКС», у які

ўвайшлі карткі з карцінамі з фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы і заданнямі да іх, якія агучваў куратар альбо цытатар. Напрыклад, трэба было даць дзіцяці картку-малюнак і прапанаваць знайсці такі ж малюнак сярод раскладзеных на сталі; згрупаваць карткі-малюнкi па зададзеным параметрах.

На другім этапе рэалізацыі праграмы адбылося знаёмства з творамі Янкі Купалы, адрасаванымі дзецям. У гульнявой форме вывучаліся беларускія словы і выконваліся творчыя заданні.

Неаднаразова ладзіліся выставы дзіцячых работ, створаных за час рэалізацыі праекта, быў праведзены добрачынны аўкцыён у падтрымку дзяцей з аўтызмам па выніках заняткаў «Малюем Каляды разам», а таксама рэалізаваны спецыяльны праект «Спартсмены — дзецям» з удзелам чэмпіёнаў і прызёраў Алімпійскіх гульняў.

Інклюзіўная музейна-педагагічная праграма «Побач і разам» дазваляе мінімізаваць сацыяльнае адчужэнне і спрыяе развіццю творчага патэнцыялу «асаблівых» наведвальнікаў, а музейныя педагогі выступаюць у ролі пасярэднікаў паміж дзецьмі і музейнымі прадметамі. У ходзе заняткаў дзеці з аўтызмам спасцігаюць «мову рэчаў», а музейная прастора становіцца для іх пляцоўкай для камунікатыўнага і агульнакультурнага развіцця.

Заняткі спрыяюць таксама і нашаму разуменню дзяцей з парушанай камунікацыі. Гэта праява ўвагі да праблем сям'яў, якія выходзяць дзяцей з аўтызмам, клопат пра іх з арыентацыяй на нормы і каштоўнасці, якія прыняты ў цывілізаваным сучасным грамадстве.

Актуальнасць праграмы, яе неабходнасць пацвярджаюць лічбы: толькі ў Мінску каля 2000 дзяцей маюць дыягназ «аўтызм». Насамрэч аўтызм сустракаецца значна часцей, уся справа ў своечасовай дыягностыцы.

Можна казаць і пра ўнікальнасць гэтага праекта ў Беларусі, так як сістэмных заняткаў для дзяцей з аўтызмам (а нават такіх неабходных пры такім дыягназе) раней не праводзілі. Для параўнання: у ЗША каля 30 музеяў стала працаваць з дзецьмі з аўтызмам.

Для музейнай супольнасці рэалізацыя праграмы — крок наперад у стварэнні безбар'ернага асяроддзя, інклюзіўнай і адаптаванай праграмы для дзяцей з аўтызмам.

Новое в старых стенах

Музейные проекты в культурно-образовательной практике Брестского областного краеведческого музея

Жанна Обламская,

*заведующая научно-методическим отделом
Брестского областного краеведческого музея*

Культурно-образовательная деятельность — одно из основных направлений деятельности музеев, важное звено музейной коммуникации. Однако в современном мире изменилось отношение к роли и функции музеев. Исключительно «просветительская» модель заменяется концепцией, согласно которой музей должен также доставлять удовольствие и развлекать. Если посетитель, оставляя стены музея, останется довольным, то это будет означать, что он не только обязательно вернётся ещё раз, но и посоветует посетить его своим друзьям и знакомым. Создание новых форм работы — это не только привлечение новых посетителей в музей, но и выполнение важных образовательных, воспитательных и аксиологических функций. Разработанные сотрудниками музея проекты нацелены на развитие творческих способностей, формирование интереса к истории края, воспитание понимания значимости культурных традиций в обществе.

В 2015 году стартовал проект «Музейная неделя», вобравший и обобщивший все направления культурно-образовательной, научно-исследовательской деятельности, которые разработаны в современном музееведении. Основной его целью стало расширение рамок традиционного музея путём создания объединяющих конструкций: «музей-мастерская», «музей-театр», «музей — игровое пространство, центр досуга», «музей — креативная лаборатория», «музей — научный центр». В Брестском областном краеведческом музее и филиалах посетителю предлагается абсолютно уникальное времяпрепровождение, то, что он не сможет получить ни в одном другом месте города.

Проект «Музейная неделя» включает в себя несколько циклов мероприятий, которые в своём названии имеют наименование дня недели.

Каждый понедельник, когда экспозиции музея и его филиалов закрыты для посещения, к научным сотрудникам

музея — хранителям коллекций — можно обратиться по вопросам атрибуции предметов старины, антиквариата и другим вопросам. Таким образом, понедельник в нашем музее стал «Консультативным».

«Вторник для любознательных» включает в себя лекции на трёх музейных объектах: в Брестском областном краеведческом музее, филиалах «Спасённые художественные ценности» и «Художественный музей». Тематика лекций также разнообразна, но в основном направлена на знакомство посетителей с историко-культурными особенностями Брестчины: «Православные святыни Брестчины» (филиал «Спасённые художественные ценности»), «Язык белорусского орнамента» (филиал «Художественный музей»), «Брестчина в годы Великой Отечественной войны», «Амуниция и вооружение времён Грюнвальда» (Брестский областной краеведческий музей). Лекции проходят в экспозиции музея, сопровождаются мини-выставками предметов, которые не вошли в экспозицию, но связаны с темой лекции.

«Средневековая среда» проводится на базе археологического музея «Берестье». Создавая новый проект, музей ставил перед собой несколько задач. Во-первых, сделать музей «живым», предлагая посетителям разнообразные формы знакомства с ним, принять участие в разных программах (в археологических полевых работах, освоении древних технологий — производства орудий труда, тканей, гончарстве, освоении образа жизни средневековой эпохи). Во-вторых, сделать посещение музея ярким и запоминающимся. В проекте, кроме сотрудников музея, участвуют учёные, преподаватели высших учебных заведений, члены клубов исторической реконструкции.

Проект «Модный четверг в музее» стал отправной точкой для всей «Музейной недели». Впервые в его рамках был опробован девиз «Музей — модное место. Приходи и убедись в этом!». Для мероприятия было продлено время работы музея: мероприятия проекта начинаются в 18.00 и заканчиваются в 20.00. В течение двух часов проходят абсолютно разные мероприятия: мини-выставки, мастер-классы, концерты, поэтические и литературные гостиные, презентации, встречи с интересными людьми. Проект «Модный четверг» разработан и реализован на базе Брестского областного краеведческого музея. Главной его идеей в 2015 году стало знакомство жителей и гостей города с талантливыми людьми, мастерами, необычными формами современного искусства. В 2016 году формат мероприятия претерпел изменения. Основной идеей стало знакомство посетителей с работой различных организаций и силовых структур, с теми аспектами деятельности, которые в повседневной жизни человека не встречаются. Так, на одном из мероприятий «Модного четверга», когда основными действующими лицами вечера стали работники МВД Брестского облисполкома (уголовный розыск, следственный комитет, Департамент судебных экспертиз, Департамент охраны), посетителям была продемонстрирована передвижная криминалистическая лаборатория и работа полиграфа (детектора лжи).

Проект «Модный четверг» по итогам 2016 года был награждён Брестским облисполкомом за вклад в реализацию государственной молодёжной политики в регионе.

Цикл мероприятий «Музыкальная пятница» осуществляется совместно с Брестским музыкальным обществом и изначально был приурочен к акции «Брест — культурная столица Беларуси — 2015». Основное содержание и идея проекта — концерты классической музыки для брестчан и гостей города в стенах музея. Уникальная акустика старинных сводов филиала «Художественный музей» позволяет посетителям насладиться музыкальными произведениями известных композиторов.

Мероприятия цикла «Экологическая суббота» проводятся на базе сектора «Природа и экология» Брестского областного краеведческого музея совместно со специалистами областного комитета по охране окружающей среды, дру-

Через новые необычные проекты музей позиционирует себя как современный организм, который развивается и реагирует на социально-культурные изменения

гих общественных природоохранных организаций. Они рассчитаны как на детей разного возраста, так и на взрослых. Проект ставит своей главной целью экологическое просвещение. Каждое мероприятие предлагает ответы на самые необычные вопросы о природе, общение с интересными людьми, возможность посетить выставки, поучаствовать в мастер-классах, конкурсах и викторинах, получить призы за активное участие. Темы самые разные: «Сага о болотах», «Строим дом для синей птицы». Самая масштабная «Экологическая суббота» на тему «Куда дует мусорный ветер» была организована совместно с Брестским мусороперерабатывающим заводом и началась парадом по улицам города колонны мусоровозов, продолжилась в музее экологическими играми и конкурсами для посетителей разных возрастных категорий.

Воскресенье традиционно рассматривается в музее как «Семейный день». Для совместного увлекательного времяпрепровождения родителей и детей в стенах музея для каждого музейного объекта разработана семейная экскурсия с красочным путеводителем и приятными сувенирами в завершении.

На III Национальном форуме «Музеи Беларуси» Брестский областной краеведческий музей получил диплом II степени в номинации «За лучшую культурно-образовательную программу» за проект «Музейная неделя».

Пример работы с учреждениями образования отражён в проекте «Музей и Компания», созданном совместно с государственным учреждением образования «Многопрофильный центр детей и молодёжи г. Бреста». Проект продолжался на протяжении двух лет и включал в себя выставки детских работ и мастер-классы по соломоплетению, бисероплетению, декупажу, вытинанке и другому ручному творчеству.

В 2017 году начал работу новый совместный проект с многопрофильным центром «Активное поколение», где внимание обращено на общественно-гуманитарное направление деятельности центра. На мероприятия приглашаются интересные люди, проводятся круглые столы, конференции, презентации и многое другое, что помогает

показать весь спектр творческих инициатив и новых идей.

Первое мероприятие этого проекта «Жизни на благо других» было посвящено истории добровольчества. Кроме воспитанников многопрофильного центра, которые презентовали свою волонтерскую деятельность, посетителям в историю этого движения в городе помогла окунуться группа исторических реконструкторов «Рубеж». В завершении мероприятия была проведена благотворительная акция «Подари радость!»: воспитанники многопрофильного центра передали подарки в Брестский детский социальный приют.

троллейбуса (эта акция приурочена к 1000-летию города), работает ещё один необычный проект «Дети едут в музей». Троллейбусный парк предоставляет транспорт для удобной, комфортной и безопасной доставки детей из отдалённых районов города к одному из филиалов.

Брестский областной краеведческий музей совместно с Брестской областной организацией общественного объединения «Белорусское общество глухих» разработал проект «Инклюзия в краеведческом музее», который стартовал в мае 2017-го. Были подготовлены экскурсоводы-сурдопереводчики для глухонемых и слабослышащих.

Цель проекта — расширить коммуникационные границы и возможности культурного отдыха для ещё одной категории потенциальных посетителей.

Все мероприятия широко освещаются региональными средствами массовой информации (телевидение, радио, печатные СМИ). Для всех мероприятий готовятся афиши, флайеры, анонсы. Каждое такое событие получило свой «фирменный» стиль в оформлении афиш и другой рекламной продукции.

Перспективность новых музейных проектов не вызывает сомнений. Их концепция позволяет варьировать темы, изменять направления работы, реагировать на запросы и интересы посетителей, чтобы охватить как можно большее количество людей. Специальная «горячая линия» музея принимает звонки и пожелания, а также идеи и темы для новых мероприятий.

Через новые необычные проекты музей позиционирует себя как современный организм, который развивается и реагирует на социально-культурные изменения, о чем говорит новый слоган Брестского областного краеведческого музея: «Музей — модное место!». Важно, что при этом музей не теряет своей основной задачи — сбора, сохранения и изучения культурно-исторического наследия региона.

В 2017 году стартовал проект «18-й квартал», который посвящён 1000-летию Бреста. Основная цель проекта — привлечь внимание жителей города к тысячелетнему юбилею Бреста, показать его значимость как исторического и культурного центра. Проект направлен на повышение интереса к истории родного города, его прошлому, настоящему и будущему, а также ставил своей задачей повысить роль и значение музея как культурно-образовательного центра, привлечь внимание к музейным коллекциям.

Проект «18-й квартал» получил название от наименования квартала Брест-Литовска. Одно из его мероприятий «Между городом и крепостью» было посвящено участку 12 квартала 18 по улице Медовой города Брест-Литовска — именно такой адрес имела гостиница «Бристоль», ныне здание Брестского областного краеведческого музея по улице Карла Маркса, 60. Мероприятие включало рассказ о застройке квартала в конце XIX — начале XX веков, об истории здания музея, тематическую экскурсию по залу №5 исторической экспозиции музея «Брестчина в составе Российской империи (1795—1900)», выставку фотографий, конкурсы и викторины, театрализованную реконструкцию быта жителей Брест-Литовска начала XX века. Проведены мероприятия на разные темы: «Между городом и крепостью», «История в газете, газета в истории», «Фотография на память», «Археология древнего Берестя: история и перспективы», «Денежное обращение Берестейской земли».

Кроме того, что по улицам Бреста курсируют два музейных

Необычные **проекты** в обычных местах

Музей как пространство для обучения и развлечения

Татьяна Кожух,

*заведующая отделом
по научной работе музея
«Замковый комплекс “Мир”»*

СОГЛАСНО ПРИНЯТОМУ В 2013 ГОДУ МЕЖДУНАРОДНЫМ СОВЕТОМ МУЗЕЕВ «ЭТИЧЕСКОМУ КОДЕКСУ ИКОМ», МУЗЕЙ СЛУЖИТ ОБЩЕСТВУ, ЗАБОТИТСЯ ОБ ОБЩЕСТВЕННОМ РАЗВИТИИ, А МАТЕРИАЛЬНЫЕ И НЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА ЖИЗНИ ЛЮДЕЙ И ОКРУЖАЮЩЕЙ ИХ СРЕДЫ СОБИРАЕТ, ХРАНИТ, ИЗУЧАЕТ, ДЕМОНСТРИРУЕТ И ПОПУЛЯРИЗИРУЕТ С ЦЕЛЬЮ ОБУЧЕНИЯ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ.

Таким образом определена роль музея в современном мире. Музеи работают с разными группами населения: детьми, подростками, студентами, взрослыми, пенсионерами, семьями, местными жителями, учителями, организациями, людьми с проблемами развития и здоровья. При этом система коммуникации постоянно усложняется, концепция музея становится шире, чем просто взаимодействие и передача культурного или исторического содержания коллекций обществу. Музей ориентируется на своих посетителей и превращается в поставщика услуг. В свою очередь, посещение музея для посетителя становится событием.

Кроме экскурсий, белорусские музеи предлагают большое количество различных образовательных программ и игр для школьников, проводят мастер-классы. Вот лишь несколько примеров. В Национальном художественном музее более 20 интерактивных программ и игровых занятий; в Гродненском государственном историко-археологическом музее — 11 музейных программ для начальной школы и 6 абонементов для учащихся 5-9 классов. Могилёвский областной краеведческий музей имени Е.Р. Романова предлагает для дошкольных учреждений четыре цикла музейных программ (от 11 до 19 занятий в каждом), 18 занятий для младших школьников, а также 30 лекций для

школьников средних классов и 31 — для старшеклассников и студентов. В то же время Детский образовательный центр Национального историко-культурного музея-заповедника «Несвиж» предлагает три цикла музейных занятий и четыре — культурно-развлекательных мероприятий; музей «Замковый комплекс “Мир”» — четыре цикла музейных занятий на историческую тематику. Большим спросом в Несвиже и Мире пользуются экскурсионные программы с элементами театрализации. Во время экскурсии «Волшебная история в Мирском замке» в игровой форме юное поколение узнаёт историю Мирского замка, знакомится с правилами бального этикета. У взрослых посетителей замка большим спросом пользуется театрализованная экскурсия «Мирский замок и его владельцы: шагая через столетия». Особый интерес вызывают экскурсии с дегустацией: «В гостях у Пяне Коханку» и «Мирский замок. История. Культура. Дегустация», когда гости могут попробовать блюда, приготовленные по рецептам XVIII века.

Обратимся к опыту других стран. На сайтах многих европейских музеев есть школьная страничка или раздел «Образование», где учителю предлагаются маршруты, а школьникам — творческие задания, за успешное выполнение которых они в системе онлайн или в музее получают призы. В России с 2014 года разрабатывается, реализуется и набирает обороты проект «Урок в музее», который предполагает для учащихся школ организацию уроков на основе музейного собрания. Типы уроков, вопросы их организации, возникающие при этом проблемы и пути их решения рассмотрены профессором М.В. Коротковой в статье «Музейная педагогика в свете тенденций развития исторического образования XXI века».

Многочисленные дискуссии по вопросам создания единого образовательного пространства музея и школы, новых образовательных технологий, алгоритмов включения музейных ресурсов в образование школьников проходили на фестивале «Интермузей-2018» в Москве. От проекта «Урок в музее» (подробно в статье М. Мацкевич «Проект “Урок в музее”, или Оптимизация “добычи знаний”») перешли к реализации проекта «Учебный день в музее». В школьном расписании класса появился день, в котором все уроки учителя проводят в музее. Уроки совместно разрабатывают представитель музея, школьный учитель и методист, после чего проводятся консультации и экспертные советы, во время которых устраняются выявленные проблемы, а затем такие уроки размещаются на сайте методического

центра. В конце прошлого учебного года в проекте участвовало восемь музеев, более 70 учебных заведений, более 240 классов, 90 учителей. Положительным является то, что в образовательном процессе задействован потенциал музеев, учащиеся наглядно видят межпредметные связи, а самое главное, посетив урок в музее, ребёнок хочет туда вернуться. Ознакомиться с другими приоритетными направлениями деятельности музеев, с тем, какие решения поставленных временем вопросов они предлагают, можно на специальном сайте «Идеи для музея».

Раздел «Образование» если и есть на сайтах белорусских музеев, то в нём, как правило, презентуют музейные занятия, интерактивные игры и квесты. В Национальном историческом музее в этом разделе представлены ещё два номера журнала для детей «Музейная вандроўка», которые при желании можно распечатать.

Положительный опыт накоплен в Государственном музее изобразительных искусств им. А.С. Пушкина (Москва). Там, правда в разделе «Медиа», представлены коллекции, 3D-реконструкции и моделирование предметов, фотогалерея, online-лекторий, аудио- и медиагиды, мобильные приложения, тесты и игры, сайты-сателлиты, которые по сути представляют собой интернет-версии традиционных альбомов по искусству. На образовательном портале «Здравствуй, музей!» на сайте Русского музея (Санкт-Петербург) посетитель найдёт методические материалы для проведения экскурсий, познавательные и игровые программы для детей, видеоматериалы и медиаролики, анимированные картины, виртуальные тематические выставки детских работ. Электронно-образовательный ресурс музейного центра дистанционного обучения предоставляет материалы для дистанционных курсов, интернет-олимпиад и тестовых заданий по истории изобразительного искусства.

Онлайновые образовательные программы становятся важнейшей частью расширения аудитории музея. При этом в России введён обязательный учёт виртуальных посетителей, что отражается на абсолютных цифрах посещаемости. Взят курс на оцифровку коллекций и их доступность, создание виртуальных экскурсий и выставок, в том числе и в режиме видео. Теперь можно побывать в музее, не выходя из дома, зайдя на сайт или скачав на мобильный телефон или планшет приложение Artefact с технологией дополненной реальности, интерактивным вызовом экспонатов, аудиогидами и текстовыми пояснениями к залам и экспонатам. На сайтах музеев Беларуси пока предоставлена услуга «Вир-

туальная экскурсия», или «3D-тур», которой можно воспользоваться и, не выходя из дома, «побродить», например, по выставкам и залам Национального художественного музея, дворца Румянцевых и Паскевичей в Гомеле, «побывать» в Несвижском и Мирском замках, в Старом замке в Гродно, в раскопе древнего Берестя. «Прогуляться» по Мирскому замку и увидеть некоторые залы с дополненной реальностью, при этом находясь в любой точке мира, можно также с помощью мобильного телефона и очков VR. Необходимо отметить, что музеи играют важную роль в социокультурной реабилитации и адаптации людей с инвалидностью в обществе. Многие зарубежные музеи внедрили семейные программы, которые учат родителей способам взаимодействия с обычным ребёнком и с особенностями развития, а также специальные «мульти-сенсорные» экскурсии, интересные и слепым, и обычных детям, и взрослым. В этом направлении сейчас пробует работать Национальный художественный музей Республики Беларусь.

В 2016 году ГМИИ им. А.С. Пушкина запустил программу «Доступный музей» для посетителей с разными возможностями. За год число таких посетителей возросло с 500 человек до 7000. В этом же музее есть программы для третьего возраста — так называли посетителей старше 55 лет. Специальные программы для пожилых людей, рассчитанные на три года, разработал Вавельский королевский замок, разнообразные образовательные программы, в том числе и совместные занятия с внуками, предлагает Национальный музей в Варшаве и многие другие зарубежные музеи. К сожалению, в музеях Беларуси программ для этой категории посетителей автором не выявлено.

Говоря о развлекательной функции музея, необходимо отметить, что особой популярностью пользуются анимационные программы, балы, концертные программы, фестивали и квесты, которые белорусские музеи проводят в большом количестве. Никого не оставляют равнодушными выступления во дворе Мирского замка театра реконструкторов «Шотландская пехота», актёры которого повествуют о службе шотландцев у Радзивиллов. В Национальном историко-культурном музее-заповеднике «Несвиж» и «Замковом комплексе “Мир”» проводят квесты-перфомансы, в которых игроки взаимодействуют с несколькими персонажами с исторических костюмах и в игровой форме знакомят с историей страны и экспонатами музея. Разнообразные развлекательно-познавательные программы предлагаются к Ночи музеев, дню рождения и многочисленным праздникам. Музеи, расположенные в старинных зданиях, предоставляют свои помещения и территорию для регистрации брака, проведения романтического свидания, предложения руки и сердца. На тематической экскурсии с элементами квеста «Происки Купидона», которая проводится в Мирском замке, участники узнают о романтических историях его владельцев, знакомятся с «амурными» сюжетами на посуде, шпалерах, бронзе и других экспонатах. А завершается эта экскурсия иногда предложением руки и сердца ни о чём не подозревающей второй половине. Интерес вызывает ночная экскурсия по Несвижскому замку. Путешествуя по экспозициям и выставкам Витебского областного краеведческого музея, можно заполнить маршрутную карточку, потом принять участие в розыгрыше лотереи «Семейный выходной в музее»

и получить приз — пригласительный билет для всей семьи на новые выставки. В музее «Замковый комплекс “Мир”» появилась возможность приобрести подарочные сертификаты на проживание в замковом отеле и посещение музея. Создание специальных семейных маршрутов, кинофильмов, видеосюжетов об экспозициях, выставках и мероприятиях и обеспечение офлайн-доступа к ним — это то, чего пока не хватает белорусским музеям. А между тем такие музейные продукты расширяют формы интерпретации коллекций, включают музей в современную жизнь и пробуждают интерес к истории и культуре у всех посетителей. Отчасти восполнен недостаток выставок, представляющих глубокие исторические ретроспекции. Например, в ноябре 2018 года в Мирском замке открылась выставка военного костюма из коллекции Государственного музея-заповедника «Царское Село». Она была приурочена к 100-летию окончания Первой мировой войны и рассказывала о военных событиях, имевших отношение к местечку Мир и окрестным деревням. Годом ранее в замке проходила международная выставка «Ultima ratio regum. Беларусь в Северных войнах середины XVII — начала XVIII веков», главным экспонатом которой стала хоругвь гетмана Христофора Радзивилла, прибывшая из Музея Армии в Стокгольме. В 2017 году в Национальном художественном музее состоялась выставка «Радзивиллы: судьбы страны и рода», часть экспонатов для которой предоставил потомок рода Матей Радзивилл. В настоящий момент в Национальном историко-культурном музее-заповеднике «Несвиж» проходит выставка «Доспехи Радзивилловского Несвижа», на которой представлены артефакты из собрания Музея Фитцвильяма Кембриджского Университета (Великобритания). Но выставки имеют временные рамки, не все смогут их увидеть. А практика создания виртуальных выставок в музеях Беларуси, в отличие от зарубежных, пока не сложилась.

Положительным моментом в отношениях с посетителями является наличие в музеях Беларуси путеводителей, навигации и аудиогидов на разных иностранных языках, в том числе и на китайском.

Как видим, для образования и развлечения посетителей белорусские музеи делают немало. Вместе с тем в стремлении увеличить количество посетителей каждый музей вынужден и должен искать новые формы работы с ними, при этом такие формы должны соответствовать ожиданиям разных целевых аудиторий.

Что на **вашей** странице?

Представление недвижимого объекта культурного наследия посредством музейного сайта

Анастасия Долгонок,

старший научный сотрудник научно-информационного отдела Национального Полоцкого историко-культурного музея-заповедника

В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ УНИКАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО И ПРИРОДНОГО НАСЛЕДИЯ ОТДЕЛЬНЫХ СТРАН, РЕГИОНОВ, КУЛЬТУРНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ СООБЩЕСТВ В СОВРЕМЕННОМ ДИНАМИЧНО МЕНЯЮЩЕМСЯ МИРЕ ОСОБАЯ РОЛЬ ПРИНАДЛЕЖИТ МУЗЕЯМ. В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА, АТРИБУТОМ КОТОРОГО ЯВЛЯЮТСЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ (ИКТ), ПЕРЕД МУЗЕЯМИ ВСТАЕТ НОВАЯ ЗАДАЧА – ОПРЕДЕЛЕНИЕ СМЫСЛА И НАЗНАЧЕНИЯ МУЗЕЯ В НОВОЙ, ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ, ОСМЫСЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИХ ЧЕЛОВЕКУ ДОСТУП К КУЛЬТУРНЫМ ЦЕННОСТЯМ, СОСРЕДОТОЧЕННЫМ В МУЗЕЯХ.

При современном уровне развития информационных технологий у музеев появляются принципиально новые возможности в решении одной из главных задач – предоставлении широкой аудитории доступа к наследию. Основную роль при этом играют сайты музеев – виртуальные представительства в Интернете реальных музеев, обеспечивающие непрерывный доступ к информации независимо от местонахождения пользователей и времени их обращения к музейному информационному ресурсу.

При разработке проекта музейного сайта необходимо опираться на информационный образ музея – максимально полный, упорядоченный перечень характеристик, которые дают целостное представление об учреждении и позволяют моделировать контент сайта в зависимости от его общих и специфических функций. Особенности задач музейного сайта, его содержание напрямую зависят от типа музея и его основных функций. Каждая задача должна находить своё отражение на сайте в виде определенной рубрики. Содержание сайта должно быть организовано таким образом, чтобы каждая рубрика была строго функциональна: выполняла ту или иную задачу, стоящую перед музейным представительством [5].

Одной из функций музеев и музейных комплексов, размещённых и/или включающих в свой состав памятники архитектуры, является их сохранение и ревитализация. Соответственно, чтобы представлять целостный информационный образ музея в Интернете, музейный сайт должен отражать и эту функцию в представляемых материалах. Материалы могут размещаться в разных формах: оцифрованные историко-культурные ценности – движимые и недвижимые музейные объекты, виртуальные экскурсии, видеоэкскурсии, онлайн-трансляции конференций, размещение музейных изданий, материалов исследований. Целью размещения таких материалов являются обеспечение доступа к историко-культурному наследию для удалённого пользователя и предоставление научных материалов и публикаций, с ними связанных.

Удалённый доступ к историко-культурным объектам обеспечивает решение трёх задач. Во-первых, виртуализация

историко-культурных объектов способствует их актуализации и включению в современное социокультурное пространство. Во-вторых, качественные цифровые копии объектов наследия открывают доступ к объектам для исследователей из разных учреждений и регионов, что способствует более тщательному их исследованию. В-третьих, размещая информацию об опасностях, грозящих наследию, а также о мерах, принимаемых для его сохранения, музейный сайт становится площадкой для организации общественного участия. Чтобы выполнить вышеперечисленные задачи, музейный сайт должен стать официальным источником информации об историко-культурном объекте, который размещает наиболее полную и актуальную информацию о нём.

В ходе исследования представленной проблемы был проведен анализ интернет-сайтов российских и белорусских музеев-заповедников. Рассмотрение сайтов именно музеев-заповедников определялось наличием в их составе значимых недвижимых историко-культурных объектов. Всего было изучено 45 сайтов музеев-заповедников Российской Федерации и 3 сайта музеев-заповедников Республики Беларусь. Были выделены общие формы представления недвижимых историко-культурных ценностей, содержание материалов, особенности рубрикации.

Для начала стоит отметить, что практически все музеи так или иначе используют изображения наиболее ценных недвижимых историко-культурных ценностей как элемент оформления сайта: в логотипах, «шапках», баннерах, подложке. Это также играет роль в исполнении имиджевой функции музейного сайта.

Анализ размещённых материалов проводился с точки зрения оптимального решения задачи обеспечения удалённого доступа для трёх категорий виртуальных пользователей: виртуальный посетитель, удалённый исследователь, активные граждане, интересующиеся охраной наследия. Здесь учитывалась полнота и актуальность представленных материалов, качество визуальных материалов, их группировка, удобство поиска соответствующих категорий на сайте, учёт целевых групп при размещении материалов.

Соответственно, материалы о недви-

жимых объектах наследия, представленные на сайтах, можно условно разделить на три группы: презентационные материалы, материалы научных исследований, материалы по сохранению историко-культурных объектов. Первая группа представлена разными формами: текстовое описание каждого памятника с фотографиями, виртуальные экскурсии в виде фотогалерей с подписями, панорамы, 3D-туры, игровые путешествия, онлайн-приложения, радиоэкскурсии, видеоэкскурсии, видеофильмы, онлайн-трансляции посредством веб-камер. Информация этой группы наиболее распространена, а современные интернет-техно-

наследия — публикации будущих, текущих и завершённых проектов, отчёты о выполненных на объекте работах, комплексные отчёты и стратегии о сохранении памятников. Материалы исследований и отчеты о реставрации чаще всего встроены в раздел «Наука», «Специалистам». В редких случаях материалы могут быть выделены в раздел «Реставрация».

Первая категория материалов присутствует на большинстве музейных сайтов. Вторая встречается реже и, как правило, без привязки к первой. То есть публикации об объекте можно найти в общей электронной библиотеке сайта, но в отдельную категорию они

логии и высокие скорости передачи представляют широкие возможности для презентации наследия. Тем не менее подход к презентации памятников посредством музейного сайта чаще всего остается формальным. Информация ограничивается кратким описанием с несколькими фотографиями не очень высокого качества. Реже встречаются виртуальные экскурсии и видеоэкскурсии, ещё реже — 3D-туры. Онлайн-приложения и игровые путешествия — единичные примеры. Презентационные материалы размещаются в отдельном разделе «Памятники» на главной странице или встроены в разделы «О нас», «Филиалы» и т.д. Частично это объясняется сложностью и высокой стоимостью реализации масштабных виртуальных проектов.

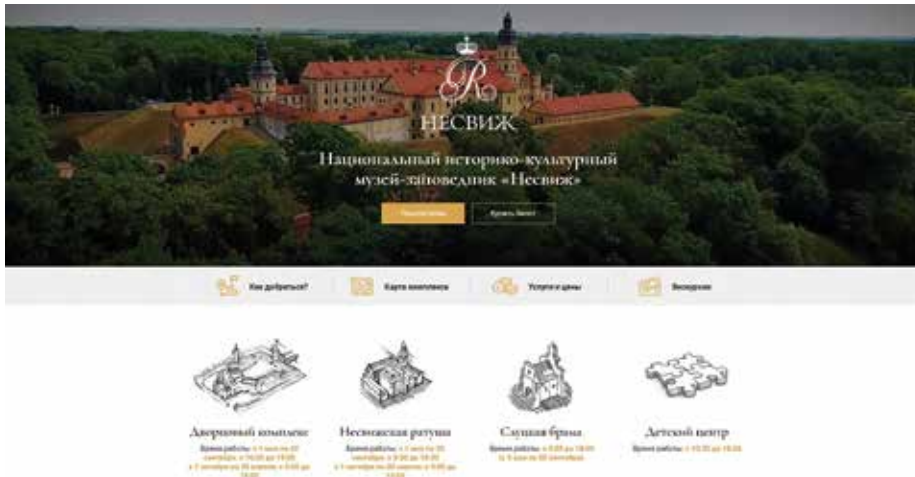
Вторая группа — материалы научных исследований — представлена следующими видами: каталоги памятников, публикации и издания музея об объекте, цифровые копии памятников. Третья группа — материалы по сохранению недвижимых объектов

не выделены. Третья категория информации встречается редко. Чаще всего такую информацию публикуют музеи, чьи объекты наследия обладают исключительной ценностью и включены в Список Всемирного наследия ЮНЕСКО.

В ходе анализа были выделены два музейных сайта, размещающих наиболее полную информацию трёх категорий: Государственный историко-культурный заповедник «Московский кремль» [2] и Государственный историко-архитектурный и этнографический музей-заповедник «Кижский» [1]. Среди просмотренных эти два сайта выделяются наличием развёрнутой информации по трём обозначенным категориям и продуманной структурой её размещения в зависимости от количества и характеристик историко-культурных ценностей. В целях анализа способов категоризации материалов и структуры соответствующих разделов стоит остановиться на них подробнее.

Государственный историко-культурный музей-заповедник «Московский

кремль» представляет каждый памятник в виде досье, где размещает связанную с ним информацию из первой и второй категорий. Текстовая информация довольно подробна, разделена на пункты, сопровождается качественными фотографиями, виртуальным туром. Информация о реставрационных работах даётся подробная, располагается в хронологическом порядке и сопровождается фотоматериалом. Она размещается в отдельном разделе «Наука», который не имеет перекрёстных ссылок с досье, что несколько усложняет поиск материалов о реставрации конкретного объекта.

Государственный историко-архитектурный и этнографический музей-заповедник «Кижи» размещает текстовые и фотоматериалы на отведённой для каждого памятника странице и использует перекрёстные ссылки для привязки информации о научных исследованиях, публикациях из электронной библиотеки и отчётах о реставрации. С одной стороны, удобно, что страница памятника становится отправной точкой его изучения; с другой — бесконечные переходы между разделами в поисках информации о памятнике создаёт впечатление беспорядочной иерархии и нечёткой структуры сайта. Однако, учитывая количество памятников, входящих в состав музея-заповедника, вероятно, создание досье для каждого объекта сделало бы сайт громоздким, поэтому выбор метода перекрёстных ссылок для связи информации об одном объекте является обоснованным. Отдельно стоит отметить раздел «Виртуальные путешествия», который актуализирует объекты наследия в игровой форме. Здесь собраны вир-

туальные реконструкции, панорамы, тематические игры. Достоинством раздела можно считать также дифференциацию материалов о наследии по возрастному принципу.

Из трёх музеев-заповедников Республики Беларусь действующие интернет-сайты есть у двух: у Национального историко-культурного музея-заповедника «Несвиж» [3] и Национального Полоцкого историко-культурного музея-заповедника [4]. Сайт Национального историко-культурного музея-заповедника «Несвиж» размещает краткую описательную информацию об объектах и их истории, которую можно отнести к материалам первой категории.

Сайт Национального Полоцкого историко-культурного музея-заповедника [3] в текущей версии практически не размещает информации о недвижимых объектах наследия. В разных разделах сайта можно встретить некоторые сведения: здесь перечислены памятники и территории, входящие в состав заповедника, указывается, что сотрудники заповедника ведут научную работу по изучению памятников и способов их сохранения. В общих чертах обозначена стратегия взаимодействия с наследием в городском масштабе. На сайтах музеев, размещённых в объектах наследия, также отсутствует информация о самих зданиях, их исследований или реставрации. Исключение составляют краеведческий музей, который разместил краткую текстовую информацию о Лютеранской кирхе, а также стационарная выставка «Прогулка по Нижне-Покровской», сайт которой размещает разнообразные текстовые материалы презентационного характера и крат-

кие сведения о научных исследованиях памятника.

В связи с созданием новой структуры сайта в рамках редизайна портала Museum.by предлагается добавить в существующий проект сайта следующую информацию.

1. Создать на сайте НПИКМЗ раздел «Историко-культурные ценности». В нём будут размещаться досье как движимых, так и недвижимых историко-культурных ценностей, входящих в состав заповедника. Описание движимых историко-культурных ценностей, входящих в музейный фонд, уже присутствует на сайте. Предлагается добавить досье основных недвижимых объектов наследия: Селище и Городище, Заполотье, Верхний замок с Софийским собором, Нижний замок с Валом Ивана Грозного, Спасо-Преображенская церковь с фресками и фундаменты храма-усыпальницы, комплекс бывшего Бельчицкого (Борисоглебского) монастыря, «Домик Петра I», комплекс бывшего иезуитского коллегиума с подпорной стеной, «Тёплая» Евфросиньевская церковь, Крестовоздвиженский собор, комплекс Богоявленского монастыря с собором и братской школой, лютеранская кирха, Красный мост. Досье должны содержать исчерпывающую информацию об архитектуре, интерьере, истории объекта, фотогалерею, активные ссылки на исследования памятника, ведущие в электронную библиотеку на сайте, а также краткое описание текущих и завершённых проектов сохранения объекта.

2. Создать на сайтах музеев НПИКМЗ тематическую страницу, которая будет содержать краткую информацию об архитектуре, интерьере, истории историко-культурной ценности, фотогалерею, ссылку на досье на сайте НПИКМЗ.

Таким образом удастся обеспечить удалённый доступ к объектам культурного наследия для потенциальных и виртуальных посетителей, исследований, гражданских активистов, а также позволит создать полноценный информационный образ Национального Полоцкого историко-культурного музея-заповедника в сети Интернет посредством освещения одного из основных направлений деятельности заповедника — изучения и сохранения недвижимого наследия Полоцка.

Міжнародная **акцыя** «Ноч музеяў — 2019»

1. Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь.
2. Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь.
3. Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы.
4. Музей «Дом Ваньковічаў».

2.

Билет в музей

ЦЯПЕР ТОЙ, ХТО ПАЖАДАЕ НАВЕДАЦЬ БЕЛАРУСКІЯ МУЗЕІ З ТЫМ, КАБ НЕ ПРАПУСЦІЦЬ ДЛЯ СЯБЕ НАЙБОЛЬШ ЦІКАВАЕ, МОЖА СКАРЫСТАЦЦА НОВЫМ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫМ ВЫДАННЕМ «МУЗЕІ БЕЛАРУСІ». ДЗЕСЯЦЬ ГАДОЎ ТАМУ ЎЖО БЫЛА ВЫДАДЗЕНА ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ З ТОЙ ЖА НАЗВАЙ. АЛЕ Ё ГОД МАЛОЙ РАДЗІМЫ І ДА 75-ГОДДЗЯ ВЫЗВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ АД НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ ЗБОРНІК ВЫРАШЫЛІ ДАПОЎНІЦЬ І ПЕРАПРАЦАВАЦЬ. ЁН ТОЛЬКІ ШТО ЎБАЧЫЎ СВЕТА У ВЫДАВЕЦТВЕ «БЕЛАРУСКАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ ІМЯ ПЕТРУСЯ БРОЎКІ».

У новы варыянт увайшлі звесткі пра амаль 200 нацыянальных, дзяржаўных, абласных, раённых, гарадскіх, прыватных музейных устаноў краіны. Гэта музеі гісторыка-культурныя, мастацкія, археалагічныя, этнаграфічныя, ваенныя... На 448 выдатна ілюстраваных старонках чытач знойдзе не толькі шырока вядомыя Нацыянальны мастацкі музей, гісторыка-культурны музей-запаведнік «Нясвіж» ці Брэсцкую і Бабруйскую крэпасці, але і музей пад адкрытым небам «Лінія Сталіна» ля вёскі Лашаны, музей воінаў-інтэрнацыяналістаў у Віцебску, музей беларускага

кіно, музей Першай сусветнай вайны са старадаўнімі могілкамі, музей міліцыі ў Клецку, музей агню ў Мінску. Чытач даведаецца гісторыю стварэння кожнага музея, зробіць віртуальнае падарожжа па ягоных залах, убачыць, як будынак музея выглядае звонку. Зразумела, прачытае, як туды дабрацца, як звязацца з установай, у якія дні і ў які час яна працуе.

Дарэчы, выдаўцы не лічаць сваю працу завершанай. У наступнае выданне энцыклапедыі плануецца ўключыць звесткі пра народныя школьныя музеі Беларусі, якіх у краіне не менш за паўтары тысячы.

Беларускі дзяржаўны музей
гісторыі Вялікай Айчыннай вайны
Фото Сергея Ждановича.

